

АНАЛІТИК
АУДИТОРСЬКА ФІРМА

ЕКОНОМІКА ФІНАНСИ ПРАВО

ЩОМІСЯЧНИЙ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИЙ ЖУРНАЛ

№ 3/1'2017

(видається з 1994 року)

ISSN 2409-1944

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата з економічних і юридичних наук

Наказ Міністерства освіти і науки України від 21 грудня 2015 р. №1328 (економічні науки), Наказ Міністерства освіти і науки України від 11 липня 2016 р. № 820 (юридичні науки). Реєстраційне свідоцтво серії КВ № 21620-11520ПР від 12 жовтня 2015 р.

Засновники:

Аудиторська фірма "Аналітик" спільно з Академією муніципального управління та Національною академією внутрішніх справ України

Статті обов'язково проходять

відбір, внутрішнє і зовнішнє рецензування

Рекомендовано до друку та до поширення через мережу Інтернет Вченою радою Національної академії внутрішніх справ України (Протокол № 6 від 16 березня 2017 року) та Вченою Радою Академії Муніципального Управління (Протокол № 9 від 14 березня 2017 року). Повний або частковий передрук матеріалів журналу

допускається лише за згодою редакції. Відповідальність за добір і викладення фактів несуть автори. За зміст та достовірність реклами несе відповідальність рекламодавець.

Підписано до друку 23.03.2017

Формат 60/84/8

Наклад – 250 прим.

Адреса редакції: 01001, м. Київ, вул. Хрещатик, 44

Телефони: (050) 735-43-41, (096) 221-88-61

Факс: (044) 278-05-88

E-mail: efp.redaktor@gmail.com

Сайт: www.efp.in.ua

Суб'єкт видавничої
справи

© "Аналітик", 2017
© "Економіка. Фінанси. Право",
2017

Типографія: ТОВ "Міжнародний бізнес
центр"

Керівник редакційної колегії з економічних наук:

Дацій Олександр Іванович, д.е.н., професор, в.о. ректора Академії муніципального управління, Заслужений працівник освіти України

Заступник керівника редакційної колегії з економічних наук:

Бутинець Тетяна Анатоліївна, д.е.н., професор, професор кафедри економіко-правових дисциплін Національної академії внутрішніх справ

Члени редакційної колегії з економічних наук:

Невелєв Олександр Михайлович, д.е.н., доцент, завідувач кафедри менеджменту зовнішньоекономічної діяльності та адміністративного менеджменту Академії муніципального управління

Вініченко Ігор Іванович, д.е.н., професор, завідувач кафедри економічної теорії та економіки сільського господарства Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету

Іванюта Василь Фалімонович, д.е.н., доцент, професор кафедри бізнес-адміністрування та зовнішньоекономічної діяльності Полтавського університету економіки і торгівлі

Клименюк Микола Миколайович, д.е.н., професор, завідувач кафедри менеджменту Академії муніципального управління

Кондрашихін Андрій Борисович, д.е.н., доцент, завідувач кафедри державних та місцевих фінансів Академії муніципального управління

Корецька Світлана Олександрівна, д.е.н., доцент

Манцевич Юрій Миколайович, д.е.н., доцент, завідувач секретаріату Комітету Верховної Ради України з питань будівництва, містобудування і житлово-комунального господарства

Потишняк Олена Миколаївна, д.е.н., доцент, професор кафедри організації виробництва, бізнесу та менеджменту Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка

Прушківський Володимир Геннадійович, д.е.н., професор, перший проректор Запорізького національного технічного університету

Сук Петро Леонідович, д.е.н., доцент, професор кафедри бухгалтерського обліку і аудиту Національного університету біоресурсів і природо-користування України

Ткаченко Сергій Анатолійович, к.е.н., доцент, виконуючий обов'язки ректора Вищого навчального закладу «Міжнародний технологічний університет «Миколаївська політехніка»

Царенко Оксана В'ячеславівна, д.е.н., доцент, завідувач кафедри обліку і аудиту Академії муніципального управління

Керівник редакційної колегії з правових наук:

Константинов Сергій Федорович, д.ю.н., професор, завідувач кафедри адміністративної діяльності НАВС

Шеф-редактор:

Головач Володимир Володимирович, к.ю.н., голова правління Аудиторської фірми "Аналітик", Заслужений юрист України

Випусковий редактор:

Куцяк Олександр Анатолійович

Заступник редакційної колегії з правових наук:

Лоцихін Олександр Миколайович, д.ю.н., професор, декан юридичного факультету Академії муніципального управління, Заслужений економіст України

Члени редакційної колегії з правових наук:

Баймуратов Михайло Олександрович, д.ю.н., професор, завідувач кафедри конституційного, адміністративного та міжнародного права Маріупольського державного університету, заслужений діяч науки і техніки України

Бичкова Світлана Сергіївна, д.ю.н., професор, заступник начальника кафедри цивільного права і процесу Національної академії внутрішніх справ

Василинчук Віктор Іванович, д.ю.н., професор, професор кафедри спеціальної техніки та оперативно-розшукового документування Національної академії внутрішніх справ, заслужений юрист України

Глушков Валерій Олександрович, д.ю.н., професор, завідувач спеціальною кафедрою № 1 Національної академії Служби безпеки України, заслужений юрист України

Джу́жа Олександр Миколайович, д.ю.н., професор, головний науковий співробітник відділу організації науково-дослідної роботи Національної академії внутрішніх справ, заслужений юрист України

Кампо Володимир Михайлович, к.ю.н., доцент, громадський діяч, заслужений юрист України

Клименко Олена Вікторівна, к.ю.н., доцент, доцент кафедри теорії, історії держави і права та конституційного права Академії муніципального управління

Кононенко Леонід Минович, к.ю.н., професор, професор кафедри муніципального, цивільного та адміністративного права Академії муніципального управління

Копан Олексій Володимирович, д.ю.н., професор, провідний науковий співробітник наукової лабораторії з проблем досудового розслідування навчально-наукового інституту № 1

Литвин Олександр Петрович, к.ю.н., професор, професор кафедри публічно-правових дисциплін Університету сучасних знань

Луць Володимир Васильович, д.ю.н., професор, завідувач відділу проблем приватного права Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України, заслужений діяч науки і техніки України

Озерський Ігор Володимирович, д.ю.н., доцент, професор кафедри кримінального права та правосуддя Запорізького національного університету, академік міжнародної кадрової академії, відмінник освіти України, радник юстиції

Приходько Христина Вікторівна, к.ю.н., професор, доцент кафедри муніципального, цивільного та адміністративного права Академії муніципального управління

Фрицький Юрій Олегович, д.ю.н., професор, професор кафедри теорії, історії держави і права та конституційного права Академії муніципального управління

ЗМІСТ

А.Ю. СТРЕНКОВСЬКА. Передумови відродження житлового будівництва суб'єктами господарювання у сільській місцевості	4
С.А. ТКАЧЕНКО. Генерація інтегрованої економічної діагностики як спеціальний план дослідження виробничої діяльності	8
О.О. ЖЕЛІЗКО. Вплив державного регулювання інституціональних змін на систему економічної безпеки підприємництва в Україні	13
І.М. БІЛЕЦЬКА. Маркетингові інструменти на B2C ринку товарів і послуг	19
О.Ю. ДУДЧИК, О.М. ЗІНЧЕНКО. Становлення ринку інтелектуальної власності в Україні	24
В.В. КАРЕЛІН. Суміжні адміністративно-правові режими у сфері організації виконання покарань ...	28
О.В. ОСТРОВСЬКА, Т.Г. ОСТАПЕНКО. Моделі управління персоналом на підприємстві	35
Н.В. ОВСЮК. Ключові аспекти формування базових засад концепції взаємозв'язку обліку і контролю у сфері трудових правовідносин	39
Н.П. ПЕРЕГОНЧУК. Стратегія управління персоналом суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності ...	44
О.В. СТАНІСЛАВИК. Особенности принятия решений в операционном менеджменте	50
А.М. ПРИЛУЦЬКИЙ. Ефективна інституціоналізація функціонування аграрного ринку	56
О.В. БЄЛІКОВА, Є.Я. БЄЛІКОВА. Судовий дозвіл на виїзд дитини за кордон при відсутності згоди одного з батьків: процесуальні засади та правові недосконалості	60

СТРЕНКОВСЬКА

Анна Юріївна
antyanetta26@list.ru

УДК 728.1(477)

ПЕРЕДУМОВИ ВІДРОДЖЕННЯ ЖИТЛОВОГО БУДІВНИЦТВА
СУБ'ЄКТАМИ ГОСПОДАРЮВАННЯ У СІЛЬСЬКІЙ МІСЦЕВОСТІPRECONDITIONS OF HOUSE BUILDING REVIVAL BY THE ECONOMIC
ENTITIES IN THE RURAL AREAасистент кафедри
маркетингу Одеської
Державної Академії
Будівництва та
Архітектури

У статті обґрунтовано, що однією з базових складових виведення вітчизняного аграрного сектору економіки з кризи та підвищення ефективності його розвитку, у тому числі з точки зору реалізації експортного потенціалу, є відродження житлового будівництва суб'єктами господарювання у сільській місцевості. Окремо виділені, структуровані та охарактеризовані передумови такого відродження, що базуються на активній участі держави у цьому процесі.

В статье обосновано, что одной из базовых составляющих вывода отечественного аграрного сектора экономики из кризиса и повышения эффективности его развития, в том числе с точки зрения реализации экспортного потенциала, является возрождение жилищного строительства субъектами хозяйствования в сельской местности. Отдельно были выделены, структурированы и охарактеризованы предпосылки такого возрождения, которые базируются на активном участии государства в этом процессе.

The article justifies that one of the basic elements needed to get the domestic economic agrarian sector out of crisis and to raise its development efficiency, including realization of export potential, is revival of house building by the economic entities in the rural areas. Besides, prerequisites of such revival, which are based on the active participation of the state in this process, are singled out and structured.

Ключові слова: агропромисловий комплекс, відродження, державна житлова політика, житлове будівництво, передумови, сільська місцевість

Ключевые слова: агропромышленный комплекс, возрождение, государственная жилищная политика, жилищное строительство, предпосылки, сельская местность

Keywords: agribusiness, revival, state housing policy, house building, prerequisites, rural area

ВСТУП

Відродження житлового будівництва в сільській місцевості та підвищення ефективності агропромислового виробництва – процеси органічно пов'язані. Спостереження показують, що конкурентоспроможність багатьох нових аграрних господарських формувань реалізується не за рахунок інноваційного оновлення виробництва, а внаслідок штучного стримування відсутності відповідних житлових умов, розмірів заробітної плати та соціально-культурного обслуговування сільських трудівників. Тобто за відсутності всіх вищевказаних умов, село втрачає привабливість не лише для проживання, а й для виробничої діяльності. Саме про це йде мова в Законі України «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року». В ньому зазначається, що пріоритетність розвитку агропромислового комплексу та соціального розвитку села в національній економіці зумовлюється винятковою значущістю та незамінністю виробленої продукції сільськогосподарства в життєдіяльності людини і суспільства, потребою відродження селянства як господаря землі, носія моралі та національної культури [1]. В зв'язку з цим відродження сільського будівництва є обов'язковою передумовою подолання кризових явищ в агропромисловому комплексі, підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції, збільшення експортного потенціалу держави та

розв'язання проблеми продовольчого забезпечення населення України.

Тому, одним із найважливіших напрямів аграрної політики держави, спрямованої на підвищення життєвого рівня населення повинно бути забезпечення функціонування та розвитку житлової сфери села, для чого потрібно чітко виділити, структурувати та охарактеризувати передумови відродження житлового будівництва в сільській місцевості України.

Різні аспекти усунення кризових явищ та розвитку агропромислового комплексу України, у тому числі за рахунок відродження житлового будівництва досліджували у своїх працях наступні науковці: В.Г. Андрійчук, О.М. Гаркуша, О.Д. Гудзинський, В.В. Зіновчук, С.М. Кваша, О.І. Павлов, В.С. Шибанін, В.В. Юрчишин, В.М. Яценко та інші.

Не зважаючи на досить значні напрацювання в рамках виявлення, систематизації проблем та розробки заходів їх усунення у агропромисловому комплексі України, зазначаємо, що проблематика саме відродження житлового будівництва у сільській місцевості досліджена досить поверхово, не виділені та не структуровані передумови такого відродження.

МЕТА РОБОТИ – виділити, структурувати та охарактеризувати передумови відродження житлового будівництва суб'єктами господарювання в сільській місцевості у сучасних умовах розвитку економіки і агропромислового комплексу держави.

РЕЗУЛЬТАТИ

Аграрний сектор економіки держави є одним з базових у сучасних умовах посткризового розвитку економіки. Окремо необхідно виділити значний експортний потенціал агропромисловості України, що не реалізований у значній мірі. Країна постала перед необхідністю активно розвивати аграрне виробництва, чого не можливо досягти без усунення значної кількості проблем, однією з яких є відродження житлового будівництва у сільській місцевості. Відсутність достатньої кількості сучасного житла є одним з головних дестимулюючих факторів ефективної роботи персоналу аграрних підприємств і не можливості залучити потрібних фахівців у сільську місцевість. Дана проблема призводить до активної міграції молодого сільського населення у міста, тим самим збільшуючи проблеми з підбору і підготовки персоналу для аграрного виробництва.

Згідно досліджень О.А. Белевят проблема ефективного розвитку сільських територій має системний характер. Поділяємо точку зору цього науковця, що цей процес охоплює економічні, соціальні, політичні, демографічні, культурні, освітні та інші сфери життєдіяльності сільської громади. Оскільки соціально-економічна деградація сільських територій країни зумовлена як мікро-економічними умовами функціонування господарюючих суб'єктів конкретних сільських місцевостей, так і загальними макроекономічними чинниками, то подолання руйнівних процесів вимагає системного підходу та поєднання зусиль з боку держави, органів місцевого самоврядування, відповідних сільських громад та сільських жителів [2].

Зазначаємо значну роль держави у відродженні сільського господарства в Україні взагалі та житлового будівництва в сільській місцевості зокрема. Саме ефективний вплив держави, результативна державна політика житлового будівництва є однією з базових передумов відродження будівництва житла в сільській місцевості.

Науковці М.П. Сахацький та О.В. Шебаніна у своїй праці наголошують, що вирішення проблем відродження та подальшого розвитку селянства та села у сучасних умовах без участі держави є неможливим. Державна політика формує умови функціонування для всієї соціально-економічної системи. Її пріоритети реалізуються за допомогою управлінських механізмів, сукупна дія яких дозволяє досягти бажаного результату. Відповідність пріоритетів та засобів впливу об'єктивним процесам суспільного розвитку визначає загальну ефективність такої політики. Тому, регулятори, що забезпечують цю відповідність шляхом руйнування старого та створення нового, виступають передумовою виникнення явища відродження [3, 4].

Державна політика у сфері житлового будівництва в сільській місцевості має виступати основним напрямком діяльності органів влади з подолання чи упередження проблем, що виникають в сфері життєдіяльності сільського населення та являти

собою складну сукупність різних методів впливу щодо можливості задоволення сільських мешканців житлово-комунальними послугами.

Сьогодні сформовано такі методи реалізації державної житлової політики:

1. Метод соціальної пріоритетності у формуванні напрямів розвитку житлової політики держави.

2. Метод прямої і опосередкованої фінансової допомоги соціально вразливим верствам населення.

3. Метод інвестиційного державного будівництва житла [5].

Саме впровадження цілісної стратегії з боку держави з ефективного впровадження цих методів та механізмів здійснення програм сталого розвитку в Україні сприятиме подоланню процесу відставання села від міста за рівнем і якістю життя, та стимулюватиме формування соціально-економічних умов сталого розвитку сільських територій.

У результаті реалізації нової житлової політики через нове будівництво, добудову незавершених будинків, а також надбудову і добудову їх під час реконструкції та модернізації житла можливо збільшити загальну площу нового житлового фонду країни у сільській місцевості [6].

Однак, державної політики як передумови відродження житлового будівництва в сільській місцевості України не достатньо. Процес відродження житлового будівництва на селі вимагає виявлення наявності для цього інших попередніх умов. Дослідження показують, що для даного соціально-економічного явища мають місце передумови, до основних з яких слід віднести економічні, соціальні, правові та політичні (рис. 1).

Досліджуючи передумови відродження житлового будівництва у сільській місцевості України (рис. 1), слід зосереджувати увагу на ключових аспектах кожної з них, зокрема, і всіх разом, оскільки успішний розвиток однієї складової створює умови для ефективного розвитку інших.

Надалі детальніше охарактеризуємо головні передумови відродження житлового будівництва у сільській місцевості України.

Економічні передумови є невід'ємним атрибутом процесу відродження житлового будівництва, оскільки саме економічні чинники, поєднуючись із соціальними формують результат цього соціально-економічного явища. Вони закладають матеріальну основу для соціальних передумов.

До економічних передумов відродження житлового будівництва у сільській місцевості необхідно віднести наявний ресурсно-виробничий потенціал відповідних територій, особливості інвестиційного і матеріально-технічного забезпечення агровиробників та будівельних суб'єктів господарювання, особливості та структуру відносин власності, внутрішню бюджетно-фінансову політику відповідних територіально – адміністративних одиниць, специфіку територіальної структури й організації виробництва [7].

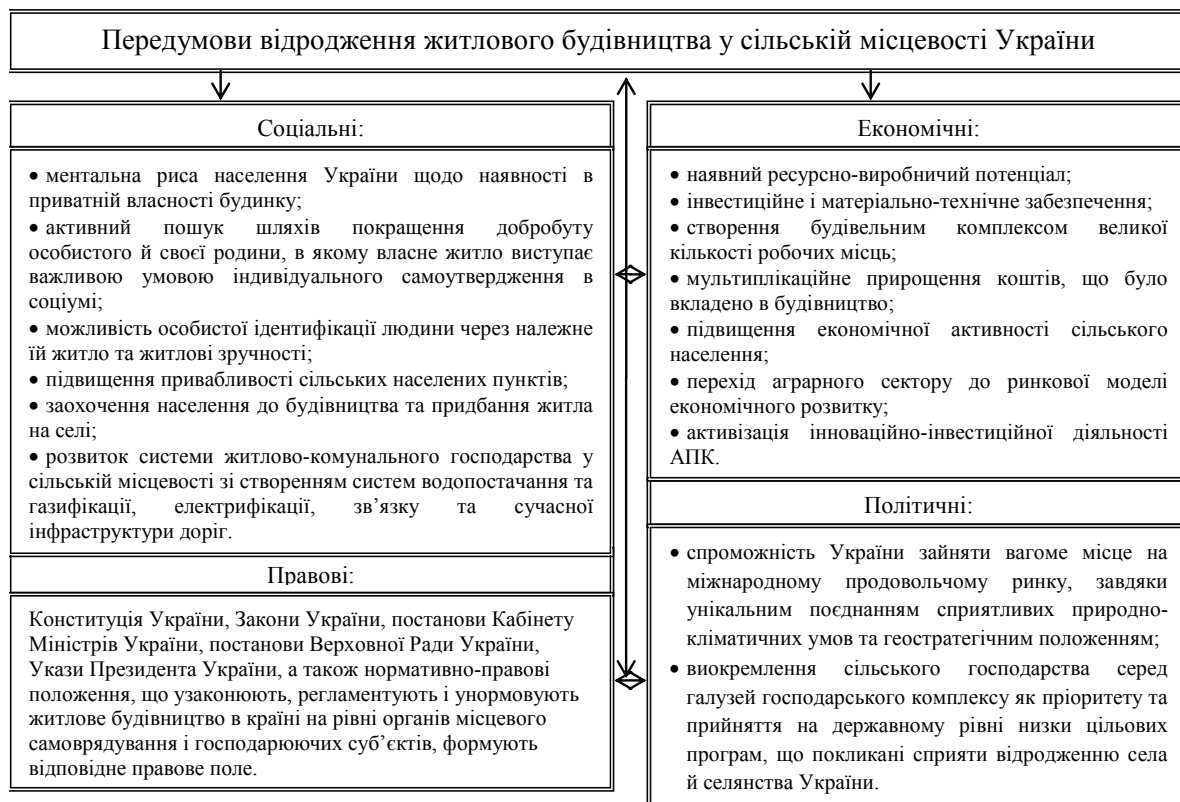

Рис. 1. Передумови відродження житлового будівництва у сільській місцевості

[розроблено автором]

Характеризуючи економічні передумови відродження житлового будівництва у сільській місцевості України слід зазначити, що воно формується на принципово нових ринкових засадах системи господарювання, з орієнтацією будівничих підприємств на високі якісні та економічні результати з урахуванням потреб і можливостей населення. Економічними критеріями тут виступають – рентабельність, доходність, конкурентоспроможність, фінансова стабільність, організаційно-економічна надійність [8].

Також слід зауважити, що розвиток житлового будівництва в сільській місцевості є важливою галуззю національної економіки та набуває особливого значення в період практичного переходу аграрного сектору до ринкової моделі економічного розвитку.

Проблеми житлового забезпечення працівників у сільській місцевості негативно відображаються на кадровому потенціалі агровиробників. На думку колективу науковців на чолі з професором А.М. Шатохіним, для запобігання проблеми втрати селом його трудового потенціалу, стимулювання процесу відтворення сільського населення, поліпшення його статеві-вікової структури та інших якісних показників (загальноосвітнього та професійного рівня), підвищення загального коефіцієнта життєвості селян (співвідношення кількості народжених і померлих) необхідно забезпечити сільським мешканцям комфортні та сприятливі умови для життєдіяльності [9].

Відсутність сучасного житла у сільській місцевості стримує інноваційний розвиток вітчизняних

агровиробників, оскільки, як зазначає М.В. Дубініна, серед основних проблем, які виникають в агропромисловій сфері при впровадженні інновацій, треба, в першу чергу, виділити відсутність кваліфікованих кадрів. Адже, сільськогосподарські товаровиробники не можуть ефективно та стало функціонувати без наявності кадрового потенціалу відповідної кваліфікації, що, у свою чергу, впливає з дефіциту сучасного житла [10].

Характеризуючи соціальні передумови відродження житлового будівництва у сільській місцевості України слід зазначити, що теперішня ситуація в аграрному секторі економіки особлива у зв'язку із реальною загрозою втрати селом демографічно-відтворювального потенціалу, занепадом духовності, народної культури, звичаїв тощо. Село втратило привабливість не тільки для проживання, а й для виробничої діяльності в аграрному секторі [11].

Великими недоліками і втратами у процесі аграрних перетворень, як і аграрної політики взагалі, можна вважати те, що знехтувані соціальні аспекти розвитку галузі й села, які не були визнані пріоритетними і залишаються другорядними. За усіх складнощів, економічні втрати з часом можна відшкодувати, тоді як демографічні (соціальні) є не відновлюваними [12].

За таких умов, основною метою процесу відродження житлового будівництва в сільській місцевості є підвищення рівня життя сільського населення, створення стійких умов для розвитку сільських територій через активне впровадження політики зростання привабливості сільського господарства як галузі, сільських населених пунктів

як середовища для постійного проживання значної частини українського населення і забезпечення комплексного багатофункціонального розвитку сільських територій [13]. Ця соціальна складова виступає вихідною передумовою відродження сільського житлового будівництва, що в прикладному плані забезпечується значною чисельністю (в абсолютних та відносних величинах) сільських мешканців, які проживають в селі та пов'язують з ним своє майбутнє.

Важливими соціальними передумовами відродження житлового будівництва суб'єктами господарювання в сільській місцевості є: ментальна риса населення України щодо наявності в приватній власності будинку з відповідними господарськими будовами та спорудами; активний пошук шляхів покращення добробуту особистого й своєї родини, в якому власне житло виступає важливою умовою індивідуального самоутвердження в соціумі; можливість особистої ідентифікації людини через належне їй житло та житлові зручності, що особливо чітко проявляється в повсякденному житті як сільських, так і міських жителів нашої країни.

Правовими передумовами відродження житлового будівництва в сільській місцевості виступають нормативно-правові акти, що відбивають право людини на житло та житлово-комунальні послуги, Конституція України, Закони України, постанови Кабінету Міністрів України, постанови Верховної Ради України, Укази Президента України, а також нормативно-правові положення, що узаконюють, регламентують і унормовують житлове будівництво в країні на рівні органів місцевого самоврядування і господарюючих суб'єктів, формують відповідне правове поле.

Політичною передумовою відродження житлового будівництва в сільській місцевості слугує усвідомлення суспільством та його найвищими державними структурами значущості села й селянства для Української нації. Даний факт підтверджується виокремленням як пріоритету сільського господарства серед галузей господарського комплексу та прийняття на державному рівні низки цільових програм, що покликані сприяти відродженню села й селянства України.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження показує, що житлова сфера посідає одне з головних місць серед актуальних проблем розвитку села в Україні.

На поточний період має місце наявність соціально-економічних та політико-правових передумов відродження суб'єктами господарювання житлового будівництва в сільській місцевості, організаційно-економічний механізм якого передбачає задоволення потреб сільських мешканців в житлі та житлово-комунальних послугах, здійснюваних у відповідності до індивідуального попиту споживачів та сучасних стандартів.

У подальшу, дослідження потребує розробки комплекс заходів ефективної реалізації передумов відродження житлового будівництва суб'єктами господарювання у сільській місцевості України.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про основні державної аграрної політики на період до 2015 року» від 18.10.2005 року № 2982-IV. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2982-15>.
2. Белевят О.А. Соціально-економічний розвиток сільських територій в умовах транзитивної економіки: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. ек. наук: спец. 08.00.03 / О.А. Белевят. – Миколаїв: Миколаївський держ. аграрний ун-т, 2010. – 20 с.
3. Сахацький М.П. Проблеми відродження сільського господарства: [монографія] / М.П. Сахацький. – К.: ІАЄ, 2000. – 304 с.
4. Шебаніна О.В. Демографічна ситуація і соціальна інфраструктура села вимагають зміцнення / О.В. Шебаніна // Вісник аграрної науки Причорномор'я. – 2006. – № 1 (33). – С. 18-25.
5. Ісаєнко Д.В. Державна політика регулювання розвитку житлового будівництва в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеню канд. наук з державного управління: спец. 25.00.02 / Д. В. Ісаєнко. – Харків: Харківський регіональний інститут державного управління, 2012. – 19 с.
6. Коваленко О.М. Організаційно-економічні механізми регулювання процесу відтворення житла в умовах ринкових трансформацій: автореф. дис. на здобуття наук. ступеню канд. ек. наук: спец. 08.02.03 / О.М. Коваленко. – Київ: НАН України. Ін-т екон. прогнозування, 2001. – 17 с.
7. Ринкова трансформація економіки АПК: У 4 ч. Ч. 1: Соціально- економічні проблеми розвитку села./ За ред. П.Т. Саблук. – К.: ІАЕ, 2002. – 571 с.
8. Божанова Ю.В. Организационно-экономический механизм повышения доступности жилья для населения. – Днепропетровск: Наука и образование, 2007. – 392 с.
9. Соціальний розвиток сільських регіонів. Колективна монографія / За ред. д-ра соціол. наук, проф. А.М. Шатохіна. – Умань: ВПЦ «Візаві» (Видавець «Сочінський»), 2009. – 249 с.
10. Дубініна М.В. Інституціональна трансформація соціальних складових аграрного сектору економіки / М.В. Дубініна // Збірник наук. праць Вінницького нац. аграрного університету. – 2012. – Вип. 3 (69). – С. 53-58.
11. Собченко А.Ю. Програмно-цільове забезпечення відродження сільського житлового будівництва / А.Ю. Собченко // Економічний розвиток: теорія, методологія, управління [матеріали Міжнародної науково-практичної конференції]. – Будапешт – Валенсія – Київ, 2013. – 424 с.
12. Мельник С.І. Соціально-економічні проблеми відтворення та ефективного використання ресурсного потенціалу села / С. І. Мельник. – К.: ННЦІАЕ, 2004. – 428 с.
13. Алексеев А. И. Кризис урбанизации и сельская местность в России / А.И. Алексеев, Н.В. Зубаревич // Миграция и урбанизация в СНГ и Балтии в 1990-е гг. [Под ред. Ж.А. Зайончковской]. – М.: Совет по миграциям стран СНГ. Центр демографии и экологии человека, 1999. – С. 83-94.

ТКАЧЕНКО

Сергій Анатолійович
nukoblikaudit@inbox.ru

УДК 338.242.2:[65.012.122:338.43]

ГЕНЕРАЦІЯ ІНТЕГРОВАНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІАГНОСТИКИ ЯК
СПЕЦІАЛЬНИЙ ПЛАН ДОСЛІДЖЕННЯ ВИРОБНИЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІTHE FORMATION OF AN INTEGRATED ECONOMIC DIAGNOSING AS THE
A SPECIAL OF PRODUCTION ACTIVITY RESEARCH STRATEGY

к.е.н., доцент кафедри
обліку і аудиту, в.о.
ректора Вищого навча-
льного закладу «Міжна-
родний технологічний
університет «Миколаїв-
ська політехніка»

У статті доведено, з метою докорінного поліпшення організації на підприємствах діагностики та усунення існуючих недоліків діючих і проєктованих систем стратегічного управління діяльністю об'єднань представляються необхідними створення та розвиток в них самостійної підсистеми інтегрованої економічної діагностики. Обґрунтовано, проєктні рішення із діагностики в системах управління спеціального призначення повинні відображати цілі цих систем, ґрунтуватися на загальній методології інтегрованої економічної діагностики і послідовному дотриманні принципів планомірної обробки даних. Серед розвідок актуальністю відрізняється питання пов'язане з приведенням проєктних рішень із організації інтегрованої економічної діагностики в системах стратегічного управління діяльністю підприємств й об'єднань.

В статье доказано, с целью улучшения организации на предприятиях диагностики и устранения существующих недостатков, действующих и проектируемых систем стратегического управления деятельностью объединений, представляются необходимыми создание и развитие в них самостоятельной подсистемы интегрированной экономической диагностики. Обосновано, проектные решения по диагностике в системах управления специального назначения должны отражать цели этих систем, основываться на общей методологии интегрированной экономической диагностики и последовательном соблюдении принципов планомерной обработки данных. Среди исследований актуальностью отличается вопрос, связанный с приведением проектных решений по организации интегрированной экономической диагностики в системах стратегического управления деятельностью предприятий (объединений).

It is proved, in order to improve the organization in the diagnosis of enterprises and eliminate the existing shortcomings of existing systems and planned strategic management of the Association's activities, it seems necessary to create and develop in them self-diagnosis integrated economic subsystem. Substantiated design solutions for diagnostics in the special-purpose control systems should reflect the purpose of these systems, based on a common methodology for integrated economic diagnosis and consistent observance of the principles of systematic data. Among the research actuality different issue related to bringing the design decisions on the organization integrated economic diagnostics of strategic management activity of enterprises (associations) systems.

Ключові слова: виробничо-господарська діяльність, дослідження, інтегрована економічна діагностика, особлива стратегія, формування і ціль

Ключевые слова: диагностика, исследование, производственно-хозяйственная деятельность, специальная стратегия, формирование, функция

Keywords: the integrated economic diagnosis of, research, subsystem, production and economic activities are, special strategy, the formation and aim of

ВСТУП

Формування інтегрованої економічної діагностики як спеціальної стратегії дослідження виробничо-господарської діяльності обумовлено, із одного боку, зростанням у сучасних умовах складності економічних систем, які виступають в якості об'єктів діагностики, а з іншого - підвищенням вимог до системи управління з метою приведення процесів у відповідність зі складністю завдань щодо керівництва економікою зрілого капіталізму і інше.

Побудова структури системи інтегрованої еконо-

мічної діагностики, по-перше, повинна ґрунтуватися на врахуванні головних методологічних аспектів самого поняття «система» та, по-друге, виходити із зв'язку функції діагностики з управлінням взагалі. Включені в систему інтегрованої економічної діагностики її види повинні відображати як зміст самого процесу керування, так і характер об'єктів управління. Побудована на зазначених початкових посилках структура системи інтегрованої економічної діагностики, на нашу думку, буде спрямована на задоволення потреб насамперед практики управління, та в цьому зв'язку вона представлятиме орієнтовану

на певні визначені рівні й об'єкти управління взаємопов'язану модель економіко-аналітичних засобів, що забезпечують досягнення цілей діагностики. Відзначаючи необхідність і практичну значимість виділення видів діагностики за ознаками «рівень управління» та «об'єкт діагностики», в той же час слід мати на увазі, що головною методологічною ознакою поділу діагностики на види повинна бути мета. Сформовані в теоретичному відношенні і застосовувані в даний час на практиці різні види діагностики (наприклад, оперативна, перспективна, порівняльна та інші), які відрізняються один від іншого, насамперед своїми цілями. Проте мета разом із тим виступає і занадто широкою ознакою класифікації видів діагностики. У практичних умовах на зміст економіко-аналітичної роботи істотний вплив роблять такі чинники, як часовий інтервал діагностики та застосовувані методи діагностики, які в силу цього також слід розглядати в якості класифікаційних ознак. Розгляд функції діагностики через призму всієї сукупності перерахованих ознак (цілеспрямованість, відношення до часового періоду, використовувані методи діагностики) надає можливість виділити в системі інтегрованої економічної діагностики наступні 6 (шість) основних її видів: перспективна діагностика; ретроспективна діагностика; оперативна діагностика; порівняльна діагностика; функціонально-вартісна діагностика і проблемно-орієнтована діагностика. При цьому систему інтегрованої економічної діагностики слід розглядати як спосіб теоретико-методологічного суміщення та ув'язки специфічних за цілеспрямованістю вирішення завдань окремих видів діагностики і впорядкування на цій основі різних їх методологічних, інформаційних і організаційних аспектів у рамках єдиної стратегії кон'югovanого дослідження господарської діяльності та інше.

Сучасна практика і передові наукові дослідження [1-10] й інші функціонування функціонально розвинутих систем стратегічного управління діяльністю підприємств та виробничих об'єднань в галузях економіки, порівняння функціональної структури функціонально розвинутих систем стратегічного управління діяльністю підприємств і виробничих об'єднань сучасних поколінь свідчить, що функція діагностики на більшості підприємств продовжує залишатися недостатньо сформованою, істотно поступаючись за ступенем впровадження таким функціям як планування та облік. Відсутність в сучасних банках даних підприємств необхідної економіко-аналітичної інформації негативно відбивається на якості і оперативності керуючих рішень, гальмує формування самого процесу прийняття рішень, створення систем ситуаційного управління виробництвом.

МЕТА РОБОТИ

З метою докорінного поліпшення організації на підприємствах економічної діагностики й усунення існуючих недоліків діючих та проєктованих функціонально розвинутих систем стратегічного управління діяльністю промислових підприємств і виробничих об'єднань представляються необхідними створення

та розвиток в них самостійної функціональної підсистеми інтегрованої економічної діагностики. Створення такої підсистеми об'єктивно виходить, по-перше, із самостійної ролі функції діагностики в процесі управління, по-друге, із системного підходу до цієї функції і, по-третє, підтверджується всією попередньою практикою розвитку функціонально розвинутих систем стратегічного управління діяльністю промислових підприємств та виробничих об'єднань, що показала, локальне формування й впровадження часткових економіко-аналітичних завдань у багаточисельних підсистемах не спроможне забезпечити здійснене поліпшення постановки функції діагностики на підприємствах (об'єднаннях).

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Теоретико-методологічним базисом статті виступає діалектичний метод і основні положення теорії діагностики та управління. У процесі дослідження знаходили використання наступні методи: *абстрактно-логічний* (для теоретико-методологічного узагальнення та формулювання висновків); *монографічний* (при дослідженні теоретичних й практичних методик діагностики, системи управління); *економіко-статистичний*, *розрахунково-конструктивний*, *порівняльний* (при аналізі стану діагностики в управлінні); *групування* (із метою характеристики практики діагностики в управлінні) та ін.

РЕЗУЛЬТАТИ

Формування функціональної структури та складу завдань підсистеми інтегрованої економічної діагностики в функціонально розвинутих системах стратегічного управління діяльністю промислових підприємств й виробничих об'єднань повинне здійснюватися з позицій реалізації її генеральної мети на основі вивчення структури прийнятих на підприємствах керуючих рішень із урахуванням рівня розвитку методології інтегрованої економічної діагностики, існуючих можливостей машин електронних цифрових і засобів програмного забезпечення, а також тих, що історично склалися в галузях промисловості нашої країни організаційних умов і інших факторів впливу, ін.

У практичних умовах побудова функціональної структури підсистеми інтегрованої економічної діагностики базується на великому обсязі апріорних знань та зводиться по суті до пристосування виробленої з урахуванням наявної методології діагностики її апріорної структури до вимог практичних цілей управління. Базова структура підсистеми може бути отримана тільки на основі системного підходу до вивчення через призму прийнятих керуючих рішень економіки виробничих об'єднань і промислових підприємств та встановлення характеру взаємозв'язків між цілями діагностики і численними техніко-економічними показниками, факторами впливу та напрямками розвитку. При цьому із принципу цілісності випливає, що апріорна функціональна структура підсистеми будується шляхом диференціації її елементів вищого рівня, що утворюють базову структуру, на елементи нижчого рівня. У всіх випадках топологія схеми

функціональної структури підсистеми повинна відповідати топології будови дерева цілей і ін.

Для побудови блок-схеми функціональної структури підсистеми інтегрованої економічної діагностики в функціонально розвинутих системах стратегічного управління діяльністю підприємств та виробничих об'єднань найбільш важливими представляються наступні методологічні принципи: 1) визначення рівнів управління, на яких повинна проводитися функціонально розвинута діагностика; 2) встановлення для кожного рівня управління складу об'єктів функціонально розвинутої діагностики; 3) реалізація цілей діагностики на різних рівнях управління і для різних об'єктів; 4) визначення рівнів інтеграції функціонально розвинутих аналітичних розрахунків; 5) встановлення взаємозв'язків між розташованими на різних рівнях ієрархії елементами функціонально розвинутої діагностики.

Провідне положення серед всіх забезпечуваних елементів підсистеми інтегрованої економічної діагностики в функціонально розвинутих системах стратегічного управління діяльністю промислових підприємств та виробничих об'єднань займає методологічне забезпечення, яке представляє сукупність керівних матеріалів і інструктивних вказівок, що визначають зміст функції діагностики й регламентують порядок її здійснення на усіх рівнях ієрархії управління виробництвом (в об'єднанні, на підприємстві, в цехах, на ділянках тощо). Нові методи господарювання диктують, щоб складовою частиною методологічного забезпечення підсистеми став класифікатор факторів інтенсивного та екстенсивного розвитку виробництва.

За основу побудови інформаційного забезпечення підсистеми інтегрованої економічної діагностики в функціонально розвинутих системах стратегічного управління діяльністю підприємств й виробничих об'єднань повинна бути прийнята зафіксована в методиці інтегрованої економічної діагностики інформаційна модель функції діагностики в функціонально розвинутих системах стратегічного управління діяльністю підприємств і виробничих об'єднань, що становить сукупність тих, які реалізують функцію діагностики взаємопов'язаних алгоритмів, що наказують послідовне виконання дій по перетворенню початкової інформації в необхідну вихідну, яка розкриває характер проходження інформації всередині підсистеми та поза нею, описує порядок документального оформлення інформації. Найбільш переважаючою концепцією побудови інформаційного забезпечення підсистеми виступає концепція банку даних, яка передбачає виділення у ньому такого елемента методу, як база інформаційних даних й ін.

База даних – центральна ланка інформаційного забезпечення підсистеми інтегрованої економічної діагностики. У практичних умовах проектування логічної структури бази даних підсистеми зводиться до побудови логічних структур даних для вирішення окремих економіко-аналітичних завдань із подальшою їх інтеграцією для визначення відповідних структур інформаційної бази комплексів і блоків завдань економічної діагностики та загальної логічної

структури бази даних підсистеми. Як показали виконані дослідження, склад інформації в базі даних підсистеми інтегрованої економічної діагностики може бути визначений на основі реалізації одного із системотехнічних принципів, який полягає у встановленні кінцевих цілей підсистеми і засобів їх досягнення. Для цього в розрізі кожної із цілей ідентифікуються об'єкти діагностики та визначається, яка інформація про ці об'єкти повинна зберігатися в базі даних з тим, щоб мета була досягнута. Виконання цієї роботи в практиці об'єднань і підприємств передбачає, перш за все, попереднє угруповання сформованого складу завдань підсистеми інтегрованої економічної діагностики за рівнями рішення, що необхідно для подальшого уточнення інформаційних вимог до бази даних підсистеми на основі виявлення інформаційної залежності завдань економічної діагностики.

Безпосередньо визначення складу базової інформації підсистеми інтегрованої економічної діагностики ґрунтується на розкритті в межах встановлених рівнів рішення за кожним окремим завданням алгоритмічної структури економіко-аналітичних запитів та виявленні по кожному із них тієї, що вимагається для їх реалізації початкової інформації. Саме на даному етапі здійснюється визначення набору і змісту масивів інформації, необхідної для вирішення завдань підсистеми. Далі з метою усунення надмірності базової інформації повинно бути проведено її дослідження з точки зору використання одних й тих же самих масивів показників при вирішенні різних аналітичних завдань у межах як одного блоку, так і різних блоків підсистеми.

Інформаційна структура бази даних підсистеми інтегрованої економічної діагностики повинна формуватися на основі: по-перше, правил побудови абстрактних структур; по-друге, вивчення реально існуючих, обумовлених ходом виробничих процесів та діями різноманітних факторів впливу взаємозв'язків між різними групами показників й окремими показниками і по-третє, врахування сучасних вимог інтерфейсу користувачів.

Істотне розширення функціональних можливостей підсистеми інтегрованої економічної діагностики в функціонально розвинутих системах стратегічного управління діяльністю підприємств та виробничих об'єднань може бути досягнуто за рахунок подальшого вдосконалення економіко-облікової інформації, і в першу чергу інформації, що формується в системі бухгалтерського обліку. Важливими напрямками розвитку роботи у цьому зв'язку виступають: модифікація системи первинної документації в напрямку її типізації та уніфікації, усунення дублювання в показниках і включення відсутніх показників; застосування там, де можливо, технічних носіїв інформації за умови їх відповідності вимогам законодавчо-нормативної бази про документи та записи в бухгалтерському обліку підприємств і господарських організацій; вдосконалення системи шифрів витрат, що відносяться на виробничі та невиробничі рахунки, з метою встановлення зв'язку поелементних і постатейних

угруповань витрат; подальше підвищення аналітичності обліку за рахунок впровадження пофакторного (у відповідності з методологією планування) аналітичного обліку витрат на виробництво та собівартості готової продукції, обґрунтованої деталізації загальноприйнятих рахунків бухгалтерського обліку, введення нових рахунків (наприклад, позабалансових рахунків для обліку виникаючих в поведінці системи збурень, рахунків для обліку ефективності заходів науково-технічного прогресу і інше); розширення сфери нормативного методу обліку витрат на виробництво; підвищення безперервності в обробці первинної документації; створення організаційно-технологічних можливостей доступу до показників, які формуються в системі бухгалтерського обліку, всередині прийнятого в даний час місячного циклу обробки інформації та інше. Разом із тим не можна погодитися із позицією деяких фахівців-науковців, які доводять вдосконалення бухгалтерського обліку до покладання на нього функцій інтегрованої економічної діагностики, що неминує спричинити порушення усталеної, перевіреної тривалою виробничо-господарською практикою, методології даного виду обліку. Тим більше, що виконання таких економіко-аналітичних функцій, на нашу думку, може бути забезпечено більш ефективно за спеціальною методологією у системі інтегрованої (апокрифічної) економічної діагностики.

Організаційне забезпечення підсистеми інтегрованої економічної діагностики в функціонально розвинутих системах стратегічного управління діяльністю підприємств і виробничих об'єднань базується на основних теоретичних принципах системи «людина – машина» та організаційних систем, являючи собою сукупність структурних частин (підрозділів, осіб), методів і засобів організації їх взаємодії з технічним комплексом та між собою в процесі створення підсистеми і сучасного функціонально розвинутого вирішення завдань діагностики. Формування та впровадження економіко-аналітичних розрахунків передбачає включення в діючу організаційну структуру підприємств підрозділу (або підрозділів) з обробки інформації, зростання ролі ведучого підрозділу (бюро або лабораторії економічної діагностики), розвиток економіко-аналітичних функцій персоналу, поглиблення спеціалізації в економіко-аналітичній роботі. В умовах, коли промисловість країни переводиться на рейки інтенсивного розвитку і пошук резервів прискорення науково-технічного прогресу й економія виробничих ресурсів стає серцевиною всієї виробничо-господарської роботи, створення на підприємствах спеціалізованих відділів економічної діагностики уявляється економічно виправданим та необхідним.

Найбільш раціональним з точки зору побудови технологічного процесу розв'язання задач діагностики й такого, що відповідає вимогам інтегрованої обробки інформації представляється підхід, який ґрунтується на концепції банку даних і тієї методологічної установці, коли економіко-аналітичні завдання розглядаються як логічне продовження технологічного процесу обробки нормативної,

планової, облікової та іншої інформації. При цьому під технологічним процесом вирішення завдань підсистеми інтегрованої економічної діагностики в функціонально розвинутих системах стратегічного управління діяльністю підприємств і виробничих об'єднань слід розуміти взаємопов'язаний комплекс відомостей, способів, засобів та процесів переробки, зафіксованих у певних носіях початкових інформаційних даних, який призначений для вирішення у завданій послідовності закріплених функціональною структурою задач інтегрованої економічної діагностики і ін.

Основу програмного забезпечення підсистеми інтегрованої економічної діагностики в функціонально розвинутих системах стратегічного управління діяльністю підприємств й виробничих об'єднань складає комплекс алгоритмічних та програмних засобів, необхідних для вирішення завдань діагностики і функціонування технічних засобів. Програмне забезпечення підсистеми може бути створено тільки на інтегрованій базі знань: методики інтегрованої економічної діагностики; математичних методів діагностики; моделювання; способів отримання, обробки та виведення інформації; мов програмування; стандартного математичного забезпечення відповідних обчислювальних засобів й засобів управління банками інформаційних даних.

Технічним забезпеченням підсистеми, що дозволяє досить повно й своєчасно реалізувати алгоритми інтегрованої економічної діагностики діяльності підприємств, виступає багаторівнева мережа взаємопов'язаних технічних засобів типу: базовий обчислювальний комплекс – периферійні обчислювальні комплекси – персональні машини електронні цифрові, таке ін.

Методологічний підхід до проектування і впровадження у функціонально розвинутих системах стратегічного управління діяльністю підприємств й виробничих об'єднань підсистеми інтегрованої економічної діагностики включає наступні найбільш принципові елементи: по-перше, створення комплексу передумов, необхідних для розробки проектних рішень по підсистемі; по-друге, розробку концепції функціональної структури підсистеми; по-третє, визначення засобів та методів реалізації обраної концепції підсистеми. У якості єдиної основи проектування підсистеми повинна бути регламентація функцій інтегрованої економічної діагностики в загальнодержавному масштабі, в тому числі і її стандартизація. Стандартизація дозволить підвищити рівень типізації проектних рішень й перейти до застосування універсальних елементів методу проектування та ін.

ВИСНОВКИ

Проектні рішення із діагностики в системах управління спеціального призначення повинні відображати цілі цих систем, ґрунтуватися на загальній теорії і методології інтегрованої економічної діагностики та послідовному дотриманні принципів планомірної (сукупної) обробки інформаційних даних. Серед перспектив подальших розвідок особливою актуальністю відрізняється питання

пов'язане з приведенням проектних рішень із організації підсистеми інтегрованої економічної діагностики в функціонально розвинутих системах стратегічного управління діяльністю підприємств і виробничих об'єднань, ін.

Список використаних джерел

1. Борисенко, В.П. Методология аудита стратегических систем управления: [монография] / В.П. Борисенко. – М.: МГУ, 2015. – 251 с.: ил..
2. Гершун, А.М. Технологии сбалансированного управления / А. Гершун, М. Горский. – М.: МАГ КОНСАЛТИНГ: Олимп-Бизнес, 2005. – 413 с.: ил..
3. Глущенко, И.И. Система стратегического управления инновационной деятельностью / И.И. Глущенко. – Железнодорожный: Крылья, 2006. – 354 с.: ил.
4. Какаева, Е.А. Система стратегического управления организации: [монография] / Е.А. Какаева, Б.Н. Киселев. – М., 2000. – 53 с.: ил.
5. Какосьян, Э.К. Стратегия развития предприятий гостиничного хозяйства / Э.К. Какосьян. – Санкт-Петербург: Нестор, 2003. – 114 с.: ил..
6. Левизов, В.А. Стратегическое управление в сфере услуг / В.А. Левизов. – СПб.: Изд-во СПб. гос. ун-та экон. и финансов, 2002. – 79 с.: ил., табл..
7. Поморина, М.А. Финансовый менеджмент в системе стратегического управления банком / М.А. Поморина. – Москва: ГУУ, 2008. – 318 с.: ил..
8. Селютина, А.В. Система стратегического управления организации: концепции и инструменты / А.В. Селютина. – Самара: Омега-Л, 2012.
9. Целуйко, И.Г. Система стратегического управления затратами в аграрном производстве / И.Г. Целуйко. – Новосибирск: НГАУ, 2008. – 37, [1] с.
10. Шлёнская, Е.С. Система стратегического управления развитием сферы услуг / Е.С. Шлёнская. – СПб.: Студия «НП-Принт», 2012. – 253 с.: ил.

ЖЕЛІЗКО

УДК 338.242:65.012.8

Олексій Олександрович
alekseyzhelizko@mail.ru

ВПЛИВ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИХ
ЗМІН НА СИСТЕМУ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ
ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

THE INFLUENCE OF THE STATE REGULATION OF THE
INSTITUTIONAL CHANGES ON THE ENTREPRENEURSHIP'S
ECONOMIC SECURITY IN UKRAINE

аспірант кафедри підприєм-
ництва, Київського
національного університета
імені Тараса Шевченка

У статті визначено хронологію та характеристику головних інституціональних змін в Україні з часів здобуття незалежності. Окремо охарактеризовано шляхи впливу держави на інституціональні зміни за рахунок державного регулювання (поступові зміни та «інституціональні шоки»). Зазначено переважання саме «інституціональних шоків», як головного шляху державного

регулювання інституціональних змін у країні. У дослідженні також сформульовано головні проблеми неефективного та непродуманого державним регулюванням інституціональних змін в Україні. Визначено, що виявлені проблеми державного регулювання інституціональних змін в країні негативно впливають на економічну безпеку підприємництва у державі, що зменшує можливості його розвитку, реалізації економічного потенціалу та призводить до додаткових витрат і зниження доходів, і, як наслідок, прибутків та рентабельності вітчизняних суб'єктів господарювання. На основі формулювання сутності термінів «економічна безпека підприємництва в державі» та «система економічної безпеки підприємництва в державі» і їх характеристики зазначено провідну роль державного регулювання інституціональних змін у системі економічної безпеки підприємництва в Україні. Досліджено вплив державного регулювання інституціональних змін на систему економічної безпеки підприємництва в Україні (негативний) та запропоновано шляхи усунення негативного впливу державного регулювання інституціональних змін на систему економічної безпеки підприємництва в державі.

В статье определены хронологию и характеристику главных институциональных изменений в Украине со времен обретения независимости. Отдельно охарактеризованы пути воздействия государства на институциональные изменения за счет государственного регулирования (постепенные изменения и «институциональные шоки»). Отмечено преобладание именно «институциональных шоков», как главного пути государственного регулирования институциональных изменений в стране. В исследовании также сформулированы главные проблемы неэффективного и непродуманного государственным регулированием институциональных изменений в Украине. Определено, что выявленные проблемы государственного регулирования институциональных изменений в стране негативно влияют на экономическую безопасность предпринимательства в государстве, что снижает возможности его развития, реализации экономического потенциала и приводит к дополнительным затратам и снижению доходов, и, как следствие, прибыли и рентабельности отечественных субъектов хозяйствования. На основе формулировки сущности терминов «экономическая безопасность предпринимательства в государстве» и «система экономической безопасности предпринимательства в государстве» и их характеристики указаны ведущую роль государственного регулирования институциональных изменений в системе экономической безопасности предпринимательства в Украине. Исследовано влияние государственного регулирования институциональных изменений на систему экономической безопасности предпринимательства в Украине (отрицательный) и предложены пути устранения негативного влияния государственного регулирования институциональных изменений на систему экономической безопасности предпринимательства в государстве.

The article deals with chronology and characteristic features of the main institutional changes in Ukraine starting from the time of its independence. The ways of the state influence on the institutional changes at the cost of the state regulation (gradual changes and “institutional shocks”) are described separately. “Institutional shocks” are singled out as the leading way in the institutional changes regulations by the state in the country. The main problems of ineffective and half-baked institutional changes in Ukraine conducted by the state are also defined in the research. The article claims that detected problems of the state regulation of the institutional changes in the country affect the economic security of entrepreneurship. This process, in its turn, decreases the possibilities of entrepreneurship's development, economic potential realization and leads to additional expenses and reduction of

income and, as a result, profits and profitability of the local economic entities. The central role of the state regulation of institutional changes in the system of economic security of Ukrainian entrepreneurship is stated based on the essence of the term "entrepreneurship's economic security in the state" and "the system of entrepreneurship's economic security in the state" as well as their characteristics. The influence of the state regulation of institutional changes on the system of entrepreneurship's economic security in Ukraine (negative) is studied. The ways to eliminate negative influence of the state regulations of the institutional changes on the system of entrepreneurship's economic security in the state are suggested.

Ключові слова: Державне регулювання, економічна безпека підприємництва у державі, інституціональні зміни, система економічної безпеки підприємництва у державі

Ключевые слова: Государственное регулирование, экономическая безопасность предпринимательства в государстве, институциональные изменения, система экономической безопасности предпринимательства в государстве

Keywords: state regulations, entrepreneurship's economic security in the state, institutional changes, the system of entrepreneurship's economic security in the state

ВСТУП

«Дві хвили» економічної кризи (2008–2009, 2014–2015 рр.) та викликані ними зміни в економіці і функціонуванні господарюючих суб'єктів в Україні значно підвищили теоретичний та практичний інтерес до проблематики визначення і управління економічної безпекою на рівні держави, підприємництва та підприємств. На особливу увагу тут заслуговує саме економічна безпека підприємництва як основа трансформації і розвитку вітчизняної економіки.

З іншої сторони функціонування держави в умовах кризи, стагнації, посткризового періоду, кардинальні зміни векторів зовнішнього співробітництва, експортних потоків, а також євроінтеграційні процеси призвели до значних інституціональних змін.

На окрему увагу заслуговує також перехід від командно-адміністративної до ринкової економіки та намагання перейти від індустріальної до інноваційної економіки в країні. Нагадаємо, що на даний час виділяють шість стадій розвитку економіки держави: доіндустріальна; індустріальна; постіндустріальна; інформаційна; економіка знань; креативна чи інноваційна [1, с. 37]. Наведене вище також викликає інституціональні зміни та певним чином впливає на економічну безпеку підприємництва в Україні. Враховуючи значну роль та вплив держави на інституціональні зміни, зазначаємо, що саме проблематика визначення ролі та впливу державного регулювання інституціональних змін на систему економічної безпеки підприємництва в Україні є однією з найбільш актуальних в сучасних умовах функціонування держави, економіки, підприємництва та суб'єктів господарювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Оцінка напрацьованих провідних науковців показала значний інтерес до низки проблем, які стосуються:

1. Появи та впливу інституціональних змін на функціонування держави, підприємництва, окремих

суб'єктів господарювання (Є.В. Болотіна та О.В. Шубна [2], О.В. Катигрובה [3], І.М. Дуднік [4] та інші).

2. Державного регулювання інституціональних змін в економіці в цілому та в окремих її галузях (О.М. Заскалкіна [5], Л.Д. Оліфіренко [6], В.О. Рибалкін [7] та інші).

3. Визначення та характеристики економічної безпеки підприємництва, у тому числі системи економічної безпеки підприємництва (Т.Г. Васильців та С.С. Гринкевич [8], М.О. Горбашевська [9], Н.Я. Юрків [10] та інші).

Не зважаючи на досить детальні дослідження інституціональних змін, їх впливу на державу, підприємництво та підприємства, економічну безпеку підприємництва, відмічаємо недостатню увагу проблемам державного регулювання інституціональних змін у контексті їх впливу на економічну безпеку підприємництва в Україні.

МЕТА РОБОТИ – виявлення ролі та оцінка ступеня впливу процесів регулювання державою інституціональних змін на функціонування системи економічної безпеки підприємництва України в рамках трансформації національної економіки.

РЕЗУЛЬТАТИ

Починаючи зі здобуття незалежності Україна йде по шляху заміни старих інститутів на більш нові прогресивні, тобто постійно відбуваються інституціональні зміни.

Підтримуємо точку зору Э.Г. Фуруботна і Р. Рихтера, що інститут – це набір формальних і неформальних правил, включаючи пристрої, які забезпечують їх дотримання [11, с. 8]. Виокремлюють формальні (політичні, економічні, соціальні) та неформальні (норми, культура, традиції, суспільна мораль) інститути держави [4, с. 42].

Стосовно України можемо відмітити неодноразові докорінні зміни як формальних, так і неформальних інститутів починаючи з 1991 року. У таблиці 1 наведемо хронологію та охарактеризуємо головні інституціональні зміни в Україні.

Таблиця 1

Хронологія та характеристика головних інституціональних змін в Україні

[розроблено автором]

№ п/п	Період часу	Напрямок розвитку	Характеристика інституціональних змін
1	1991 – 1994	Перехід від командно – адміністративного до ринкової економіки	– перехід від державної до приватної власності; – зміна законодавства з намаганням перенести без змін досвід економічно розвинутих країн; – поява нових державних інститутів та органів виконавчої влади; – кардинальна зміна норм поведінки, культури та суспільної моралі з розвитком індивідуалізму.
2	1994 – 2008	Інтеграція у світове економічне співтовариство в рамках переговорного процесу з Всесвітньою торгівельною організацією	– поява та розвиток великих підприємницьких структур олігархічного характеру; – зміна законодавства у напрямку його адаптації до вимог ВТО; – чітка регламентація діяльності державних органів виконавчої влади та постійні зміни їх кількості і структури; – кардинальна зміна норм поведінки, культури та суспільної моралі по прикладу західноєвропейської моделі.
3	2008 – 2014	Багатовекторний розвиток з поступовим переходом більшої частини економіки під контроль національних та міжнародних олігархічних структур	– збільшення ролі в економіці національних та міжнародних олігархічних структур; – зміна законодавства у напрямку збільшення можливостей для розвитку національних та міжнародних олігархічних структур; – повне злиття державного апарату управління з бізнес – структурами окремих олігархів; – зміна норм поведінки, культури та суспільної моралі з привалюванням цінності грошей.
4	2014 – 2017	Інтеграція України до Європейського Союзу (ЄС)	– збільшення ролі в економіці експортерів, особливо аграрної продукції; – зміна законодавства у напрямку адаптації до вимог ЄС; – докорінна зміна державного апарату управління; – зміна норм поведінки, культури та суспільної моралі з активним бажанням трудової міграції.

Говорячи про інституціональні зміни в Україні відмічаємо активний вплив на цей процес державного регулювання.

Підтримуємо думку Н. Мазія, що державне регулювання – це встановлення державою кількісних та/або якісних обмежень на свободу вибору прийняття рішень осіб чи організацій (суб'єктів господарювання), недотримання яких погрожує застосуванням відповідними державними органами санкцій за порушення нормативно – правової бази [12].

Держава може впливати на інституціональні зміни двома шляхами:

1) поступові зміни, трансформація інститутів під впливом зовнішніх та внутрішніх змін;

2) стрибки або «інституціональні шоки», коли один інститут перестає діяти, а його функції в економіці починає виконувати інший інститут (або ціла їх група) [2, с. 51].

На жаль, досить різкі зміни векторів розвитку України та політичні зміни призводять до переважання другого шляху державного впливу на інституціональні зміни.

На сьогодні маємо значну кількість проблем, що викликані неефективним та непродуманим державним регулюванням інституціональних змін в Україні. Автор вважає доручним доповнити у цьому контексті дослідження Н.Ю. Возіянової [13], Н. Мазія

[12], О.Є. Попова і П.Є. Яковцова [14] та виділити наступні проблеми:

– хаотичність у використанні досвіду економічно розвинутих країн при формуванні законодавчо – нормативної бази;

– наявність фрагментів командно – адміністративної системи у функціонуванні державного апарату управління;

– різкі зміни векторів розвитку внутрішньої та зовнішньої економічної політики;

– слабка підготовка та недостатній професіоналізм державних службовців;

– не ефективні методи боротьби з корупцією;

– не ефективна боротьба з «тіньовою» економікою.

Наведені проблеми державного регулювання інституціональних змін в Україні негативно впливають на економічну безпеку підприємництва у державі, що зменшує можливості його розвитку, реалізації економічного потенціалу та призводить до додаткових витрат і зниження доходів, і, як наслідок, прибутків та рентабельності вітчизняних суб'єктів господарювання.

Досліджуючи роль та ступінь впливу державного регулювання інституціональних змін на систему економічної безпеки підприємництва в Україні необхідно чітко визначити два терміни, а саме: «економічна безпека підприємництва в державі» та «система економічної безпеки підприємництва в

державі». Відмічаємо досить часту підміну наведених вище термінів на терміни «економічна безпека підприємства» та «система економічної безпеки підприємства», що є неправомірним та таким, що різко зменшує ефективність використання теоретичних досліджень на практиці. Необхідно розуміти, що досліджуючи економічну безпеку підприємництва в державі та систему економічної безпеки підприємництва в державі необхідно розкривати дану проблематику по всій сукупності підприємницьких структур в країні, а дослідження економічної безпеки підприємства та системи економічної безпеки підприємства торкаються тільки функціонування окремих підприємств, досить часто з різних галузей економіки.

Автор підтримує визначення, яке надане Т. Г. Васильцівим і С. С. Гринкевич, що економічна безпека підприємництва є станом захищеності економічних інтересів суб'єктів сектору національного господарства під час процесів взаємодії з державою, іншими суб'єктами господарської

діяльності (у т.ч. неформального сектору), елементарними інституціонального середовища та при створенні суспільних благ і послуг [8, с. 25].

Слід зазначити, що економічна безпека підприємництва в Україні має розглядатися як єдина цілісна система, діяльність якої спрямована на забезпечення стабільності та розвитку із врахуванням стратегічних перспектив та інтересів суб'єктів ринку (система економічної безпеки підприємництва в державі) [15, с. 140]. Як видно з наведених визначень термінів держава та інституційне середовище є базовими складовими економічної безпеки підприємництва та системи економічної безпеки підприємництва у країні.

Спираючись на дослідження О.В. Лютої і Н.Г. Пігуль [15], Т.Г. Васильців [16], О.Б. Жихор і Т.М. Куценко [17] на рисунку 1 наведемо роль та місце державного регулювання інституціональних змін у системі економічної безпеки підприємництва в Україні.

Рис. 1. Роль та місце державного регулювання інституціональних змін у системі економічної безпеки підприємництва в Україні [складено автором на основі джерел: [15, 16, 17]]

Згідно рис. 1 можемо визнати головну роль та місце державного регулювання інституціональних змін у системі економічної безпеки підприємництва в Україні. Саме державне регулювання інституціональних змін разом з іншими складовими впливу на них визначають кількість та якість таких змін у державі, що у свою чергу, визначає кількість, якість, рівень та направленість впливу макро- та мікрофакторів впливу на систему економічної безпеки підприємництва в Україні. Реакція на фактори впливу, протидія негативним факторам впливу формують як саму систему економічної безпеки підприємництва в Україні, так і її структуру.

Окрім цього, розробка та впровадження стратегії підвищення економічної безпеки підприємництва в Україні повинна базуватись на оцінці впливу державного регулювання інституціональних змін на систему економічної безпеки підприємництва в державі (див. рис. 1).

Надалі охарактеризуємо вплив державного регулювання інституціональних змін на систему економічної безпеки підприємництва в Україні, спираючись на наведені вище групи інститутів та напрацювання вітчизняних вчених з цієї проблематики [15, 16, 18]:

1. Державне регулювання інституціональних змін в економіці (криза, збитковість підприємств, зниження обсягів експорту) – негативний вплив.

2. Державного регулювання інституціональних змін в політиці (криза, значна кількість актів громадянської непокори) – негативний вплив.

3. Державного регулювання інституціональних змін в соціальній сфері (криза, зниження соціального захисту населення, зниження добробуту населення, демографічна криза) – негативний вплив.

4. Державного регулювання інституціональних змін неформальних інститутів (відсутність чітких норм поведінки, занепад культури і національних традицій, суспільна мораль, яка направлена на

максимальне використання благ без віддачі суспільству та державі) – негативний вплив.

Таким чином, можемо відмітити вкрай негативний вплив державного регулювання інституціональних змін на систему економічної безпеки підприємництва в Україні.

З огляду на визначальну роль та місце державного регулювання інституціональних змін у системі економічної безпеки підприємництва в державі (рис. 1) наведена вище ситуація з негативними впливом такого регулювання потребує негайного усунення. На рис. 2 наведемо шляхи усунення негативного впливу державного регулювання інституціональних змін на систему економічної безпеки підприємництва в Україні.

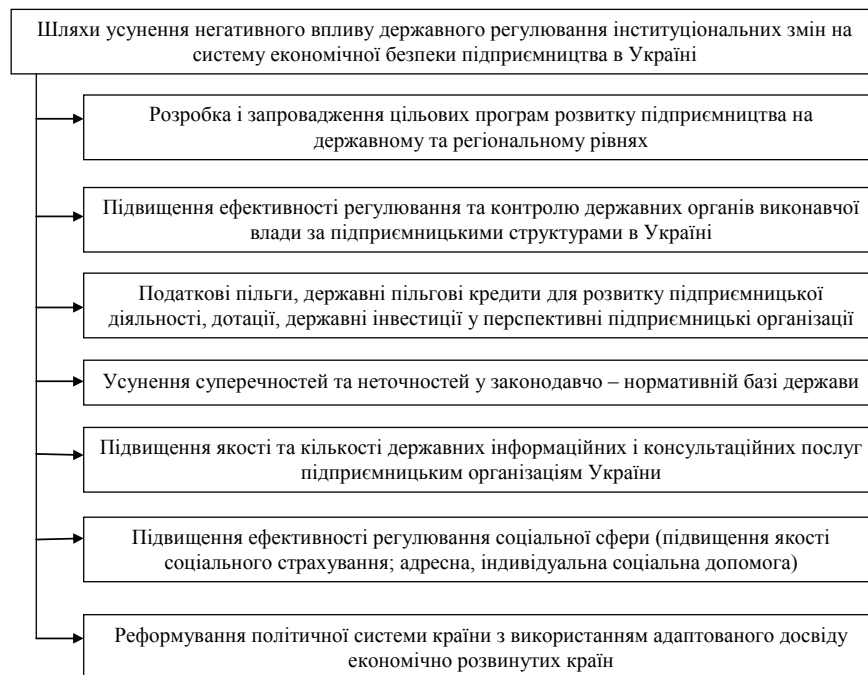

Рис. 2. Шляхи усунення негативного впливу державного регулювання інституціональних змін на систему економічної безпеки підприємництва в Україні [складено автором на основі [12, 16]]

Необхідно зазначити, що Україна повинна здійснювати значні зусилля з усунення негативного впливу державного регулювання інституціональних змін на систему економічної безпеки підприємництва у країні на рівні держави, місцевих органів самоврядування та окремих суб'єктів господарювання.

ВИСНОВКИ

У проведеному дослідженні, спираючись на хронологію та характеристику головних інституціональних змін в Україні, виявлення шляхів і проблем державного регулювання змін відповідних національних інститутів, визначено місце та роль такого регулювання у системі економічної безпеки підприємництва України. Додатково було оцінено вплив державного регулювання інституціональних змін на систему економічної безпеки підприємництва в країні та запропоновано шляхи усунення негативного впливу процесів регулювання державою змін відповідних інститутів (формальних, неформальних) на функціонування національної

системи економічної безпеки підприємництва в сучасних умовах трансформації економіки України.

Подальші наукові розвідки повинні бути направлені на вирішення проблем визначення розміру негативного впливу різних аспектів державного регулювання інституціональних змін на систему економічної безпеки підприємництва в Україні з метою підвищення ефективності управління даною складовою економіки країни.

Список використаних джерел

1. Божидарнік Т. Формування й розвиток креативного менеджменту на підприємстві / Т. Божидарнік, Н. Василик // Економіст. – 2015. – №3. – С. 37 – 39.
2. Болотіна Є.В., Шубна О.В. Інституціональні зміни і траєкторія інституціонального розвитку / Є.В. Болотіна, О.В. Шубна // Економічний вісник Донбасу. 2016. – №3(45). – С. 50 – 57.
3. Катигрובה О. В. Інституційні зміни як основа подолання суперечностей інноваційного розвитку / О.В. Катигрובה // Інвестиції: практика та досвід. – 2013. – № 13. – С. 32 – 35.

4. Дуднік І. М. Інституціональні зміни та тенденції трансформації національної економіки / І.М. Дуднік // Економіка і регіон. – 2014. – № 3 (46). – С. 42 – 46.
5. Заскалкіна О.М. Державне регулювання інституціональних перетворень в аграрному секторі економіки України / О.М. Заскалкіна // Теорія та практика державного управління. – 2016. – 1(52). – С. 1-7.
6. Оліфіренко Л.Д. Методичні підходи до визначення ефективності інституціональних змін державного регулювання розвитку корпоративних структур / Л.Д. Оліфіренко // Проблеми і перспективи економіки та управління. – 2015. – № 1(1). – С. 205 – 213.
7. Рибалкін В.О. Державне регулювання інституціональних змін на шляху побудови постіндустріальної економіки / В.О. Рибалкін // Проблеми підвищення ефективності інфраструктури. – 2013. – № 36. – С. 11 – 16.
8. Васильців Т.Г., Гринкевич С.С. Формування середовища економічної безпеки підприємництва в Україні / Т.Г. Васильців, С.С. Гринкевич // «Економічний часопис-XXI». – 2015. – № 3-4 (1). – С. 24- 27.
9. Горбашевська М.О. Економічна безпека підприємницької діяльності в Україні / М.О. Горбашевська // Теоретические и практические научные инновации. – 2015. – № 2. – 125 – 129.
10. Юрків Н.Я. Характеристика інституційного середовища у контексті економічної безпеки підприємницької діяльності в Україні / Н.Я. Юрків // БІЗНЕСІНФОРМ. – 2012. – № 5. – С. 90 – 92.
11. Фуруботн Э.Г. Институты и экономическая теория / Э.Г. Фуруботн, Р. Рихтер; пер. с англ. Под ред. В.С. Катяло, Н.П. Дроздовой. – СПб: Изд. Дом Санкт-Петербургского государственного университета, 2005. – 693 с.
12. Мазій Н. Принципи та механізми державного регулювання розвитку підприємництва / Н. Мазій // Демократичне врядування. – 2011. – Вип. 8. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVr_2011_8_8.
13. Возіянова Н.Ю. Державне регулювання інституціональних змін у розвитку внутрішньої торгівлі / Н.Ю. Возіянова // Вісник Донецького національного університету економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського. Сер. Гуманітарні науки. – 2010. – № 3. – С. 219 – 228.
14. Попов О.Є., Яковцов П.Є. Ролі та функції економічних агентів у процесі інституціональних змін системи державного регулювання економіки / О.Є. Попов, П.Є. Яковцов // Управління розвитком. Збірник наукових праць Харківського національного економічного університету ім. С. Кузнеця. – 2015. – № 1 (179). – С. 26 – 31.
15. Люта, О.В. Економічна безпека підприємництва в системі національної безпеки / О.В. Люта, Н.Г. Пігуль // Економічна безпека в умовах глобалізації світової економіки: [колективна монографія: у 2 т.]. – Дніпропетровськ: ФОП Дробязко С.І., 2014. – Т. 2. – С. 138-145.
16. Васильців Т.Г. Економічна безпека підприємництва України: стратегія та механізми зміцнення: Монографія./ Т.Г. Васильців. – Львів: Арал, 2008. – 384 с.
17. Жихор О.Б., Куценко Т.М. Економічна безпека: Опорний конспект лекцій./ О.Б. Жихор, Т.М. Куценко. – Харків: ХІБС УБС НБУ, 2013. – 70 с.
18. Економічна безпека суб'єктів підприємництва: навчальний посібник / Під заг. ред. кандидата військових наук, професора М.І. Зубка. – К.: Міжнародний фонд соціальної адаптації, 2012. – 226 с.

БІЛЕЦЬКА

Ірина Мирославівна
luc_im@ukr.net

УДК 659.441

МАРКЕТИНГОВІ ІНСТРУМЕНТИ НА B2C РИНКУ ТОВАРІВ І ПОСЛУГ

MARKETING TOOLS AT B2C MARKET

к.е.н., доцент, завідувач
кафедри міжнародної
економіки, маркетингу і
менеджменту, Івано-
Франківський навчально-
науковий інститут
менеджменту THEU

Стаття присвячена питанням теорії і практики використання маркетингових інструментів на B2C ринках з обґрунтуванням перспектив їх успішного «персоналізованого» впровадження. Проаналізовано ефективність використання таких інструментів як: Cause Marketing, Word of Mouth (WOM) Advertising (реклама з «із уст в уста»), так зване «сарафанне радіо»), Direct Selling (прямий продаж), Cobranding and Affinity Marketing (кобрендинг та спільний маркетинг), Earned Media («отримані» або «безкоштовні» ЗМІ), Internet Marketing (Інтернет-маркетинг) та Point-of-Purchase Marketing (маркетинг «продажів на місці»).

Статья посвящена вопросам теории и практики использования маркетинговых инструментов на B2C рынках с обоснованием перспектив их успешного «персонализированного» внедрения. Проанализирована эффективность использования таких инструментов как: Cause Marketing, Word of Mouth (WOM) Advertising (так называемое «сарафанное радио»), Direct Selling (прямые продажи), Cobranding and Affinity Marketing (кобрендинг и общий маркетинг), Earned Media («полученные» или «бесплатные» СМИ), Internet Marketing (Интернет-маркетинг) и Point-of-Purchase Marketing (маркетинг «продаж на месте»).

This article focuses on the issues of the theory and practice of using marketing tools at the B2C market and the possibilities of their successful "personalized" implementation. The effectiveness of using such tools as: Cause Marketing, Word of Mouth Advertising, Direct Selling, Cobranding and Affinity Marketing, Earned Media, Internet marketing and Point-of-Purchase marketing was analyzed.

Ключові слова: маркетингові інструменти, B2C ринок, SEO стратегія, SMO стратегія

Ключевые слова: маркетинговые инструменты, B2C рынок, SEO стратегия, SMO стратегия

Keywords: marketing tools, B2C market, SEO strategy, SMO strategy

ВСТУП

В сучасних умовах загострення конкуренції на B2C ринках товарів і послуг, пошук ефективних шляхів розширення сегменту цільової аудиторії компанії є першочерговим завданням наукових та практичних досліджень. В умовах широкої ринкової пропозиції аналогічних товарів і послуг, типовості у співвідношенні «ціна-якість» між товаровиробниками-конкурентами, коли доступ до нових технологій виробництва товарів і послуг та систем обслуговування споживачів є питанням часу, а часовий лаг впровадження якісно нових конкурентних ринкових прийомів дедалі скорочується, традиційне поняття «конкурентні переваги» стає швидше теоретичним, аніж практичним інструментом зміцнення ринкових позицій компанії. Саме тому, єдиним актуальним питанням для учасників бізнес-процесів є пошук «унікальної диференціації», що дасть можливість виокремити себе в очах споживача серед конкурентів. Таке завдання, на думку автора, може сьогодні виконати лише так званий «персоналізований

маркетинг», тобто дослідження, аналіз та обґрунтування компанії «персоналізованого» під потреби певного ринку набору маркетингових інструментів впливу на споживача.

Дослідження в сфері управління маркетингом, розробки маркетингової політики та вдосконалення її інструментарію, формування системи дієвого маркетинг-менеджменту є в центрі уваги багатьох зарубіжних (Ф. Котлер, Дж. Колінс, Т. Левитт, К. Макконелл, Дж. Мур, Д. Огілві, М. Портер, Г. Хамел та ін.) та вітчизняних (С. Гаркавенко, Н. Куденко, А. Старостіна та ін.) науковців та фахівців-практиків в галузі маркетингу. Проблеми ефективного маркетингу компанії також жваво обговорюються на професійних форумах, у блогах та веб-сайтах маркетингових консалтингових компаній. І це є цілком об'єктивним процесом, зумовленим викликами реального часу. Адже, теорія та практика маркетингу сьогодні уже далеко вийшли за межі традиційних алгоритмів формування промо-стратегії компанії, активно включаючи фактор «психології сприйняття» в

маркетингові дослідження та пропонуючи на основі отриманих результатів дослідження набір нестандартних маркетингових рішень, що носять «персоналізований» характер залежно від особливостей цільової аудиторії, ринкових позицій та концепції розвитку компанії тощо. Іншим аргументом на користь тези про неможливість застосування класичних маркетингових технологій просування є зміна формату споживання у бік зростання частки он-лайн покупок і, як наслідок, потребою у адаптації традиційних інструментів впливу на споживача до специфіки віртуального простору. В таких умовах «просторове поле» для подальших досліджень в даній галузі відкриває все нові горизонти. Власне цим і визначено мету даної публікації.

МЕТА РОБОТИ

Метою статті є дослідження, аналіз та систематизація теорії і практики використання маркетингових інструментів на B2C ринках у контексті сучасних тенденцій розвитку світового

ринку товарів і послуг з обґрунтуванням перспектив їх успішного «персоналізованого» впровадження.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Інформаційною базою дослідження є наукові праці провідних вітчизняних і зарубіжних вчених, статистичні дані, матеріали фахових он-лайн видань у сфері маркетингу, веб-сайти маркетингових консалтингових компаній.

При проведенні дослідження використовувались методи аналізу та синтезу, порівняння, структурного аналізу, графічний метод, методи експертних оцінок.

РЕЗУЛЬТАТИ

Аналізуючи та систематизуючи теоретичні підходи та практичний досвід провідних компаній у сфері малого та середнього бізнесу можна виокремити такі дієві маркетингові інструменти (B2C marketing tools) в умовах динамічного ринкового середовища сьогодення можна (рис. 1).

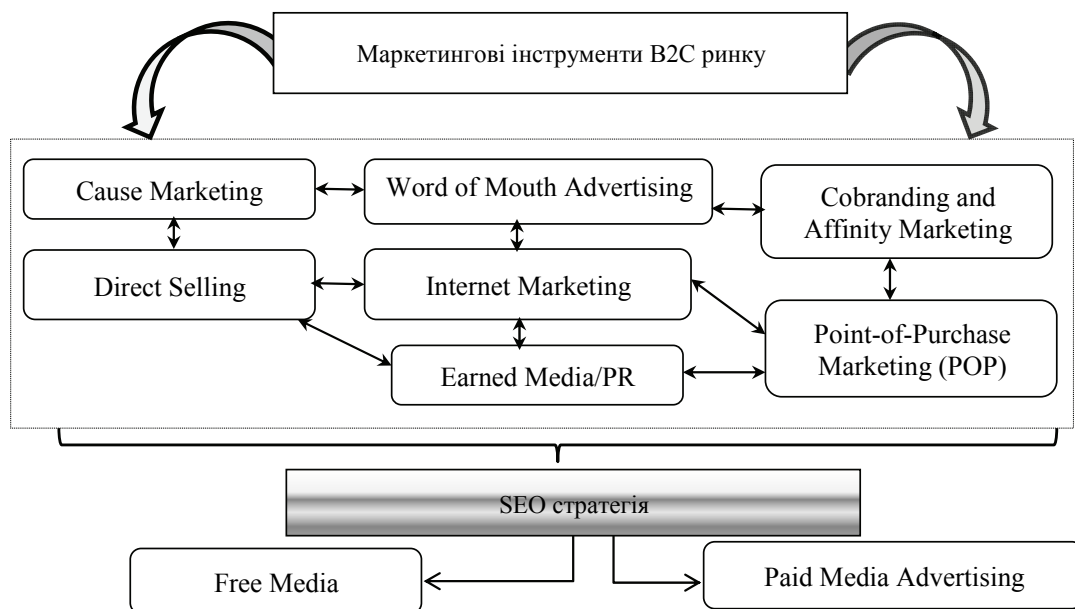

Рис. 1. Маркетингові інструменти B2C ринку

Проаналізуємо детальніше кожен з зазначених інструментів, які взаємопов'язані між собою та доповнюють один одного у промо-стратегії компанії на ринку.

Cause Marketing є сучасним різновидом соціально відповідального маркетингу, метою якого є отримання взаємної вигоди від співпраці прибуткової (комерційної) та неприбуткової (соціально-орієнтованої) компаній в основному за рахунок зростання публічності благодійної діяльності прибуткової організації. Оскільки результати маркетингових досліджень засвідчують, що сьогодні 65% покупців при прийнятті рішення про транзакцію надають перевагу компаніям, які активно інтегрують компонент соціальної відповідальності перед суспільством у свою бізнес-стратегію, то такий вид маркетингової

стратегії набуває дедалі більшої актуальності у сегменті B2C діяльності.

Cause Marketing є, в свою чергу, частиною Word of Mouth (WOM) Advertising (реклама з «із уст в уста», так зване «сарафанне радіо»), що сьогодні є чи не одним з найбільш дієвих інструментів маркетингової політики компанії у конкурентній боротьбі. Основною перевагою даного інструменту є те, що інформація розповсюджується органічно та швидко, оскільки клієнти обмінюються не тільки інформацією про продукт/послугу, але й про досвід співпраці з компанією/брендом. Доведено, що Word of Mouth Advertising є найшвидшим способом розповсюдження інформації та найефективнішим з точки зору витрат (це безкоштовна реклама з боку задоволених споживачів в усній формі - через поради оточуючим, або письмовій формі через позитивні відгуки). При

цьому, як зазначає Е. Розен у своєму бестселері «Анатомія сарафанного радіо», тільки на 20% Word of Mouth працює он-лайн, 80% - складає «живе» спілкування. [1]. Підраховано, що даний вид реклами здатний генерувати додаткові споживчі витрати у сумі 6 трлн. дол. США (статистика ринку США). З іншого боку, оскільки даний інструмент маркетингової політики є малокерованим для компанії, то він поруч з позитивним, може мати катастрофічний негативний вплив на ринкові позиції компанії у випадку недобросовісного виконання зобов'язань перед клієнтом (або у випадку недобросовісної конкуренції на ринку). Тому, зважаючи на зростання значимості впливу даного інструменту на ефективність реалізації маркетингової стратегії компанії, необхідно активно застосовувати комплекс рекламних заходів щодо зростання позитивної публічності компанії серед клієнтів. В Україні в останні роки (особливо зважаючи на військові дії) значно зросла увага споживачів до цього аспекту діяльності компанії в процесі прийняття рішення про купівлю.

Direct Selling (прямий продаж), будучи традиційним методом просування товарів і послуг на ринку, що передбачає безпосередній контакт з потенційним споживачем, сьогодні активно інтегрується в віртуальний простір «прямого» он-лайн спілкування з клієнтом і залишається одним з найефективніших інструментів маркетингу у сфері продажу одягу, засобів гігієни, парфумерії, косметики, біологічно активних добавок, дозволів і відпочинку. GLOBAL 100 BY THE NUMBERS зазначає, що за підсумками 2016 р. 100 найбільших компаній, які працюють тільки на умовах прямого продажу, генерували 82 млрд. дол. США сукупного прибутку. Найкрупнішими серед них уже кілька років поспіль лідерами залишаються Amway (9,5 млрд. дол. США), Avon (6,16 млрд. дол. США), Herbalife (4,47 млрд. дол. США). Аналізуючи структуру GLOBAL 100 варто зауважити, що в останні роки на ринку загострилась конкуренція з боку компаній з Китаю (Perfect, Yandi, Merro International тощо) та Індії (World Global Network) [2].

Cobranding and Affinity Marketing (кобрендинг та спільний маркетинг) – об'єднання зусиль двох або більше брендів з метою привертання уваги потенційних клієнтів до продукції/послуг компанії, туристичної дестинації та отримання взаємної вигоди від такої співпраці. Очевидними перевагами реалізації таких спільних маркетингових зусиль є: економія загального рекламного бюджету, донесення інформації про існування компанії до потенційних споживачів, отримання додаткових конкурентних переваг за рахунок використання іміджу відомого бренду-партнера, нарощення вартості власного бренду за рахунок спільних програм лояльності. Основна форма реалізації кобрендингу – клубні картки лояльності, бонусні схеми тощо. Класичним прикладом кобрендингу є співпраця авіаліній, банків, туристичних операторів, готельних ланцюгів (наприклад, оплачуючи послуги Southwest Airlines карткою Chase Bank, клієнт отримує можливість не тільки накопичувати безкоштовні милі, але й отримує

персональні дисконти на готельні послуги, оренду автомобілів, покупки в мережевих молах).

Сьогодні до такої співпраці залучається все більше партнерів, оскільки очевидним є синергійний ефект для всіх учасників програми. Так, кобрендинг Lufthansa і CitiBank, який починався з залучення в програму проекту Miles & More, сьогодні налічує понад вже сто партнерів, серед яких 30 авіакомпаній (в тому числі із Star Alliance), 50 туристичних компаній (таких як Travel Value & Duty Free), а також 50 компаній із різних сфер бізнесу (Porsche, Die Welt, Deutsche Telecom, Deutsche Bank, Mercedes-Benz, Focus тощо) [3]. Таким чином, можна зазначити, що сьогодні Cobranding and Affinity Marketing є не тільки дієвим інструментом маркетингу щодо розширення ринкового сегменту, але й стратегічною передумовою ефективності PR-стратегії.

Earned Media (free media) – так звані «отримані» або «безкоштовні» ЗМІ є сьогодні, на думку експертів, єдиним стратегічним інструментом зростання публічності бренду та збільшення обсягів продажу [4]. Виходячи з позиції, що Word of Mouth Advertising є більш ефективним інструментом, ніж оплачувана реклама у процесі ефективного контент-маркетингу, можна стверджувати, що Earned Media є критичною передумовою його існування як такого, оскільки створює довгострокові можливості до вдосконалення SEO стратегії (Search engine optimization) компанії. Зазначимо, що SEO (Search engine optimization) стратегія на сучасному етапі передбачає поєднання двох пріоритетних напрямків роботи щодо просування бренду: Paid Media Advertising, яку нині використовує понад 76% компаній (збільшення привабливості веб-сайту компанії на основі так званої «оплати за клік» і/або споріднений лінк) або «дивіденди» від Free Media.

Earned Media є частиною загального маркетингового плану компанії, окремим напрямом промо-стратегії, метою якого є розширення «позитивної» присутності компанії в інформаційному просторі за рахунок безкоштовного поширення інформації про компанію через Word of Mouth, сайти з високим рівнем репутації, професійні блоги, соціальні мережі, он-лайн відгуки, друковану пресу, телебачення. Іншими словами, це сукупність каналів, через які компанія може досягнути свою цільову аудиторію. Будучи безкоштовним з точки зору витрат компанії, цей інструмент є доволі небезпечним з точки зору низького рівня «керованості» (за винятком пряму роботи, коли компанія цілеспрямовано «поширює» позитивну інформацію у ЗМІ). Власне тому такий інструмент маркетингу вимагає особливої уваги від компанії, оскільки, якщо буде втрачено цей напрям PR компанії, всі інші маркетингові зусилля не дадуть бажаного ефекту. [5, 6] Проаналізувавши та систематизувавши механізми реалізації стратегії Earned media можна виокремити наступні:

- створення «прецедентів» для публічності в пресі (кобрендинг та спільний маркетинг з відомими брендами, події-наслідки реалізації Cause Marketing щодо реалізації соціальної функції в суспільстві тощо);

- висвітлення в соціальних медіа вдячності за підтримку та співпрацю іншим учасникам ринку (інколи навіть конкурентам, якщо це дозволить відволікти увагу споживачів від них і сфокусувати таким чином увагу на власній компанії);

- написання позитивних власних відгуків компанії щодо окремих публікацій в друкованих та он-лайн ЗМІ, подкастах тощо (в більшості (60-80%) випадків дасть ефект «зворотного зв'язку» від вдячних авторів і розширить аудиторію потенційних споживачів);

- постійне членство в «он-лайн громаді» (обов'язкові «персоналізовані» вдячні відповіді на всі відгуки, котрі залишає цільова аудиторія, навіть якщо вони не є особливо позитивними);

- формування стійких взаємозв'язків з «контактними аудиторіями», зокрема через поширення публікацій популярних сайтів з високим рівнем публічної репутації та відомих блогерів (ефект «зворотного зв'язку» - просування інформації про компанію як «жест» вдячності на персональну увагу до них);

- співпраця з журналістами у написанні різноманітних публікацій щодо галузі, в якій працює компанія з «невидимою» візуалізацією ролі саме цієї компанії і її продукції в розвитку даної галузі.

За статистику 75% покупців визнають, що інструменти Earned Media відіграють ключову роль при прийнятті ними рішення про купівлю.

Internet Marketing (Інтернет-маркетинг) – залишається одним з дієвих інструментів впливу на споживача (через веб-сайти, e-mail-розсилку та електронну комерцію), активно доповнюючи такі традиційні види рекламної діяльності, як теле, радіо- та друкована реклама. У контексті зростання частки роздрібно-он-лайн торгівлі у масштабі світового ринку (з 5,9% у 2014 р. до 7,4% у 2016 р.) удосконалення інструментів Інтернет-маркетингу є одним з важливих напрямів системи маркетингового менеджменту компанії [7].

Аналіз та систематизація сучасних досліджень в сфері Інтернет-маркетингу дозволили виділити такі компоненти [8]:

- веб-сайт як основний інструмент (в основному за рахунок керованості та необмежених можливостей власника сайту щодо модифікації та просування);

- SEO (Search Engine Optimization) – пошукова оптимізація – сукупність процедур щодо просування сайту через підвищення ступеня його близькості до потенційного споживача «в один клік»;

- Інтернет-реклама: контекстна реклама та медіа реклама в Інтернет, що представлена, як правило, інфографікою (різними форматами банерної реклами: графічні банери, flash-банери, TopLine, Rich-Media, Pop-Under тощо);

- e-mail маркетинг, мобільний маркетинг – розсилка повідомлень (акції, привітальних, нагадувальних, спонукальних тощо);

- інтерактивна реклама (онлайн: Flash-додатки, інтернет-ігри, інтер-активні відеоролики та оффлайн: у приміщеннях чи на вулиці. інтерактивна вітрина, інтерактивний біл-борд, інтерактивна підлога, стіна тощо);

- SMO (Social media optimization) – маркетинг соціальних мереж (власне соціальні мережі, форуми, чати, сайти відгуків та рейтингів, електронні дошки оголошень, он-лайн семінари та конференції) та вірусний маркетинг як інструмент «органічного» поширення інформації серед аудиторії в соціальних мережах через провокаційну рекламу, вірусні ігри, мультиплікаційні ролики, відеосюжети тощо;

- Affinity Marketing (спільний маркетинг) – маркетинг партнерства та взаємовигідних транзакцій.

Результати маркетингових досліджень, оприлюднених в «B2C Content Marketing 2017 – Benchmarks, Budgets & Trends», свідчать про те, що найефективнішими і надалі будуть інструменти SMO (маркетинг соціальних мереж) та e-mail маркетинг (рис.2).

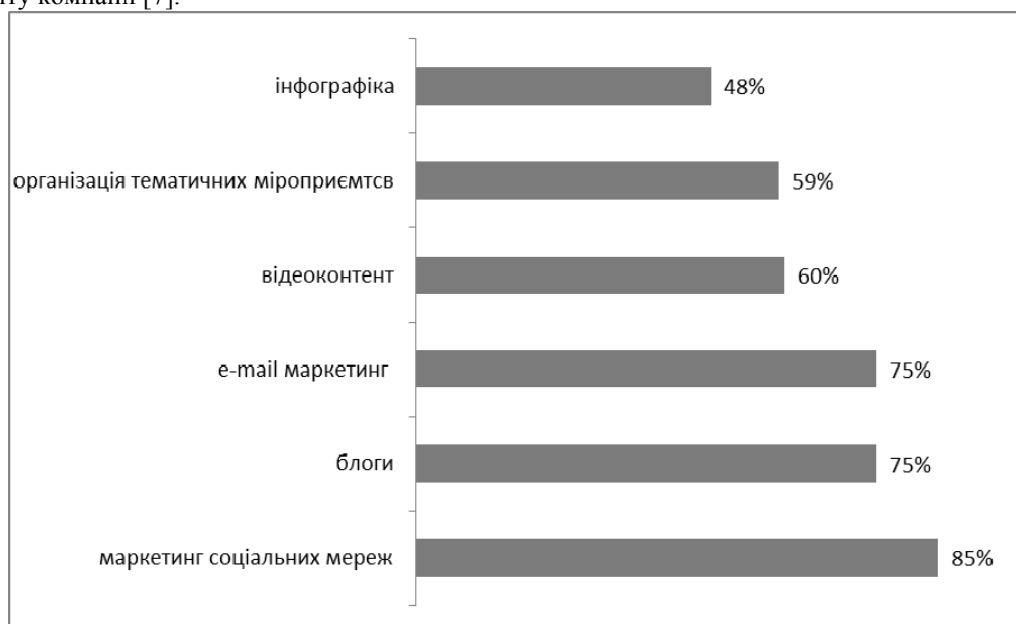

Рис. 2. Тактичні інструменти B2C он-лайн маркетингу [9]

Point-of-Purchase Marketing (POP) – дослівно: маркетинг «продажів на місці». Проте, змістове наповнення цього інструменту промо-маркетингової стратегії компанії набагато ширше. Традиційно, такий маркетинг передбачає макро- і мікрорівень використання. Макрорівень стосується продажу на місці у межах певних територіальних локацій: торгових центрах, спеціалізованих магазинах чи територій (для прикладу, Лас-Вегас – місто-казино чи то унікальна туристична дестинація). Мікрорівень класично передбачає стимулювання продажу коло полиці/вітрини чи коло каси. 64% покупців переконані, що роблять незаплановані покупки власне через вплив засобів маркетингового стимулювання безпосередньо на місці (в магазині чи коло полиці). Власне тут ефективно працюють класичні засоби маркетингу: знижки, купони, неординарна упаковка, акції типу «1+1=3» тощо.

Проте, в світлі того, що сьогодні стрімко зростає кількість покупок он-лайн, Point-of-Purchase Marketing вийшов за межі безпосереднього фізичного «контакту» покупця і продукції і розвиває концепцію он-лайн «контакту» через впровадження різноманітних систем програмного забезпечення стимулювання «покупок на місці»: різноманітні бар-коди, персональні промо-пропозиції на суміжну продукцію компанії, накопичувальні бонуси тощо. Особливо популярними є POS-інновації в індустрії гостинності: електронні меню, купони на он-лайн замовлення, знижки на наступні послуги в ресторанах і готелях, пропозиції придбати зі знижками додаткові товари послуги (екскурсії, сувеніри, речі з логотипом готелю чи дестинації тощо) з можливістю розрахуватись по терміналу, що знаходиться «на відстані руки» (на столику в ресторані, в номері, холах тощо) [10].

ВИСНОВКИ

Варто зазначити, що представлений у статті перелік не є вичерпним і повинен модифікуватися під тип ринкового сегменту, на якому працює компанія, її стратегічні цілі і плани, рівень та інтенсивність конкуренції в галузі тощо. При цьому, очевидним є те, що спільним для всіх маркетингових інструментів залишається єдине – потреба у врахуванні диференційованих психологічних аспектів споживчої поведінки у суспільстві, що знову ж доводить факт виходу маркетингу далеко за межі лише економічних

інструментів впливу на цільову аудиторію і ініціює необхідність подальших досліджень щодо обґрунтування «персоналізованого» набору маркетингових інструментів для кожної компанії зокрема.

Список використаних джерел

1. Emanuel Rosen The Anatomy of Buzz: Creating Word-of-Mouth Marketing [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://wordofmouthbook.com/download/first-chapter.pdf>
2. DSN Global 100 2016 DSN Global 100 List [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://directsellingnews.com/index.php/view/2016_dsn_global_100_list#.WLb8Rzyjb0
3. 5 Best Co-Branded Airline Credit Cards [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.wisebread.com/5-best-co-branded-airline-credit-cards>
4. How to Use Earned Media to Boost Your SEO [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://contentmarketinginstitute.com/2017/01/earned-media-boost-seo/?utm_content=buffer46111&utm_medium=social&utm_source=twitter.com&utm_campaign=buffer
5. PR Strategy Tips: How to Integrate Earned, Owned, Paid & Shared Media [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://b2bprblog.marxcommunications.com/b2bpr/how-to-integrate-earned-owned-shared-and-paid-media-into-your-pr-strategy>
6. Developing a Content Marketing Strategy [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://contentmarketinginstitute.com/developing-a-strategy/>
7. Global Online Retail Spending – Statistics and Trends [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.invespcro.com/blog/global-online-retail-spending-statistics-and-trends/>
8. B2C Marketers Need [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://contentmarketinginstitute.com/2016/10/research-b2c-content-marketing/>
9. The 6 Online Marketing Strategies Every Entrepreneur Needs [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.entrepreneur.com/article/278923>
10. Point of Purchase - POP + SUBSCRIBE [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.investopedia.com/terms/p/pointofpurchase1.asp

ДУДЧИК

Оксана Юрївна
OksanaDudchik@i.ua

УДК 347.77

СТАНОВЛЕННЯ РИНКУ
ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В
УКРАЇНІ

ЗІНЧЕНКО

Олександра Миколаївна
alexandrazinchenko@yandex.ruESTABLISHING OF THE INTELLECTUAL
PROPERTY MARKET IN UKRAINEк.е.н., доцент кафедри
фінансів суб'єктів
господарювання та
страхування, Університет
митної справи та фінансівстудент, Університет митної
справи та фінансів

Стаття присвячена становленню та розвитку ринку інтелектуальної власності у світі та на території України зокрема. У статті висвітлена необхідність якісного правового захисту інтелектуальної власності на території України та запропоновано шляхи його удосконалення.

Статья посвящена становлению и развитию рынка интеллектуальной собственности в мире и на территории Украины в частности. В статье освещена необходимость качественной правовой защиты интеллектуальной собственности на территории Украины и предложены пути её усовершенствования.

The article is devoted to the establishing and development of the intellectual property market worldwide and in Ukraine in particular. The article deals with the necessity of qualitative legal protection of intellectual property in Ukraine and provides the ways of improving it.

Ключові слова: інтелектуальна власність, права інтелектуальної власності, захист інтелектуальної власності

Ключевые слова: интеллектуальная собственность, права интеллектуальной собственности, защита интеллектуальной собственности

Keywords: intellectual property, intellectual property rights, protection of intellectual property

ВСТУП

З підвищенням значимості інформації, інтелектуальна власність стала визначатись як один з найважливіших інтелектуальних ресурсів господарської діяльності суспільства. Завдяки бурхливому розвитку наукової, технічної і художньої творчості, інтернаціоналізації господарських зв'язків, інтелектуальна власність стала таким самим об'єктом права власності, як і засоби виробництва.

Інтелектуальна власність належить до нематеріальних активів, що мають управлятися подібно до будь-яких інших активів, щоб максимізувати дохідність капіталу, представленого таким активом. Тому формування ефективної системи управління інтелектуальною власністю є найважливішим чинником успішної діяльності підприємства.

Відомими зарубіжними авторами, які працювали над вирішенням проблем з розвитку інноваційного середовища та інтелектуальної власності як підсистеми у ньому, є Т. Петерс, Р. Фостер, С. Хаген.

Серед авторів країн СНД, які досліджують зазначену проблему, слід відзначити І.А. Близнеця, В.Б. Кримова, Е.А. Лур'є та інших.

Проблеми інноваційного середовища та роль інтелектуальної власності у ньому досліджували такі вітчизняні вчені та фахівці, як Г.О. Андрушук, З.В. Герасимчук, М.М. Єрмошенко, Ю.М. Капіца, О.В. Пічкур, В.П. Семіноженко, Л.І. Федулова та інші.

МЕТА РОБОТИ

Розкрити суть і значення інтелектуальної власності, виявити ступінь її захищеності в Україні.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною та інформаційною основою роботи є наукові праці, матеріали періодичних видань, ресурси Internet, нормативно-правові акти.

РЕЗУЛЬТАТИ

Відносно новий для України термін «інтелектуальна власність» впевнено входить в мову все більшого числа підприємців, бізнесменів, менеджерів. В даний час власники інтелектуальної власності визначають формування нового устрою світу, тому що знання або інтелектуальна власність та її експлуатація бізнесом з метою здобування прибутку є ключовим чинником забезпечення конкурентоспроможності і економічного зростання [9].

Інтелектуальна діяльність людини спрямована на отримання конкретного результату, яким може виступати отримання нового способу, технології, засобу маркетингового просування, індивідуалізації товару. У зв'язку з цим інтелектуальна власність виступає специфічним товаром з особливими властивостями, врахування яких дозволить отримувати власникам прав додаткові прибутки шляхом комерціалізації.

Комерціалізація інтелектуальної власності – це процес використання інтелектуальної власності з метою отримання прибутку або іншої вигоди.

Використання інтелектуальної власності у власному виробництві передбачає наявність значної кількості вільних грошових коштів, які підприємець здатен витратити на інновації. За умов відсутності належного фінансування інноваційного розвитку є інший шлях отримання прибутку від використання інтелектуальної власності – продаж чи передача прав на використання об'єктів інтелектуальної власності іншим юридичним чи фізичним особам [8].

Відповідно до переліку об'єктів, що містяться у ст. 420 Цивільного кодексу (далі – ЦК), визначаються і види права інтелектуальної власності в Україні:

- 1) право інтелектуальної власності на літературний, художній та інший твір (авторське право) – гл.36 ЦК;
- 2) право інтелектуальної власності на виконання, фонограму, відеограму та програму (передачу) організації мовлення (суміжні права) – гл.37 ЦК;
- 3) право інтелектуальної власності на наукове відкриття – гл.38 ЦК;
- 4) право інтелектуальної власності на винахід, корисну модель, промисловий зразок – гл.39 ЦК;
- 5) право інтелектуальної власності на компо-

вання інтегральної мікросхеми – гл.40 ЦК;

6) право інтелектуальної власності на раціоналізаторську пропозицію – гл.41 ЦК;

7) право інтелектуальної власності на сорт рослин, породи тварин – гл.42 ЦК;

8) право інтелектуальної власності на комерційне найменування – гл.43 ЦК;

9) право інтелектуальної власності на торговельну марку – гл.44 ЦК;

10) право інтелектуальної власності на географічне зазначення – гл.45 ЦК;

11) право інтелектуальної власності на комерційну таємницю – гл.46 ЦК [1].

Згідно даних державної служби інтелектуальної власності в Україні протягом 2016 року спостерігалось зростання активності в поданні заявок на корисні моделі, промислові зразки та знаки для товарів і послуг за національною процедурою. Загальна кількість заявок на об'єкти інтелектуальної власності зросла майже на 8 % порівняно з попереднім роком і становила більше ніж 51,5 тис. заявок. Водночас кількість заявок на винаходи зменшилась на 8,9 %. (табл. 1).

Таблиця 1

Показники надходження заявок на об'єкти промислової власності

Об'єкти промислової власності	2012	2013	2014	2015	2016	2016 у % до 2015
Усього надійшло	48585	53767	44146	47819	51559	107,8
Винаходи	4944	5418	4814	4495	4095	91,1
Корисні моделі	10229	10175	9384	8620	9557	110,8
Промислові зразки	1851	3778	2664	2080	2302	110,6
Знаки для товарів і послуг:	31555	34393	27280	32621	35605	109,1
За національною процедурою	22781	24471	18796	24652	29600	120,1
За Мадридською системою	8774	9922	8484	7969	6005	75,4
Топографіє ІМС	3	3	1	–	–	–
Кваліфіковані зазначення походження товарів	3	–	3	3	–	–

Із загальної кількості поданих заявок 7,9 % становили заявки на винаходи (проти 9,4 % у 2015 році), 18,5 % – на корисні моделі, 4,5 % – на промислові зразки. Кількість заявок на знаки для товарів і послуг становила 69,1 %, з них 16,9 % – поданих за Мадридською системою (проти 24,4 %) [4].

Мадридська система є системою, що має централізоване керування, та дозволяє через одну процедуру реєстрації отримати правовий захист торговельної марки у декількох країнах, котрі також підписали Мадридську угоду. Така реєстрація є набагато ефективнішою, ніж реєстрація торговельної марки у кожній з цих країн окремо. Реєстрація за Мадридською угодою можлива тільки для торговельних марок, що вже зареєстровані в порядку національної реєстрації [7].

Звісно як і будь-яким інноваційним процесом, об'єктами інтелектуальної власності треба управляти: оцінювати їхню вартість, ставити на баланс підприємства як нематеріальний актив, попередньо оцінювати доречність режиму правової охорони.

В ході інвентаризації необхідно з'ясувати, чи варто публікувати розроблений об'єкт права інтелектуальної власності, чи треба віднести об'єкт

розробки до комерційної таємниці або власного ноу-хау. Ретельна інвентаризація об'єктів інтелектуальної власності сприяє забезпеченню економічної безпеки господарюючого суб'єкта [6].

Мета управління об'єктами інтелектуальної власності – збільшення їх ринкової вартості, а також підвищення прибутковості їх використання у господарській діяльності і перетворення у головну конкурентну перевагу підприємства. При цьому головними завданнями управління інтелектуальною власністю мають бути: систематизація та аналіз використання об'єктів інтелектуальної власності; виявлення надлишкових та необхідних об'єктів інтелектуальної власності; визначення домінуючого об'єкту інтелектуальної власності; здійснення правової охорони інтелектуальної власності та її комерціалізація; припинення порушень виняткових прав, визначення форм та методів правової охорони об'єктів інтелектуальної власності [9].

Якщо механізм використання у господарському обігу інтелектуальної власності працює вдало, він спроможний забезпечити високі темпи розвитку виробництва конкурентоспроможних товарів і послуг, сприяти відродженню економіки, навіть за кризових явищ.

Слабке використання об'єктів інтелектуальної власності пояснюється наявністю цілої низки невіршених повністю проблем: невідрегульованими відносинами між авторами та роботодавцями при створенні об'єктів інтелектуальної власності (зокрема, не визначено законодавчо розмір винагороди автору); придбання прав на результати інтелектуальної діяльності також ускладнено через значну тривалість реєстрації ліцензійних угод, відмови місцевих органів у реєстрації договорів комерційної концесії (договори франчайзингу), слабе забезпечення ефективної охорони прав на об'єкти інтелектуальної власності через недосвідченість судовського корпусу регіонального рівня.

Використання міжнародних договорів та угод (зокрема Паризька конвенція про охорону промислової власності, угода TRIPS тощо), з метою активізації інноваційної діяльності сприяє захисту прав виробників і користувачів наукомісткої продукції.

При оцінці майнових прав необхідно враховувати, що найбільш значущими є права на об'єкти інтелектуальної власності. Світова практика показує, що вартість об'єктів інтелектуальної власності може сягати сотень мільйонів доларів США, а частка нематеріальних активів складати 80–90% капіталу підприємства. За оцінками західних експертів, Україна і зараз володіє промисловою власністю на суму близько 80 млрд. дол. США. Така оцінка дає загальне уявлення про нереалізовані можливості у сфері інновацій загалом та інтелектуальної власності зокрема [6].

Сьогодні у нашій державі існує не зовсім досконала методика управління інтелектуальною власністю, не зважаючи на те, що, наприклад, показники надходження заявок на об'єкти промислової власності збільшились на 7,8 % у 2016 році в порівнянні з 2015 роком.

Суттєвим недоліком наявної системи управління є те, що в ній фактично відсутній комплексний підхід до процесів інформаційного забезпечення, експертизи, надання правового захисту, економічної оцінки вартості та використання об'єктів інтелектуальної власності.

Управління інтелектуальною власністю практично закінчується на стадії видачі охоронного документа, але відсутня система управління, яка вирішує питання, що пов'язані з оцінкою прав використання і введення їх до господарського обігу, тобто з економічною віддачею, одержанням прибутку чи іншої вигоди, головного, заради чого, власне, і здійснюється оцінка вартості та використання.

Організація функціонування системи управління об'єктами промислової власності в Україні характеризується відсутністю належної координації в роботі органів державного управління, недостатньою ефективністю діяльності структур, які забезпечують захист прав промислової власності.

Таким чином, на сьогодні існує потреба в удосконаленні чинної системи управління інтелектуальною власністю, гармонізації її параметрів з поточними та перспективними вимогами ринкового середовища [2].

ВИСНОВКИ

В Україні термін «інтелектуальна власність» використовується нещодавно, тому багато питань стосовно управління інтелектуальною власністю залишаються невіршеними. Однак багато науковців вже зробили значний внесок у вивчення системи управління інтелектуальною власністю.

В сучасних умовах розвитку економіки слід враховувати той факт, що, з одного боку, економічна криза призвела до руйнації деяких достатньо сталих галузей виробництва, а з іншого – примусила прискорити темпи втілення новітніх технологій із використанням у цих технологіях інтелектуальної власності для подолання кризових явищ у виробничих процесах.

На жаль, об'єкти права інтелектуальної власності з великими труднощами втілюються у виробництво, проте найвпливовіші міжнародні організації у сфері інтелектуальної власності відносять Україну до держав з високим інтелектуальним потенціалом і ефективною державною системою правової охорони інтелектуальної власності [6].

Україна володіє значним духовно-інтелектуальним потенціалом, висококваліфікованими трудовими ресурсами. З наявними інтелектуальними потужностями можна було потрапити до топ-10 країн світу за багатьма міжнародними рейтингами.

Проте існує багато стоп-чинників, головними з яких є перманентна політична та економічна криза, брак якісної системи управління інтелектуальними ресурсами, обмежений доступ до міжнародних ринків інформації, інтелектуальних продуктів, недостатнє фінансування науки, революційних фундаментальних і прикладних досліджень, багатьох інноваційних проектів як з боку держави, так і з боку корпоративного сектору; нестабільна та суперечлива правова база, звідси – низька інвестиційна привабливість країни для зарубіжних інвесторів [3].

Тому з метою зростання попиту бізнесу на результати наукових досліджень і розробок доцільним є започаткування співпраці економічних агентів освітньої, науково-технічної, дослідно-конструкторської діяльності та представників реального сектору економіки, що в перспективі підвищить інноваційну активність України принаймні до середнього рівня країн ЄС.

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15/page>;
2. Бошицький, Ю. Л. Інтелектуальна власність в Україні: деякі питання публічного адміністрування / Ю. Л. Бошицький // Часопис Київського університету права. – 2013. – № 3. – С. 212 – 216;
3. Гунчак Н. В. Реалії та перспективи інтелектуального бізнесу в Україні / Н. В. Гунчак // Проблеми і перспективи економіки та управління. – 2015. – 1 (1). – С. 77 – 81;
4. Державна служба інтелектуальної власності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sips.gov.ua/ua/sips-zmi.html>;
5. Кашинцева О. Ю. Переосмислення права

інтелектуальної власності з позиції забезпечення прав людини: нові виклики – нові відповіді / О.Ю. Кашинцева // Теорія і практика інтелектуальної власності. – 2015. – №1 (81). – С.5 – 10;

6. Кужель, Е. В. Інтелектуальна власність як складова інноваційного середовища в регіонах / Е.В. Кужель, В.І. Матюшенко // Актуальні проблеми економіки. – 2012. – № 6. – С. 185 – 190;

7. Мадридська система міжнародної реєстрації знаків [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>;

8. Олейнікова Л.Г. Особливості інтелектуальної власності як товару в сучасних умовах розвитку економіки країни / Л.Г. Олейнікова // Ефективна економіка. – 2013. – №6. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2091>;

9. Шикова Л.В. Теоретичні аспекти управління інтелектуальною власністю на підприємстві / Л.В. Шикова // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. – 2014. – № 1 (10). – С.98 – 104.

КАРЕЛІН

Владислав Володимирович
vlad.karelin1989@ukr.net

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального,
кримінально-виконавчого права
та кримінології, Академія
Державної пенітенціарної
служби

УДК 342.922

СУМІЖНІ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ РЕЖИМИ У СФЕРІ
ОРГАНІЗАЦІЇ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬADJACENT ADMINISTRATIVE MODES IN THE AREA OF
ORGANIZATION CRIMINAL SANCTIONS EXECUTION

Стаття присвячена розгляду системи суміжних адміністративно-правових режимів у сфері організації виконання покарань. Ми проаналізували критерії поділу адміністративно-правових режимів і дійшли висновку щодо системи суміжних адміністративно-правових режимів у сфері організації виконання покарань України.

Статья посвящена рассмотрению системы смежных административно-правовых режимов в сфере организации исполнения наказаний. Мы проанализировали критерии деления административно-правовых режимов и пришли к выводу о системе смежных административно-правовых режимов в сфере организации исполнения наказаний Украины.

The article is sanctified to the system of the adjacent administrative modes in the area of organization criminal sanctions execution. We have analyzed the criteria of division of adjacent administrative modes and concluded that the system of administrative modes in the area of organization criminal sanctions execution of Ukraine.

Ключові слова: адміністративне право, адміністративно-правовий режим, система адміністративно-правових режимів, сфера організації виконання покарань

Ключевые слова: административное право, административно-правовой режим, классификация административно-правовых режимов, сфера исполнения наказаний

Keywords: administrative law, administrative mode, classification of the administrative modes, the area of criminal sanctions execution

ВСТУП

В історії розвитку людства адміністративні правовідносини у сфері організації виконання покарань завжди займали особливе місце у суспільних відносинах, що пов'язано з особливостями системи виконання кримінальних покарань. Сучасний етап становлення України характеризується проведенням радикальних реформ у всіх галузях держави і суспільства. Зміни, що відбуваються в економічному, політичному та суспільному житті країни, неминуче призводять до необхідності вдосконалення правового регулювання суспільних відносин, зокрема тих, що виникають в адміністративній діяльності у сфері організації виконання покарань.

Дослідження проблеми суміжних адміністративно-правових режимів у сфері організації виконання покарань є однією із малодосліджених проблем як у загальній теорії права, науці кримінально-виконавчого права, а також безперечно науці адміністративного права, оскільки на сьогоднішній день адміністративно-правові режими у сфері організації виконання покарань значною мірою не досліджувалися.

Слід зазначити, що проблеми адміністративно-правових режимів досліджували як вітчизняні, так і зарубіжні автори, а саме: В.Б. Авер'янов, О.М. Бандурка, Є.Ю. Бараш, В.В. Белєвцева, Ю.П. Битяк, О.Г. Братель, А.С. Васильєв, І.П. Голосніченко, В.В. Зуй, С.В. Ківалов, Т.О. Коломосьць, В.М. Комарницький, А.Т. Комзюк, С.О. Кузнichenko, С.К. Могила, Т.П. Мінка, В.Я. Настюк, С.В. Петков, В.М. Плiшкін, М.М. Тищенко та інші. Велику допомогу в дослідженні вказаного інституту надало вивчення праць закордонних та радянських вчених: С.С. Алексєєва, Ф. Ардана, Д.М. Бахраха, Д.М. Власова, В.М. Григор'єва, Ж. Гримо, А.В. Грязнова, В.В. Гушiна, О.Л. Дубовика, Р. Драго, А.Е. Жалінського, О.П. Корєнєва, Ю.М. Козлова, А.М. Ларіна, С.В. Лебєдь, В.В. Лозбінева, І.Л. Петрухіна, Б.Н. Порфир'єва, С.В. Пчелінцева, В.Б. Рушайло, С.Д. Хазанова та інші.

МЕТА РОБОТИ полягає у тому що дана публікація направлена на вирішення завдань, щодо дослідження проблематики суміжних адміністративно-правових режимів у сфері організації виконання покарань як передумови реформування пенітенціарної системи України.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною та інформаційною основою роботи є наукові праці, матеріали періодичних видань, ресурси Internet, нормативно-правові акти та Міжнародні стандарти діяльності системи виконання покарань.

При проведенні дослідження використано методи структурно-логічного аналізу, порівняння та узагальнення вимог Міжнародних стандартів діяльності системи виконання покарань.

РЕЗУЛЬТАТИ

Активна взаємодія особистості, громадянського суспільства та демократичної правової держави являє собою основну умову та саму ефективну гарантію свободи особистості, дотримання її прав та поваги до людської гідності в Україні. Реформи, які проводяться у країні останнім часом намітили як позитивні, так і негативні тенденції в розвитку всієї правової системи. З метою усунення останніх необхідно вдосконалювати наявні механізми стабілізації права, одним із яких виступає адміністративно-правовий режим, для якого характерна стабільність і в той же час здатність своєчасного та об'єктивного реагування на соціальні та правові потреби.

До основних завдань реформування Державної пенітенціарної служби, насамперед, відноситься виконання міжнародних зобов'язань України щодо створення належних умов тримання засуджених відповідно до міжнародних стандартів; це є головною вимогою Ради Європи стосовно держав-учасниць (Україна приєдналась 9 листопада 1995 року). Реалізація зазначених зобов'язань передбачає здійснення комплексу заходів правового та організаційного характеру.

Ми звертаємо увагу на те, що система адміністративно-правових режимів у сфері організації виконання покарань не обмежується лише категорією «адміністративно-правовий режим у сфері організації виконання покарань», і містить у собі набагато більше видів правових режимів, зокрема, пропонуючи виокремлювати «основні (загальні) адміністративно-правові режими у сфері організації виконання покарань», які діють під час звичайного (нормального) функціонування органів і установ виконання покарань; «додаткові (спеціальні) адміністративно-правові режими у сфері організації виконання покарань» та «суміжні адміністративно-правові режими у сфері організації виконання покарань».

До суміжних адміністративно-правових режимів у сфері організації виконання покарань, на нашу думку, можна віднести:

в залежності від сфери взаємодії у вирішенні питань: фінансування діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України; участі громадськості у виправленні та ресоціалізації засуджених; застосування до засуджених заходів медичного характеру, медико-санітарного забезпечення засуджених, а також примусового медичного лікування; придбання засудженими до позбавлення волі продуктів харчування і предметів

першої потреби, літератури і письмового приладдя; забезпечення зв'язку засуджених із зовнішнім світом;

в залежності від організації взаємодії з іншими правоохоронними органами, урядовими та неурядовими інституціями у сфері виконання покарань: при виконанні покарання у вигляді громадських робіт, виправних робіт, позбавлення права обіймати певні посади та займатись певною діяльністю, підготовки досудової доповіді, здійснення пенітенціарної пробації, здійснення контролю за поведінкою осіб, звільнених від відбування покарання із випробуванням, звільнених вагітних жінок та жінок, які мають дітей віком до 3-х років (адміністративно-правові режими взаємодії органу пробації з іншими урядовими та неурядовими інституціями); при виконанні покарання у вигляді обмеження волі (адміністративно-правові режими взаємодії виправного центру з іншими урядовими та неурядовими інституціями); при виконанні покарання у вигляді арешту (адміністративно-правові режими взаємодії арештного дому з іншими урядовими та неурядовими інституціями); при виконанні покарання у вигляді позбавлення волі, довічного позбавлення волі (адміністративно-правові режими взаємодії виправної колонії з іншими урядовими та неурядовими інституціями); при виконанні покарання у вигляді позбавлення волі щодо неповнолітніх (адміністративно-правові режими взаємодії виховної колонії з іншими урядовими та неурядовими інституціями) тощо;

в залежності від організації взаємодії щодо здійснення нагляду та контролю за виконанням кримінальних покарань адміністративно-правові режими слід класифікувати за суб'єктами, які здійснюють нагляд та контроль: при здійсненні відомчого контролю за виконанням кримінальних покарань, контролю іншими державними та громадськими інституціями, міжнародного контролю тощо.

В контексті дослідження уявляється необхідним розглянути ці режими детальніше.

Одним із чинників, які безпосередньо впливають на кримінально-виконавчу політику будь-якої держави, є здатність останньої виділяти потрібний обсяг ресурсів, необхідних для нормального функціонування органів та установ виконання покарань. Брак взагалі, недостатність ресурсного забезпечення цих установ, здатні звести нанівець усі зусилля держави з реалізації міжнародно-правових стандартів поведінки з засудженими [1, с.204].

З цього приводу показовим був поділ коштів нещодавно скасованої Державної цільової програми реформування Державної кримінально-виконавчої служби на 2013-2017 роки. Так, на модернізацію підприємств установ виконання покарань передбачалось виділення 730,48 млн. грн., а з них на удосконалення системи професійної підготовки засуджених було передбачено всього 18,93 млн. грн. [2, с.9].

Зазначимо, що міжнародні структури неодноразово наголошували – незабезпечення прав людини в установах виконання покарань не може виправдовуватися недостатністю коштів. Ідея полягає

в тому, що якщо держава вирішує ізолювати особу від суспільства, то вона повинна брати на себе відповідальність за неї і дотримання її прав [2, с.12].

Необхідно звернути увагу на те, що в Україні немає жодного нормативного документа, який би регулював господарську діяльність установ виконання покарань у сучасних умовах. Необхідність в ухваленні таких документів очевидна. Не можна здійснювати реальні економічні перетворення в системі виконання покарань, не маючи ніякої законодавчої основи. На сьогодні ці установи керуються переважно нормами інших галузей права, які не в змозі врахувати всіх особливостей режимних установ. Також підприємства кримінально-виконавчої системи стикаються з типовими проблемами, характерними для сучасних підприємств в умовах ринкової економіки: їм не дозволяє розвиватися відсутність оборотних коштів, проблеми із збутом товарів, реалізацією послуг тощо [3, с.178].

Доречно також наголосити, що багато проблемних питань функціонування пенітенціарної системи України, на жаль, не вирішено, зокрема через те, що фінансування пенітенціарної системи щороку забезпечувалося не більше ніж на 60 %; кожен новий її керівник розпочинав свою діяльність з власної концепції реформування, незважаючи на невиконання попередньої. При цьому зміни до КВК України вносилися, як і більшість нинішніх проектів законів у кримінально-виконавчій сфері, на замовлення європейських партнерів без належної вітчизняної науково-обґрунтованої експертизи, модернізація роботи персоналу часто була формальною [4, с.259].

Слід також зазначити, що Державною пенітенціарною службою України забезпечено підготовку проектів законів України: «Про деякі питання заборгованості державних підприємств установ виконання покарань Державної кримінально-виконавчої служби України та забезпечення їх стабільного розвитку»; «Про внесення змін до статті 26 Бюджетного кодексу України» (щодо заборгованості державних підприємств установ виконання покарань). Прийняття зазначених законопроектів дасть змогу за рахунок запровадження новітніх технологій та устаткування зменшити вартість продукції (робіт, послуг), що виготовляється підприємствами установ для забезпечення бюджетних потреб установ виконання покарань, створити близько 40 тис. нових робочих місць та підвищити рівень суспільно корисної зайнятості засуджених [5, с.105].

Та, на сьогоднішньому етапі здійснення реформування, склалась складна ситуація щодо фінансування означеної системи, так як Державну пенітенціарну службу було ліквідовано постановою Кабінету Міністрів України «Деякі питання оптимізації діяльності центральних органів виконавчої влади системи юстиції» № 343 від 18 травня 2016 року [6], відповідно до положень якої ДПтС України ліквідується, а її завдання та функції покладаються на Міністерство юстиції України. Поряд із цим, до сфери управління Міністерства юстиції було віднесено також цілісні майнові

комплекси державних підприємств, установ, організацій.

На нашу думку, таке рішення уявляється поспішним, так як на сьогодні Міністерство юстиції України наділено занадто широким обсягом повноважень, в тому числі і стосовно розподілення бюджетних фінансових коштів, що не сприятиме покращенню забезпечення фінансування діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України на перспективу.

Впевнено погоджуємось з обґрунтуваннями даними в цьому напрямку К.В. Муравйовим, який зазначає, що Міністерство юстиції України буде на власний розсуд розпоряджатися бюджетними коштами, спрямованими на утримання наведених вище ліквідованих органів, у тому числі й органів та установ виконання кримінальних покарань. Такий стан справ може спричинити як великі корупційні ризики, так й неефективність розподілу та використання фондів коштів. Перш ніж ліквідовувати ДПтС України, необхідно було повноцінно налагодити роботу Міністерства юстиції України у сферах, що перейшли до нього внаслідок ліквідації Державної виконавчої служби та Державної реєстраційної служби України. При цьому необхідно не просто налагодити таку роботу, а й вийти на новий рівень функціонування цього відомства, коли можна говорити про якісь позитивні здобутки, про підвищення ефективності такої роботи. І лише після здійснення зазначених кроків (так би мовити, про вже пройденому шляху), маючи позитивний досвід, можна вирішувати питання про ліквідацію чергового органу. Окремо слід підкреслити, що відповідні кроки повинні відбуватися з активним залученням громадськості (громадських обговорень), у тому числі фахівців у цій галузі [7, с.245-246].

Як стверджує вітчизняний вчений С.К. Гречанюк, сучасний стан функціонування органів та установ Державної пенітенціарної служби України взагалі свідчить про неспроможність самостійно вирішувати завдання з реалізації державної політики у сфері виконання покарань. Це обумовлено, на його думку, рядом об'єктивних та суб'єктивних факторів. Тому важливим та необхідним для діяльності зазначених органів та установ є залучення інститутів держави та громадянського суспільства. Це підтверджується проведеним анкетуванням практичних працівників Державної пенітенціарної служби України, 84 % яких вважають доцільною та необхідною взаємодію органів та установ ДПтС України з державними та неурядовими інституціями [8, с.100].

Діючими інституціями, до компетенції яких входить здійснення громадського контролю за діяльністю органів і установ виконання покарань є Громадська рада при Державній пенітенціарній службі України та Громадські ради при територіальних управліннях Державної пенітенціарної служби України, які діють на підставі Указу Президента України № 854/2004 «Про забезпечення умов для більш широкої участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики» від 31 липня 2004 року [9] та Постанови Кабінету Міністрів України № 996 «Про забезпечення участі

громадськості у формуванні та реалізації державної політики» від 3 листопада 2010 року [10].

Важливим суб'єктом громадського контролю в установах відбування покарань є позаштатне, постійно діюче формування, яке іменується методично-виховною радою. Головним її завданням є надання методичної та практичної допомоги персоналу установи виконання покарань в організації соціально-психологічної роботи із засудженими, вироблення рекомендацій щодо вдосконалення практики застосування основних засобів виправлення і перевиховання засуджених та організації діяльності установи. Методичні ради створюються з числа найбільш досвідчених працівників системи виконання покарання. За рішенням начальника установи до участі в роботі методично-виховної ради, з правом дорадчого голосу, можуть також долучатися представники громадських та релігійних організацій, які приймають активну участь у роботі із засудженими [11, с.158].

Найбільш численною формою громадського контролю за діяльністю установ виконання покарань є закріплена ст. 25 КВК України можливість створювати спостережні комісії. Зрозуміло, що члени спостережної комісії не мають змоги вирішувати всі проблеми, пов'язані з діяльністю комісій, з огляду лише на факт покладання подібних повноважень. Також підготовка фахівця того чи іншого профілю потребує відповідного його навчання, і в цьому відповідну допомогу можуть надати саме правозахисні організації, бо вони володіють об'єктивною інформацією щодо особливостей кримінально-виконавчої системи, специфіки засуджених, які відбувають покарання в тій чи іншій установі, типових та найбільш поширених порушеннях їхніх прав як у виправних установах, так і після звільнення тощо. Поєднання великого досвіду правозахисних організацій із залученням інших фахівців у тій чи іншій галузі (психологів, правників, науковців тощо) створить підґрунтя для здобуття членами спостережних комісій необхідних для виконання покладених завдань знань. У підсумку це свідчить про можливість позитивних змін у діяльності спостережних комісій, що в результаті позитивно впливає на стан дотримання прав і законних інтересів засуджених [12, с.26-27].

Уявляється, найближчим часом слід очікувати створення нової громадської інституції, яка буде контролювати діяльність органів і установ кримінально-виконавчої служби з метою дотримання норм Конвенції ООН проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання, що сприятиме удосконаленню суміжного адміністративно-правового режиму в означеній сфері.

Це обумовлюється також тим, що актуальним питанням на сьогодні залишається питання організації медико-соціального забезпечення засуджених до позбавлення волі та відповідність цієї діяльності мінімальним стандартним правилам Організації Об'єднаних Націй і Ради Європи. Деякі науковці і представники певних правозахисних організацій невдоволені станом медико-санітарного

забезпечення засуджених до позбавлення волі та висловлюють думку про необхідність виведення з підпорядкування Державної пенітенціарної служби України медичних частин установ виконання покарань і повного підпорядкування їх Міністерству охорони здоров'я, чого, у свою чергу, вимагають міжнародні стандарти у галузі захисту прав засуджених [13, с.70].

Перед тим, як проаналізувати питання адміністративно-правового режиму зв'язку засуджених із зовнішнім світом, відзначимо, що Європейські пенітенціарні правила чітко регламентують порядок встановлення означених контактів: ув'язненим дозволяється максимально часто спілкуватися поштою, по телефону або за допомогою інших засобів спілкування зі своїми сім'ями, іншими особами і представниками зовнішніх організацій; дозволяються також відвідини ув'язнених вказаними особами.

О.І. Іваньков діяльність по збереженню, підтримці та встановленню соціальних зв'язків засуджених із зовнішнім світом розділяє на наступні елементи: надання засудженому побачень, телефонних розмов, можливості на деякий час виходити за межі пенітенціарних установ (інститут надання побачень засудженому), забезпечення можливості доступу до засобів масової інформації, до друкованих видань, можливості захисту своїх прав та обов'язків тощо. Соціальні зв'язки засуджених у межах установи виконання покарань, на його думку, необхідно розглядати і в площині відчуття безпеки від оточуючого середовища засуджених та його негативних елементів.

Така діяльність потребує розподілу на дві групи. До першої групи слід віднести: надання засудженим побачень, телефонних розмов, можливих короткочасних відпусток, можливості отримання інформації із засобів масової інформації та забезпечення засудженого можливістю захищати свої права шляхом звернення до органів, які не підконтрольні адміністрації установ виконання покарань та міжнародним організаціям тощо. Другу групу складає діяльність, спрямована на забезпечення засудженого нормальними умовами відбування покарання, що забезпечить виконання права засудженого на особисту безпеку та відчуття захищеності, не дасть можливості впливу на засудженого негативних соціальних зв'язків середовища засуджених [14, с.98].

Слід підсумувати, що саме Європейські пенітенціарні правила на перше місце серед заходів виправлення та ресоціалізації засуджених ставлять зв'язки із зовнішнім світом. Зважаючи на це, важливим кроком до утвердження міжнародних стандартів поводження із засудженими стало прийняття Закону України «Про внесення змін до Кримінально-виконавчого кодексу України щодо адаптації правового статусу засудженого до європейських стандартів» від 08.04.2014 року, в якому обумовлено стратегію державної політики щодо реформування органів і установ виконання покарань згідно з міжнародними стандартами [15].

Повертаючись до питання адміністративно-правових режимів взаємодії Державної кримінально-виконавчої служби з іншими правоохоронними органами, урядовими та неурядовими інституціями у сфері виконання покарань, уявляється необхідним навести визначення взаємодії дане С.К. Гречанюком, - це організована у відповідності з вимогами чинного законодавства узгоджена за цілями, місцем та часом спільна діяльність органів та установ ДПтС України з державними та неурядовими інституціями, яка спрямована на досягнення цілей та завдань взаємодіючих суб'єктів, при цьому об'єднуючою пріоритетною метою є здійснення єдиної державної політики у сфері виконання кримінальних покарань [16, с.111].

Взаємодія органів та установ ДКВС України з іншими державними органами України у виконанні покладених на них завдань здійснюється в різних формах, серед яких автори монографії «Функціонування державної кримінально-виконавчої служби України в сучасних умовах» називають наступні:

координація діяльності відповідних служб і підрозділів щодо своєчасного виявлення і припинення порушень законодавства, а також вирішенню інших питань, що представляють спільний інтерес. З цією метою створюються робочі групи, проводяться регулярні зустрічі представників зацікавлених підрозділів для вироблення злагоджених дій, а найважливіші проблеми виносяться на розгляд спільних засідань колегій;

видання при необхідності спільних наказів, які регулюють порядок взаємодії органів та установ ДКВС України і підрозділів інших державних органів;

організація постійного обміну інформацією з питань, що стосуються фактів корупції, а також аналітичною інформацією за наслідками перевірок, методичними рекомендаціями щодо загальних проблем зміцнення законності і правопорядку, іншою інформацією, що представляє взаємний інтерес;

проведення спільних службових розслідувань за фактами надзвичайних подій, конфліктних і екстремальних ситуацій;

забезпечення у випадках необхідності участі представників органів та установ ДКВС України в розгляді в судових органах позовних та претензійних заяв громадян та юридичних осіб, а також представництво інтересів при розгляді справ щодо засуджених та осіб, які перебувають на обліку;

дотримання загальних та спільних вимог роботи з інформацією за ступенем таємності, а також вимог щодо захисту інформації при її обробці з використанням технічних засобів і передачі по каналах зв'язку;

забезпечення дотримання конфіденційності, виключення розголошення відомостей про спільні заходи, сили та засоби, що використовуються (якщо виникає така необхідність);

спільне інформування органів виконавчої влади з питань зміцнення законності і правопорядку [17, с.81-82].

Наступним важливим критерієм при визначенні видів суміжних адміністративно-правових режимів у

сфері організації виконання покарань є суб'єктний склад органів та осіб, які здійснюють нагляд та контроль: при здійсненні відомчого контролю за виконанням кримінальних покарань, контролю іншими державними та громадськими інституціями, міжнародного контролю тощо.

Міжнародний контроль здійснюється уповноваженими на те міжнародними організаціями та інституціями на підставі міжнародних актів про права людини і передбачається Загальною декларацією прав людини 1948 року, Міжнародним пактом про громадянські та політичні права 1966 року, Конвенцією проти катувань та інших жорстоких або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання 1984 року, а також факультативним Протоколом до неї, Європейською конвенцією про запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню 1987 року та цілою низкою інших. Однією з основних форм міжнародного контролю є проведення інспекційних перевірок діяльності органів та установ виконання покарань кримінально-виконавчої системи України уповноваженими представниками міжнародних організацій, за результатами яких складаються доповіді, що містять рекомендації щодо усунення виявлених порушень і поліпшення захисту засуджених осіб. Міжнародний контроль може також здійснюватися шляхом розгляду і вирішення скарг засуджених на порушення їх прав уповноваженими міжнародними інституціями, зокрема Європейським судом з прав людини, рішення якого за результатами розгляду таких скарг є обов'язковими для України [18, с.127-128].

Т.В. Макаренко виокремлює три групи суб'єктів державного контролю за діяльністю установ виконання покарань: надвідомчих, внутрішніх та комплексних. До перших необхідно віднести: Верховну Раду України; Президента України; Кабінет Міністрів України; центральні та місцеві органи виконавчої влади; судові органи України. До другої: Державний департамент України з питань виконання покарань та його територіальні і локальні органи управління. Треті – комплексні суб'єкти державного контролю за діяльністю установ виконання покарань, які складаються як з представників державних органів, так і з представників самоврядних та громадських органів [19, с.614].

Відразу потрібно зазначити що, ліквідація Державної пенітенціарної служби України та покладення повноважень з реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань та пробації на Міністерство юстиції країни [6] спричинили суттєві зміни в його структурі. Одним із основних підрозділів Міністерства юстиції України з питань виконання кримінальних покарань є Департамент організаційного забезпечення діяльності служб Державної кримінально-виконавчої служби України, на який покладено широкий спектр повноважень щодо спрямування діяльності міжрегіональних управлінь з питань виконання кримінальних покарань і пробації, організації контролю за дотриманням прав людини при виконанні і відбуванні кримінальних покарань,

організації та контролю за виконанням судових рішень, забезпечення виявлення, припинення та запобігання вчинення правопорушень засудженими і особами під вартою, контролю за організацією охорони установ виконання покарань і т.д. [20].

Крім того, в структурі Міністерства юстиції України було утворено Департамент пробації, який наділено повноваженнями здійснювати організацію пробаційного нагляду та соціально-виховної роботи із засудженими, досудових доповідей щодо обвинувачених, виконання певних кримінальних покарань (не пов'язаних з позбавленням волі), ресоціалізації засуджених, а також взаємодії та контролю за діяльністю органів з питань пробації [21]. При цьому, як слушно зазначає О.Г. Предместніков, Департамент пробації виступає не як суб'єкт безпосереднього здійснення заходів досудової, наглядової та пенітенціарної пробації, а як управлінський центр, що здійснює нормативно-правове, організаційне, інформаційне та методичне забезпечення діяльності уповноважених органів з питань пробації [22, с.161].

Необхідно вказати, що наявність контролю сама по собі формує та підвищує рівень правосвідомості персоналу виправної установи, що значно впливає на формування громадянської правосвідомості як у працівників, так і у широкій громадськості. В результаті стає можливим виявити та усунути недоліки, що мають місце як в роботі окремих посадових осіб, так і системи виконання покарань в цілому.

Громадський контроль орієнтує персонал на безумовне та точне дотримання законів не лише під загрозою застосування адміністративних заходів, а й у силу власного рівня правосвідомості. При цьому контроль суспільства в цілому дає можливість скоректувати темпи та хід реформ, врахувати інтереси соціуму при зміні основних функцій та форм діяльності установ та органів виконання покарань. В таких умовах уявляється можливим зняття тієї соціальної напруги, що викликана наявністю різних поглядів на темпи та цілі реформ, які проводяться. Разом з тим, особливо важливим є те, що громадський контроль дозволяє економно перерозподіляти кошти державного бюджету, які виділяються на утримання системи виконання покарань.

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи, уявляється необхідним зазначити, що держава в сучасних умовах, прагнучи до статусу правової та соціальної, не може ігнорувати інтереси соціуму навіть у такій достатньо закритій сфері, як сфера виконання кримінальних покарань.

Список використаних джерел

1. Черненко М.П. Проблеми фінансування кримінально-виконавчих установ / М.П. Черненко // Проблеми законності. – 2009. – № 104. – С.204-212.
2. Дотримання прав людини у пенітенціарній системі України / К.А. Автухов, А.П. Гель, М.В. Романов, В.О. Човган, І.С. Яковець; за загальною редакцією М.В. Романова; ГО «ХАРКІВСЬКА ПРАВОЗАХИСНА ГРУПА». – Х.: ТОВ «ВИДАВНИЦТВО ПРАВА ЛЮДИНИ», 2015. – 480с.
3. Боднарчук О.Г. Адміністративно-правове регулювання господарської діяльності установ кримінально-виконавчої системи України / О.Г. Боднарчук // Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право). – 2010. – № 49. – С.177-182.
4. Шкута О. Правове забезпечення функціонування пенітенціарної системи України / О. Шкута // Науковий часопис Національної академії прокуратури України. – 2016. – № 3. – С.254-261.
5. Клименко О. Правові засади фінансування Державної пенітенціарної служби України / О. Клименко // Юридична Україна. – 2016. – № 3-4. – С.103-106.
6. Деякі питання оптимізації діяльності центральних органів виконавчої влади системи юстиції: Постанова Кабінету Міністрів України від 18 травня 2016 року № 343. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/343-2016-%D0%BF>.
7. Муравйов К. Удосконалення системи управління органами й установами виконання покарань / К. Муравйов // Підприємство, господарство і право. – 2016. – № 12. – С.244-248.
8. Гречанюк С.К. Теорія та практика взаємодії органів та установ Державної пенітенціарної служби України з державними та неурядовими інституціями: дис. ... д-ра. юрид. наук: спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / С.К. Гречанюк; Національний університет державної податкової служби України. – Ірпінь, 2011. – 520с.
9. Про забезпечення умов для більш широкої участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики: Указ Президента України від 31 липня 2004 року № 854/2004. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/854/2004>.
10. Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики: Постанова Кабінету Міністрів України від 3 листопада 2010 року № 996. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/996-2010-%D0%BF>.
11. Василенко К.І. Інтегрований вплив соціально-виховної роботи із засудженими на розвиток діяльності інституцій громадського суспільства та самодіяльних організацій засуджених у виправних колоніях / К.І. Василенко // Право: науково-інформаційний вісник. – 2015. – № 12. – С.154-163.
12. Спостережні комісії як інструмент моніторингу дотримання прав засуджених. – Полтава: Дивосвіт, 2013. – 220с.
13. Боднар І.В. Імплементация міжнародно-правових стандартів щодо медико-санітарного забезпечення засуджених до позбавлення волі у кримінально-виконавчому законодавстві України / І.В. Боднар, І.В. Іваньков // Юридичний науковий електронний журнал. – 2016. – № 1. – С.69-71.

14. Іваньков О.І. Актуальні питання реформування інституту надання побачень засудженим та ув'язненим, які утримуються в установах виконання покарань Державної пенітенціарної служби України / О.І. Іваньков // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. – 2014. – № 10-2 том 2. – С.98-100.

15. Про внесення змін до Кримінально-виконавчого кодексу України щодо адаптації правового статусу засудженого до європейських стандартів: Закон України від 08.04.2014 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1186-18>.

16. Гречанюк С.К. Теорія та практика взаємодії органів та установ Державної пенітенціарної служби України з державними та неурядовими інституціями: дис. ... д-ра. юрид. наук: спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / С.К. Гречанюк; Національний університет державної податкової служби України. – Ірпінь, 2011. – 520с.

17. Зливко С.В, Гречанюк С.К., Мулявка Д.Г. Функціонування Державної кримінально-виконавчої служби України в сучасних умовах: [монографія]. – Чернігів: РВВ Чернігівського юридичного коледжу ДДУПВП, 2011. – 161с

18. Огородник Є.О. Контроль у структурі механізму реалізації кримінально-виконавчої політики / Є.О. Огородник // Сучасні проблеми та тенденції розвитку кримінально-виконавчого права в Україні:

збірник матеріалів Всеукраїнського науково-практичного семінару [20 листопада 2015 року, м. Харків] / Харківський нац. ун-т внут. справ; Наук.-дослід. ін-т вивч. пробл. злочинності ім. акад. В.В. Сташиса НАПрН України; Кримінологічна асоціація України. – Х.: ХНУВС, 2015. – 200с. – С.127-129

19. Макаренко Т.В. Суб'єкти, які здійснюють державний контроль за діяльністю установ виконання покарань / Т.В. Макаренко // Форум права. – 2011. – № 1. – С.610-616.

20. Про затвердження положення про Департамент організаційного забезпечення діяльності служб Державної кримінально-виконавчої служби України Міністерства юстиції України: Наказ Міністерства юстиції України від 28 листопада 2016 року № 5327/к/Додаток до Листа Міністерства юстиції України від 21 грудня 2016 року № 45288/ПІ-3-2386/14.

21. Про затвердження положень про структурні підрозділи апарату Міністерства юстиції України: Наказ Міністерства юстиції України від 10 листопада 2016 року № 5168/к/Додаток до Листа Міністерства юстиції України від 21 грудня 2016 року № 45288/ПІ-3-2386/14.

22. Предместніков О.Г. Адміністративно-правове регулювання організаційної структури Міністерства юстиції України / О.Г. Предместніков // Форум права. – 2016. – № 5. – С.157-167.

ОСТРОВСЬКА

Ольга Василівна
ostrovskaoalha@mail.ru

УДК 331.104:339.09

МОДЕЛІ УПРАВЛІННЯ
ПЕРСОНАЛОМ НА
ПІДПРИЄМСТВІ

ОСТАПЕНКО

Тетяна Геннадіївна

THE MODELS OF PERSONNEL
MANAGEMENT AT THE
ENTERPRISEстудент, Національний
авіаційний університетк.е.н., доцент кафедри менеджменту
зовнішньоекономічної діяльності
підприємств НІ ІЕМ НАУ

Стаття присвячена визначенню змісту та особливостей моделей управління персоналом на підприємстві. У статті зазначено проблеми вітчизняного людського капіталу та визначені перспективи розвитку на основі аналізу зарубіжних моделей управління персоналом.

Статья посвящена определению содержания и особенностей моделей управления персоналом на предприятии. В статье указаны проблемы отечественного человеческого капитала и определены перспективы развития на основе анализа зарубежных моделей управления персоналом.

The article is devoted to defining the content and features models of personnel management at the enterprise. The article described the problem of domestic human capital and development prospects identified by analyzing the foreign models of personnel management.

Ключові слова: управління персоналом, людський капітал, модель управління персоналом, підприємство, країна

Ключевые слова: управление персоналом, человеческий капитал, модель управления персоналом, предприятие, страна

Keywords: personnel management, human capital management model personnel, company, country

ВСТУП

Поняття «людського капіталу» у теорію управління персоналом увійшло ще в другій половині минулого століття. Саме він є рушійною силою сталого розвитку підприємства та економічного успіху. В сучасній світовій практиці існують різні підходи до розвитку людського капіталу. Вітчизняні моделі управління персоналом є унікальними на кожному підприємстві через поєднання різних рис зарубіжних моделей, тому і вплив на розвиток людського капіталу цих підприємств є різним.

Дана проблема є досить актуальною для України беручи до уваги складну економічну ситуацію, що склалася в нашій державі, оскільки людський капітал є найважливішим ресурсом завдяки якому можливе економічне зростання. Тому даний капітал потребує розвитку на основі чітко визначеної раціональної політики.

Моделі управління персоналом знайшли відображення у працях таких вчених, як Є. Бородіна, А.Я. Кибанова, О. Малюк, О.І. Наумов, Д.П. Мельничук, М. Виноградський, В.С. Пономаренко, В.А. Євтушевський, О.В. Крушельницька та ін. Людський капітал відображали в працях такі вчені, як Д. Рікардо, Т. Шульц, К. Маркс, Ф. Тейлор та українські науковці: Н. Дучинська, О. Коваль, В. Ішин, А. Горова, В. Приймак, О. Будякова та ін.

МЕТА РОБОТИ виявлення проблем вітчизняного людського капіталу та визначення перспектив розвитку на основі аналізу зарубіжних моделей управління персоналом.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Для написання статті застосовувалися такі методи наукових досліджень: метод групувань, систематизації та обробки інформації, метод синтезу та порівняння – для обробки на аналізі теоретичних та статистичних даних, графічний – для наочної інтерпретації результатів, абстрактно-логічний – для теоретичних узагальнень та формулювання висновків.

РЕЗУЛЬТАТИ

Індекс людського капіталу – інтегральний показник, який розраховується для міждержавного вимірювання та порівняння рівня життя, освіченості, грамотності та довголіття.

Група експертів Світового економічного форуму у 2013 році вперше опублікувала результати власного дослідження «Про людський капітал». Рейтинг складали спеціалісти із Гарвардської школи охорони здоров'я та Mercer Consulting. Цей рейтинг створювався для того, щоб кожна із країн могла побачити свої слабкі і сильні сторони та відобразити рівень розвитку людського капіталу у різних країнах. Серед проаналізованих 122 країн за даними цього індексу у 2013 році Україна займала 63-є місце в загальному рейтингу.

У 2015 році було проведено повторне дослідження Світового економічного форуму (табл. 1) [5]. У дослідженні, яке проводилося вдруге було проаналізовано 124 країни і Україна займає вже 31-є місце.

Таблиця 1

Рейтинг Індексу людського капіталу в 2013-2015 рр.

№	Країна	Індекс		Місце в рейтингу	
		2013	2015	2013	2015
1	Фінляндія	84,76	85,78	2	1
2	Норвегія	82,17	83,84	7	2
3	Швейцарія	84,74	83,58	1	3
4	Канада	81,63	82,88	10	4
5	Японія	84,48	82,74	3	5
6	Швеція	83,52	82,73	5	6
7	Данія	81,94	82,47	9	7
8	Голландія	83,43	82,30	4	8
9	Нова Зеландія	82,01	81,84	8	9
10	Бельгія	82,39	81,12	6	10
11	Україна	46,19	76,21	63	31

Варто відзначити, що згідно даних Індексу людського капіталу Програми розвитку ООН у 2013 році наша країна мала офіційний рівень зайнятості громадян 58,1% у порівнянні із загальною кількістю населення та 7,3% рівень безробіття.

За рейтингом Індексу людського капіталу розглянемо головні світові моделі управління персоналом, які використовуються в країнах-лідерах.

Лідерами рейтингу Індексу людського капіталу є скандинавські країни, а саме, 1 місце – Фінляндія, 2 місце – Норвегія та 3 місце – Швеція. Досліджуючи модель управління персоналом яка властива цим країнам, можна побачити чітке виділення кожного працівника в діловому середовищі. В компаніях деяких країн через нечітку організаційну структуру працівник може бути підлеглим одночасно декільком керівникам, і теж часто існує ситуація, коли між статусами робітника та управлінця майже немає відмінностей.

Основоположним принципом такої моделі є делегування. Тобто, вважається, що керівник не досконало обізнаний у всіх процесах різних сфер, але йому необхідно не просто делегувати свої обов'язки працівнику, а забезпечити потрібні умови для того, щоб підлеглий виконав дані обов'язки на належному рівні [3].

Також характерною рисою даної моделі є постійне вдосконалення управління персоналом, а саме вдосконалення розподілу праці між працівниками або покращення мікроклімату в колективі. Варто відзначити, що кожна із скандинавських країн має певні власні особливості в управлінні персоналом. Наприклад, у Фінляндії спостерігається поширення закритої кадрової політики, тобто залучення персоналу на вакантні посади здійснюється в межах організації шляхом переведення працівник з однієї посади на іншу. З одного боку, це дозволяє розвиватися людському капіталу в країні, але з іншого несе загрозу для існування організації в довгостроковій перспективі. Також і в Норвегії та Швеції є власні риси та особливості в моделі управління персоналом, але вони, в більшості, стосуються відмінностей у законодавчих базах в сфері соціального захисту громадян, що створює відмінності в кадрових політиках організацій цих країн [2].

Третю сходинку в рейтингу посідає Швейцарія. В цій країні переважає західноєвропейська модель управління персоналом, але тут їй притаманні свої властиві риси. Організаційна структура підприємств є досить складною. Через вплив населення та національних особливостей, організаційна структура поєднує в собі певну самостійність трудового колективу та високий рівень формалізації і бюрократії відносин всередині організації.

Швейцарська модель управління персоналом відрізняється від інших західноєвропейських моделей тим, що застосовується «Женевська схема». Ця схема являє собою концепцію атестації та аналізу робочих місць, метод розподілу вимог до робочого місця при оцінці праці, який було представлено на Першому міжнародному конгресі по оцінці праці в Женеві. Саме у відповідності до даного методу почали розрізняти фізичні та психологічні навантаження, характер оточуючого середовища, відповідальність за засоби праці тощо. У Швейцарії під системою розвитку персоналу розуміють цілеспрямований комплекс освітніх та інформаційних елементів, які прив'язані до конкретно визначеного робочого місця та сприяють підвищенню кваліфікації робітників у відповідності до поставлених завдань на підприємстві. Саме навчання під час робочого процесу та на робочому місці є характерною особливістю швейцарської моделі управління персоналом [1].

Наступною є американська модель, яка широко застосовується в Новій Зеландії та в США. Значний вплив на основні принципи цієї моделі здійснюють культурно-релігійні традиції. Напрямок на інтернаціоналізацію є її характерною особливістю. Дана модель передбачає побудову ієрархії на підприємствах за принципом участі. Тобто, чітко розмежовується процес прийняття оперативних та стратегічних рішень. Таким чином, кожен працівник на підприємстві підпорядковується лише одному начальнику та ніяк не пов'язаний з іншими і лише один центральний відділ є начальником будь-якої іншої одиниці. Американська модель управління персоналом включає в себе такі взаємопов'язані напрямки діяльності: набір працівників, відбір кращих претендентів, визначення заробітної плати та системи послуг, соціальна адаптація та профорієн-

тація працівників, оцінка трудової діяльності персоналу, їх навчання, оцінка роботи фахівців та керівників, підготовка керівних кадрів та інші. Процес навчання є важливим аспектом при використанні даної моделі. Великі компанії та підприємства використовують принцип раціонального використання своїх ресурсів. Значна увага приділяється спеціалізації кожного співробітника та чіткого визначення його обов'язків. Даний підхід дозволяє персоналу підвищувати свій кваліфікаційний рівень, що впливає на зростання мобільності працівників між компаніями. Також основою американської моделі управління персоналом є принцип індивідуалізму. Роботодавці звертають увагу та надають перевагу яскравим особистостям, які здатні самостійно приймати цікаві рішення, що зазвичай призводить до ефективних результатів. Але і значна увага приділяється професійним навичкам та спеціалізованим знанням. Організації орієнтуються на вузьку спеціалізацію вчених, інженерів і менеджерів. Їх фахівці, зазвичай, професіонали вузької галузі, тому розвиток їх по ієрархії управління відбувається лише по вертикалі. Це обмежує можливості росту за рівнями управління, тому спричиняє плінність кадрів, перехід на інші підприємства [1].

Застосування даної моделі, наприклад в США, породило певні проблеми в більшості організаціях. Почала чітко простежуватися тенденція зменшення числа працівників функціональних служб, що відбувається через процеси реорганізації всередині організації. Це, в свою чергу, викликає часткову або повну перебудову систем інформаційних потоків в компанії, а також зміну в системі прийняття рішень. Також можливою проблемою в американській моделі є віковий фактор. Старші робітники характеризуються стійкішою робочою мораллю. Часто трапляється, що на американських підприємствах старші за віком працівники більше віддані організації, мають сласну внутрішню мотивацію та більш високе задоволення роботою.

Однією із провідних країн світу за рівнем розвитку людського капіталу є Японія, про що свідчить 5 сходинка в рейтингу Індексу людського капіталу. Японська модель управління персоналом є майже повною протилежністю американській та по праву визнана однією із найкращих систем менеджменту в світі. В Японії дуже малі запаси природних ресурсів, тому в країні існує принцип: «Наше багатство – людські ресурси». Система менеджменту націлена на створення сприятливих умов для ефективного використання цих ресурсів. Пріоритетним завданням є побудова відносин з працівниками, щоб вони відносилися до корпорації як до власної сім'ї. Тобто японська модель має на меті створити у співробітників розуміння того, що всі працівники є одна сім'я і працюють їх на благо [6].

В Японії є власна специфіка управління персоналом, що ґрунтується на таких особливостях: набір працівників на тривалий або довічний термін; участь

персоналу у профспілках, які створюються на підприємстві; підвищення заробітної плати з вислугою років. Таким чином, в Японії система управління персоналом передбачає підготовку нових працівників, гарантії зайнятості, гнучку систему оплати праці, зарплату залежно від стажу роботи.

Данія, Голландія та Бельгія є представниками розвинених західноєвропейських країн з західноєвропейською моделлю управління персоналом. Проте, в кожній країні існує власна специфіка. Наприклад, на підприємства Данії та Голландії застосовується переважно децентралізований нескординований підхід до управління персоналом, на відміну від Бельгії.

Європейська модель управління персоналом ґрунтується на високих стандартах при роботі з персоналом. Акцент робиться на соціальні якості кожного працівника, а не на його індивідуалізм. Основна увага приділяється рівню соціального захисту, певних пільг та компенсацій, а не зарплаті. На підприємствах західної Європи основну роль відіграє розвиток персоналу та навчання. Кінцевою метою навчання є не тільки підвищення рівня кваліфікації та компетентності працівника, а зростання рівня участі персоналу в управлінні (рис.1) [6].

Тобто, можна побачити, що Європейська модель управління персоналом має досить багато спільних аспектів із Японською, де акцент робиться саме на людські ресурси, на відміну від Американської.

ВИСНОВКИ

Отже, в даній статті були розглянуті головні світові моделі управління персоналом на підприємствах країн, які посідають перші місця у рейтингу Індексу людського капіталу. В кожній країні підприємствам притаманна своя специфіка використання даних моделей, що визначено соціокультурними і психологічними факторами, які властиві кожній країні та законодавчою базою.

Вітчизняний досвід функціонування підприємств характеризується відсутністю однієї чіткої моделі управління персоналом, що негативно впливає на показники діяльності підприємства та на рівень розвитку людського капіталу в Україні. Політика компаній стосовно розвитку власних працівників безпосередньо пов'язана з розвитком людського капіталу. Тому в майбутньому нерациональна кадрова політика негативно впливатиме на розвиток вітчизняних людських ресурсів в цілому.

Отже, постає питання впровадження на вітчизняних підприємствах такої моделі управління персоналом, яка дозволить створити сприятливі умови для максимального розкриття людського ресурсу в Україні. Необхідно запозичувати досвід передових країн світу. При цьому значну увагу потрібно приділяти відмінностям у законодавчих базах та загальним принципам функціонування моделей управління персоналом в кожній із країн.

Рис. 1. Порівняльна характеристика Японської, Американської та Європейської моделей управління персоналом

Одну і ту ж саму модель кожна країна використовує по-різному. Тому не потрібно зациклюватись на одному прикладі, а старатися робити акцент на позитивних характеристиках кожної з моделей. Беручи до уваги сучасні інтеграційні процеси України в європейський простір, рівень розвитку людського капіталу вважається одним з основних показників рівня розвитку країни. Тому запровадження діючої моделі управління персоналом на вітчизняних підприємствах сприятиме покращенню ситуації на ринку праці та дозволить країні покращити рейтинги на світовій арені.

Список використаних джерел

1. Веснин, В.Р. Управление персоналом. Теория и практика: учебник / В.Р. Веснин. – М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2011. – 688 с.
2. Кибанов А.Я. Управление персоналом организации: учебник / А.Я. Кибанов. - 4-е издание, доп. и перераб. – М.: ИНФРА-М, 2010. - 695 с.

3. Петруня Ю.Є., Говоруха В.Б., Літовченко Б.В. та ін. Прийняття управлінських рішень: навч. посіб. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 216 с.

4. Справочник по управлению персоналом. Управление персоналом в Финляндии - № 2. – 2012. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pro-personal.ru/journal/794/381035/>

5. The World Economic Forum. The Human Capital Report 2013-2015. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.weforum.org/reports/human-capital-report-2015>

6. Онлайн-журнал «Генеральный директор». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.gd.ru/articles/3157-modeli-upravleniya-personalom>

7. Державна служба статистики України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

8. Евростат. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ec.europa.eu/>

ОВСЮК

Ніна Василівна

nina.ovsyuk@gmail.com

кандидат педагогічних
наук, доцент кафедри
обліку та оподаткування,
Вінницький торговельно-
економічний інститут
КНТЕУ

УДК 657.303

КЛЮЧОВІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ БАЗОВИХ ЗАСАД КОНЦЕПЦІЇ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ОБЛІКУ І КОНТРОЛЮ У СФЕРІ ТРУДОВИХ ПРАВОВІДНОСИН

THE KEY ASPECTS OF FORMATION BASIC PRINCIPLES OF CONCEPTION CONNECTING ACCOUNTING AND CONTROL IN EMPLOYMENT RELATIONSHIP

Стаття присвячена визначенню ключових аспектів формування базових основ концепції взаємозв'язку бухгалтерського обліку і контролю у сфері трудових правовідносин. В статті обґрунтована важливість формування обліково-контрольного механізму, який сприятиме досягненню стабільності соціально відповідального розвитку підприємства.

Статья посвящена определению ключевых аспектов формирования базовых основ концепции взаимосвязи бухгалтерского учета и контроля в сфере трудовых правоотношений. В статье обоснована важность формирования учетно-контрольного механизма, который будет способствовать достижению стабильности социально ответственного развития предприятия.

The article is devoted to defining the key aspects of the formation of the formation basic conception of relationship of accounting and control in the area of labor relations. The article founds the importance of creating accounting control mechanism that will promote the achievement of stabilization social responsible development of enterprise.

Ключові слова: концепція, облік, контроль, трудові правовідносини

Ключевые слова: концепция, учет, контроль, трудовые правоотношения

Keywords: conception, accounting, control, labor relations

ВСТУП

Необхідність формування адекватної ринковим умовам господарювання процедури управління економічними процесами зумовлює потребу в принципово нових підходах до розгляду питань теорії, методології та практики здійснення обліку і контролю у сфері трудових правовідносин. Система бухгалтерського обліку суб'єкта господарювання доповнюється новими об'єктами, до складу яких відносяться соціальні витрати підприємства, спрямовані на підвищення соціального захисту персоналу та зниженню соціальної напруги в державі. Все це потребує ефективного контролю за дотриманням соціальних норм у процесі господарської діяльності підприємств.

Існує безліч концепцій, автори яких формують оригінальні цілі і завдання бухгалтерського обліку і контролю. У 1993 р. було схвалено Концепцію соціального забезпечення населення України, яка передбачала поширення соціального забезпечення громадян, що працюють за наймом, членів їх родини та непрацездатних осіб [1]. Проте, вказана Концепція не набула статусу закону через відсутність механізмів її реалізації.

МЕТА РОБОТИ полягає у визначенні базових основ до формування концепції обліку і контролю у сфері трудових правовідносин, враховуючи забезпечення розвитку відносин між роботодавцем і найманим працівником на засадах соціальної відповідальності.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною та інформаційною основою дослідження слугували законодавчі та нормативні акти України, праці вітчизняних та зарубіжних учених-економістів, дані бухгалтерського обліку, дисертаційні дослідження, опубліковані статистичні дані, Інтернет-ресурси.

Під час написання праці використовувались загальнонаукові та спеціальні методи пізнання: спостереження – для вивчення аспектів обліку й контролю соціального забезпечення; табличний – для обробки статистичних даних; системного аналізу – для побудови концепції взаємозв'язку бухгалтерського обліку і контролю у сфері трудових правовідносин.

РЕЗУЛЬТАТИ

Доходи населення, їхній рівень, структура, засоби одержання і диференціація є показниками соціально-економічного стану суспільства. Вони включають

обсяг нарахованих у грошовій та натуральній формі: заробітної плати (включаючи одержану населенням з-за кордону), прибутку та змішаного доходу, отриманих доходів від власності, соціальної допомоги та інших поточних трансфертів (табл.1).

Нарахована заробітна плата (табл.1) є одним з основних індикаторів соціального розвитку регіону і

залишається для більшості населення основним джерелом доходів.

Згідно Закону України «Про оплату праці» структура заробітної плати складається з : основної заробітної плати, додаткової заробітної плати, інших компенсаційних і заохочувальних виплат. Також виділяються виплати, що не входять до фонду оплати праці [3].

Таблиця 1

Структура доходів населення України за 2012-2016 рр., млн. грн. [2].

Доходи	2012	2013	2014	2015	I квартал 2016	II квартал 2016
Всього доходів, у т.ч.	1457864	1548733	1531070	1743979	403194	468415
Заробітна плата	609394	630734	611656	680386	184879	209000
Прибуток та змішаний дохід	224920	243668	257426	319943	55362	66348
Доходи від власності (одержані)	80769	87952	92016	85185	18785	15434
Соціальні допомоги та інші одержані поточні трансфери	542781	586379	569972	658465	144168	177633

Проте, П(С)БО 26 «Виплати працівникам» поширюється на всі види виплат, що надаються працівникам згідно законодавства, колективного договору з підприємством, трудового договору (контракту) і до яких, зокрема, відносять виплати соціального характеру: матеріальна допомога, одноразова допомога на навчання, медичне обслуговування, пенсії та інші виплати по закінченні трудової діяльності тощо [4].

Слід мати на увазі, що найважливішою особливістю соціальних виплат, соціальних послуг, на відміну від заробітної плати, є те, що вони надаються працівникам, які працюють або працювали на підприємствах, а заробітна плата виплачується працівникам за результати їх роботи. Додаткові виплати, пільги і гарантії збільшують витрати підприємств на заробітну плату. Проте очевидні й позитивні сторони соціальної політики – підвищення мотивації, стабілізація колективу, посилення корпоративної культури тощо.

Система бухгалтерського обліку підприємства, побудована на засадах стійкого розвитку, доповнюється новими елементами, до яких належать соціальні витрати. Тобто до поняття «соціальні витрати» належать витрати, пов'язані з розрахунками з працівниками, а також витрати на надання додаткових соціальних гарантій [5].

Отже, для цілей формування достовірної облікової інформації в частині соціального захисту працівників, потрібно забезпечити:

1) визначення видів особистого страхування, актуальних для конкретного підприємства, що слугуватиме підґрунтям їх облікового відображення;

2) первинний облік заключених договорів особистого страхування працівників, що сприятиме контролю за дотриманням соціальних норм;

3) формування складу аналітичних рахунків робочого плану рахунків суб'єкта господарювання в частині загальнообов'язкового (пенсійного, медичного тощо) страхування та особистого страхування працівників. Адже потреба в організації аналітичного обліку зумовлена складною структурою

соціального страхування працівників, що визначає порядок їх облікового відображення;

4) облікове відображення нарахування та оплати загальнообов'язкового соціального страхування працівників, що дозволяє визначити величину витрат підприємства, пов'язаних з соціальним захистом персоналу;

5) узагальнення інформації щодо відображення заходів соціального захисту працівників у звітності суб'єкта господарювання, для порівняння цих даних між відповідними звітними періодами з метою прийняття ефективних управлінських рішень.

Через обліково-контрольні механізми, в соціально-економічній діяльності, досягається стабільність соціально відповідального розвитку підприємства, що сприяє зростанню продуктивності праці. Для досягнення такої стабільності, злагоди та взаєморозуміння мають бути залучені всі: керівник, бухгалтер, працівник. Це означає, що, перебуваючи у соціально-трудова відносинах із підприємством, працівник потребує соціального захисту, який би забезпечував дотримання його прав, давав можливість ефективного задоволення потреб даного працівника та його родини, а також сприяв кількісному та якісному відновленню продуктивних сил суспільства, зокрема, трудових ресурсів [6].

Соціальність проявляється у двох аспектах. По-перше, соціальні права відображають потреби окремої людини як члена суспільства не лише на збереження свого фізичного існування як члена соціуму, а й на соціальний розвиток. По-друге, для реалізації цих прав вимагається взаємодія з іншими суб'єктами відносин, справедливий розподіл благ у суспільстві і рівний доступ до них усіх категорій населення [6].

Зазначене потребує забезпечення дієвого контролю за дотриманням соціальних норм у процесі фінансово-господарської діяльності підприємств.

Контроль виконує соціальну функцію в процесі управління незалежно від суспільно-політичного устрою, в умовах якого функціонує суб'єкт господарювання, та є об'єктивною необхідністю у врегулюванні соціально-трудова відносин, шляхом

активізації механізму трудових ресурсів, з одного боку, та правильного розподілу витрат на їх відтворення з іншого. В ринкових умовах господарювання зростає потреба в удосконаленні методологічних та організаційних аспектів контролю в економіці України [7].

Проте, ринковий механізм не регулює ті галузі, які визначають науково-технічний процес або залежать від нього (фундаментальна наука, глобальні проблеми, розвиток людини тощо). Тут визначальну роль відіграє держава, розподіляючи і перерозподіляючи ресурси, реалізуючи об'єктивні економічні відносини, зумовлені ступенем розвитку суспільного виробництва, сучасним рівнем продуктивних сил. Водночас ринкові відносини відіграють важливу роль у розвитку економіки, визначають поведінку особистостей, спрямовують людську діяльність. Людина (працівник) на основі принципу раціональності за допомогою ринкового механізму реалізує ефективний розподіл обмежених ресурсів і забезпечує їх продуктивне використання для досягнення власних цілей. Поняття раціональності тісно корелює з визначенням оптимального способу використання обмежених ресурсів для задоволення особистих потреб.

В зв'язку з наведеним, провідні вчені вбачають однією з головних проблем відновлення та розвитку економіки країни у формуванні системи соціального контролю щодо економіки, реалізація якого на макроекономічному рівні обумовлена активною діяльністю держави [8].

Сутність реалізації соціального контролю полягає у діяльності соціальних суб'єктів в напрямку запровадження, зміни та (або) скерованості, збереження відповідного стану суспільних відносин. Тому соціальний контроль включає соціальні інститути, норми, що регулюють життєдіяльність суб'єктів господарювання та суспільні відносини. Водночас важливою ознакою соціального контролю є те, що його не можна цілком ототожнювати з якоюсь однією інституцією чи тільки з одним напрямом здійснення влади (зокрема міжнародної, державної, регіональної). Відповідно соціальний контроль має «наскрізне» значення як щодо інституцій, так і щодо напрямів здійснення влади, оскільки наділений у цьому розумінні певними інтегруючими, об'єднуючими ознаками [9]. Таким чином, в умовах докорінних змін у системі суспільно-економічних відносин найбільш суттєві трансформації відбуваються у сфері трудових відносин, викликаючи протистояння суб'єктів цих відносин.

З метою зниження соціальної напруги в суспільстві, реформування механізму оплати праці має ґрунтуватись на досягненні основних міжнародних соціальних стандартів, ратифікованих нашою державою як членом МОП.

Важливим моментом в цьому напрямку є адаптація національних соціальних стандартів до міжнародних, зазначених у Європейській соціальній хартії, а саме тих, що стосуються аспектів оплати

праці, виплат за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням, соціальної допомоги тощо. Для цього Україна має підписати та ратифікувати Європейський кодекс соціального забезпечення і Конвенцію МОП №102 «Про мінімальні норми соціального забезпечення» та виконувати взяті соціальні зобов'язання держави, що наведені в цих міжнародних актах перед своїми громадянами [10, 11]. Важливими аспектами у даному напрямку є поступове зниження ставки ЄСВ з одночасним збільшенням надходжень за рахунок легалізації оплати праці, лібералізація ринку праці, система обліку трудових відносин на базі СПОВ (електронних трудових книжок), створення умов для самозайнятих осіб, соціальний захист тощо.

З прийняттям законів України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» [12] і «Про недержавне пенсійне забезпечення» [13] в 2004 розпочато впровадження пенсійної реформи, сутність якої полягає в переході до трирівневої пенсійної системи. В зв'язку з наведеним підвищується значення бухгалтерського обліку і контролю, покликаного забезпечити потребу усіх рівнів управління та найманих працівників у своєчасній і достовірній інформації для прийняття економічно обґрунтованих рішень. Зростання ролі обліку і контролю у розв'язанні соціально-економічних проблем на даному етапі розвитку економіки України обумовлює формування концепції, яка визначатиме взаємозалежність облікових і контрольних аспектів в рамках трудових відносин, пов'язаних з майновими і немайновими зобов'язаннями.

Критичний аналіз облікової теорії та практики, а також існуючих концепцій (раціонального використання ресурсів; соціального контролю щодо економіки) дозволив розробити і обґрунтувати базові засади концепції взаємозв'язку бухгалтерського обліку і контролю у сфері трудових правовідносин спрямованої на підвищення ефективності господарської діяльності вітчизняних підприємств та встановлення соціальної справедливості в суспільстві шляхом реформування соціальної сфери на базі зміни акцентів щодо виплат працівникам в напрямку розвитку трирівневої системи пенсійного забезпечення в Україні на (рис. 1).

Таким чином, в даний період державна соціальна політика визначає одним із пріоритетних напрямів розвиток пріоритетний розвиток накопичувальної системи пенсійного страхування та системи добровільного недержавного пенсійного забезпечення, що є не тільки формою участі роботодавців та працівників у справі захисту власних інтересів, але й засобом виконання державою міжнародних зобов'язань щодо забезпечення та зростання соціального захисту населення.

Впровадження Концепції повинно відбуватися у відповідності до спеціальних планів, які мають охоплювати напрями розвитку системи соціального контролю щодо економіки країни.

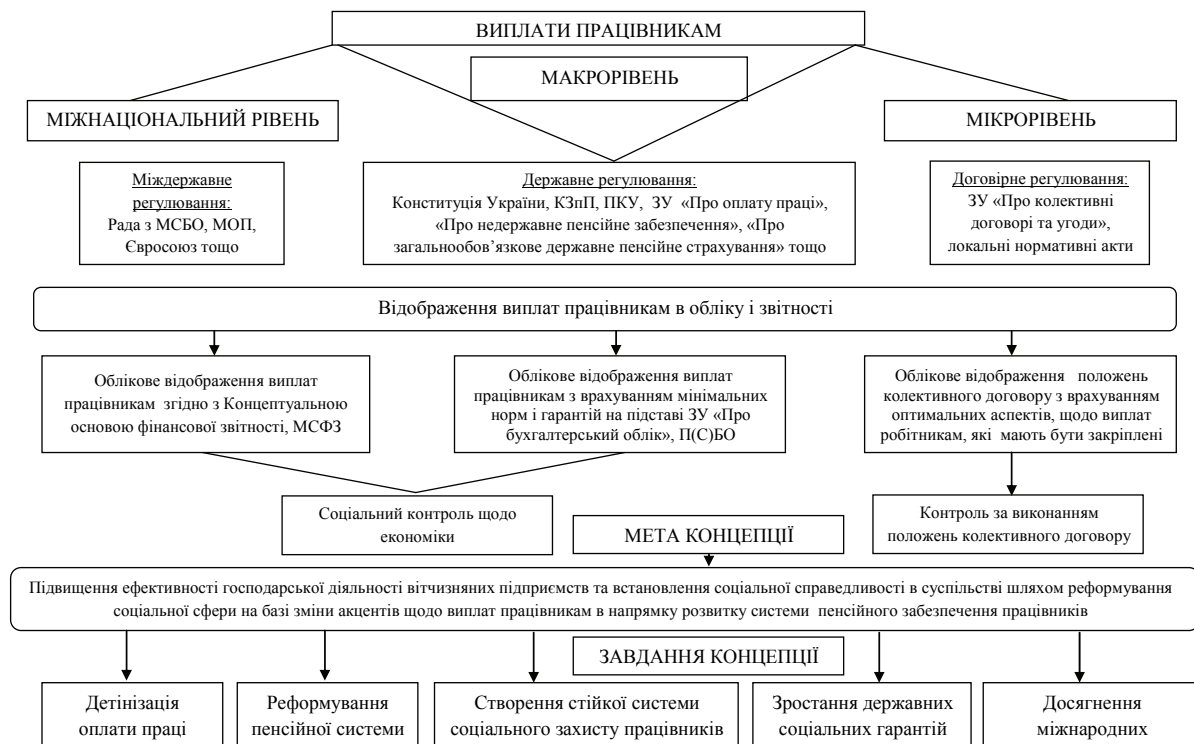

Рис. 1. Схема базових основ формування концепції взаємозв'язку бухгалтерського обліку і контролю у сфері трудових правовідносин

ВИСНОВКИ

Дослідження облікових і контрольних аспектів соціального захисту працівників дає підстави стверджувати:

1. Удосконалення системи бухгалтерського обліку, побудованої на засадах стійкого розвитку, відбувається через інкорпорування нових об'єктів обліку, зокрема в частині соціальних витрат підприємства, що сприятиме регулюванню трудових правовідносин і підвищенню соціального захисту працівників.

2. Визначено сутність соціального контролю, що сприяє посиленню контрольних аспектів у сфері трудових відносин з боку держави і з боку інституцій громадського суспільства та забезпечує соціальний захист працівників, дотримання соціальних норм й раціональне використання ресурсів підприємства для задоволення економічних потреб.

3. Обґрунтовано необхідність формування концепції взаємозв'язку бухгалтерського обліку і контролю у сфері трудових правовідносин та розроблено базові засади цієї концепції для досягнення, через взаємодію обліково-контрольного механізму, соціальної злагоди, підвищення соціального захисту персоналу та зростання ефективності господарської діяльності підприємства, зокрема внаслідок підвищення продуктивності праці вмотивованих робітників.

Вище викладене свідчить про необхідність реалізації державою заходів, спрямованих на створення для суб'єктів господарювання відповідних умов для підвищення соціального забезпечення працівників як основи процесу відтворення.

Список використаних джерел

1. Про проект Концепції соціального забезпечення населення України від 21.12.1993 № 3758-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3758-12>
2. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. Офіційний сайт – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua/>
3. Про оплату праці: Закон України від 24.03.1995 № 108/95 – ВР.
4. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 26 "Виплати працівникам" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1025-03>
5. Чижевська Л.В. Реалізація положень соціального захисту працівників у системі бухгалтерського обліку / Л.В. Чижевська // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу : міжнар. зб. наук. пр. – Вип. 3(27). – Житомир : ЖДТУ, 2013. – С. 376-384.
6. Шкуліпа Л.В. Складові соціального захисту працівників та місце серед них облікової детермінанти / Л.В. Шкуліпа // Облік і фінанси АПК. – 2012. - № 3. – С. 88-91.
7. Шоляк О.Ю. Внутрішньогосподарський контроль розрахунків з оплати праці / О.Ю. Шоляк // Наукові праці КНТУ. Економічні науки. – 2009. – Вип. 16. – Ч. 1. – С. 177-183.
8. Чухно А.А. Сучасні економічні теорії: підручник / А.А. Чухно, П.І. Юхименко, П.М. Леоненко / за ред. А.А. Чухно. - К.: Знання, 2007. – (Вища освіта ХХІ століття). – 878 с.

9. Eicher T. Structural policies and growth: time series evidence from a natural experiment / T. Eicher, T. Schreiber // *Journal of Development Economics*. – 2010. – N 91. – P. 169 – 179.

10. Європейський кодекс соціального забезпечення. Страсбург, 16 квітня 1964 р. Збірка договорів Ради Європи. Парламентське видавництво, Київ, 2000. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_329

11. Конвенцію про мінімальні норми соціального забезпечення. Конвенція №102 / Конвенції та рекомендації, ухвалені міжнародною організацією праці. 1919 – 1964. – Т. 1. – МОП. – Женева, 2001. – С. 554 – 579.

12. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 09.07.2003 р. № 1058-IV.

13. Про недержавне пенсійне забезпечення: Закон України від 09.07.2003 р. № 1057-IV.

ПЕРЕГОНЧУК

Надія Павлівна

p.nadiya.pavlivna@gmail.com

УДК 331.104:339.09

СТРАТЕГІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ СУБ'ЄКТА
ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІSTRATEGY OF PERSONNEL MANAGEMENT OF THE SUBJECT OF
FOREIGN ECONOMIC ACTIVITYмагістратура, Національний
авіаційний університет

Стаття присвячена формуванню стратегії управління персоналу суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності. В статті обґрунтовано теоретико-методологічні засади стратегії управління персоналом суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності, що дозволяє підвищити ефективність управлінської діяльності.

Статья посвящена формированию стратегии управления персоналом субъекта внешнеэкономической деятельности. В статье обоснованы теоретико-методологические основы стратегии управления персоналом субъекта внешнеэкономической деятельности, позволяет повысить эффективность управленческой деятельности.

This article is devoted to the formation of personnel management strategy of foreign economic activity. In the article the theoretical-methodological principles of personnel management strategy of foreign economic activity that improves the efficiency of management are proved.

Ключові слова: персонал, зовнішньоекономічна діяльність, розвиток підприємства, стратегічне керування

Ключевые слова: персонал, внешнеэкономическая деятельность, развитие предприятия, стратегическое управление

Keywords: personnel, foreign trade, enterprise development, strategic management

ВСТУП

Сучасний розвиток економіки України, високі темпи зростання зовнішнього середовища, посилення конкуренції сприяють зростанню ролі та значення персоналу як фактору підвищення конкурентоспроможності підприємств. Для суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності існує проблема формування персоналу, який би відповідав сучасним вимогам, був зацікавлений у зростанні продуктивності праці та досягненні цілей підприємства на зовнішньому ринку. Тому необхідно поліпшити ринкове становище завдяки формуванню стратегії управління персоналом суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності.

Науково обґрунтована стратегія управління персоналом суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності має стати основою для вирішення кадрових питань: відбору необхідного рівня кваліфікації працівників, адаптація у середовищі підприємства, кар'єрний ріст, мотивація та розвиток працівників.

Дослідженнями в сфері стратегії управління персоналом займалися такі вчені, як В.М. Маховка [1], І.П. Потапюк [2], С. Бортнік [3], О.В. Стельмашенко [4], В.І. Дериховська [5], Г.С. Єрьоменко [6] та ін.

МЕТА РОБОТИ

Визначення умов формування стратегії управління персоналом суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У процесі дослідження використано методи аналізу – для вивчення недоліків та переваг стратегії управління персоналом; синтезу – для здійснення висновків щодо управління персоналом суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності; порівняння – вивчення тенденцій і закономірностей розвитку стратегії управління персоналом.

РЕЗУЛЬТАТИ

Сьогодні функціонування та конкурентоспроможність будь-якого підприємства, що є суб'єктом зовнішньоекономічної діяльності залежить від управління персоналом як чинника підвищення конкурентоспроможності, досягнення успіху в реалізації його стратегії розвитку, що базується на міжнародних аспектах кадрової політики. Проте варто зазначити, що діяльність підприємства має багатоплановий характер, що обумовлює необхідність існування певного переліку взаємозв'язаних стратегій, в тому числі і стратегії управління персоналом [1].

Необхідність розробки стратегії розуміють не всі керівники підприємств. Із ростом та розвитком підприємства приходить і розуміння важливості

стратегічного управління. На етапі створення підприємства основною метою є забезпечення безбитковості та окупності підприємства. З розвитком підприємства змінюється і його мета, основна увага приділяється збільшенню грошового потоку та управлінню операційною діяльністю. Із становленням підприємства приходить і розуміння необхідності бачення його майбутнього, тобто створення стратегії підприємства [2].

Для підприємств, які працюють на зовнішньому ринку, важливо правильно оцінити ситуацію, що створилася на ринку, розробити ефективні способи підвищення своєї конкурентоспроможності, які відповідали б, з одного боку, конкретній ринковій ситуації і тенденціям її розвитку, а з іншого – особливостям виробництва. Зовнішньоекономічна діяльність є комплексною сферою діяльності, характеризується широким набором форм, тому вимагає системного підходу, можливого в рамках стратегії здійснення зовнішньоекономічної діяльності. Процеси, що пов'язані із становленням та виходом на зовнішні ринки суб'єктів господарювання, ставлять перед економічною наукою

та практикою господарювання нові завдання. Еволюційний розвиток зовнішньоекономічної діяльності підприємств обумовлює необхідність вдосконалення на науковій основі стратегій, що використовуються з урахуванням змін зовнішнього середовища [2].

Стратегія управління персоналом – одна з функціональних стратегій підприємства, логічне продовження стратегічного управління щодо всебічної роботи з персоналом. Стратегія управління персоналом суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності дає змогу забезпечити формування й використання трудового потенціалу відповідно до змін в умовах господарювання; набір і формування необхідних категорій персоналу; підготовку персоналу до відповідної професійної діяльності; належну оцінку та розвиток персоналу; постійний моніторинг безпеки праці; соціальну захищеність персоналу підприємства тощо [3].

Складовими частинами стратегії управління персоналом є виробнича, фінансово-економічна та соціальна діяльності підприємства (рис. 1).

Рис. 1. Складові частини стратегії управління персоналом

Виробнича діяльність підприємства показує організацію виробництва з урахуванням вимог ринку. Фінансово-економічна діяльність показує можливе залучення фінансових ресурсів у виробництво, а, отже, і в розвиток кадрів організації. Соціальна діяльність пов'язана з задоволенням потреб персоналу підприємства.

Стратегія управління персоналом виробляється з урахуванням як інтересів керівництва організації, так і інтересів її персоналу. Стратегія управління персоналом передбачає: визначення цілей управління персоналом, тобто при прийнятті рішень у сфері управління персоналом повинні бути враховані як економічні аспекти, так і потреби та інтереси працівників; формування ідеології та принципів кадрової роботи.

Стратегія управління персоналом формується у вигляді планів або «програм дій», що базуються на

інформації, яка зібрана на стадії аналізу внутрішнього середовища організації, і кадрового прогнозу – у вигляді системи аргументованих заяв про напрямки розвитку і майбутнього стану персоналу. Інструментами реалізації кадрової стратегії є поточна кадрова робота, керівництво персоналом, заходи щодо його розвитку, підвищення кваліфікації, вирішення соціальних проблем, винагорода і мотивація.

Стратегія управління персоналом має бути узгоджена не лише з місією підприємства, його загальними і функціональними стратегічними цілями, але й відповідати конкурентній позиції підприємства, адже саме персонал є основним джерелом підвищення конкурентоспроможності підприємства. Можливі стратегічні цілі щодо управління персоналом відповідно до конкурентної позиції підприємства наведено в таблиці 1 [4].

Таблиця 1

Система стратегічних цілей щодо управління персоналом в залежності від конкурентної позиції підприємства

Конкурентна позиція підприємства	Стратегічні цілі підприємства щодо управління персоналом
Домінуюча позиція	Підвищення кваліфікації персоналу Удосконалення системи розвитку персоналу Удосконалення системи мотивації персоналу Підтримка корпоративної культури підприємства
Міцна позиція	Залучення нового персоналу високої кваліфікації Підвищення кваліфікації наявного персоналу Удосконалення системи мотивації Зміцнення корпоративної культури підприємства
Помітна позиція	Оцінка ефективності роботи персоналу Перепідготовка кадрів Визначення потреб персоналу і розробка відповідних заходів щодо його стимулювання Формалізація корпоративної культури з метою її розвитку
Слабка позиція	Перегляд кадрової політики підприємства Визначення необхідності нових працівників Економічно обґрунтоване скорочення штатів Реорганізація організаційної структури управління

Процес розробки та реалізації стратегії управління персоналом відбувається в межах системи стратегічного управління персоналом, у якій реалізується весь комплекс його функцій, то доцільно виокремити її складові елементи – підсистеми:

– планування персоналу (складання планів та прогнозів щодо якісної й кількісної потреби в персоналі; вибір методів розрахунку кількісної потреби в працівниках; розробка автоматизованої системи управління персоналом);

– підбір та найм персоналу (аналіз відповідної інформації щодо персоналу; розробка посадових інструкцій; здійснення його відбору та оцінки; формування й комплектування кваліфікованого штату працівників);

– профорієнтація та адаптація персоналу (постійна робота з персоналом; створення належних умов для роботи та розвитку працівників; ознайомлення із системою цінностей підприємства);

– оцінка й атестація персоналу (розробка ефективних методів, критеріїв і принципів оцінки персоналу; оцінка кадрів, проведення атестації; оцінка результатів діяльності персоналу);

– формування кадрового потенціалу (аналіз якісного складу управлінських кадрів; організація постійної роботи з молодими спеціалістами; розробка науково-практичних основ підбору та розстановки керівних кадрів);

– мотивація персоналу (розробка ефективної системи мотивації; постійний аналіз потреб працівників; удосконалення форм матеріальної й морального стимулювання персоналу);

– розвиток персоналу (підготовка та контроль за реалізацією процесу навчання, перепідготовки й підвищення кваліфікації кадрів; сприяння самовираженню та саморозвитку працівників);

– управління плинністю кадрів (розробка процедур підвищення, пониження, перевodu й звільнення працівників);

– соціальний розвиток та організаційна культура (організація громадського харчування; медичного й житлово-побутового обслуговування; розвиток організаційної культури; забезпечення охорони здоров'я та відпочинку; організація соціального страхування) [3].

Сучасна концепція управління персоналом повинна бути стратегічною, тобто її головною метою має стати ефективне використання трудового потенціалу підприємства, адекватного умовам зовнішнього та внутрішнього середовищ, для досягнення успіху в довгостроковій перспективі [5].

На стратегію управління персоналом підприємства впливають фактори: зовнішні та внутрішні, вони подані на рис. 2.

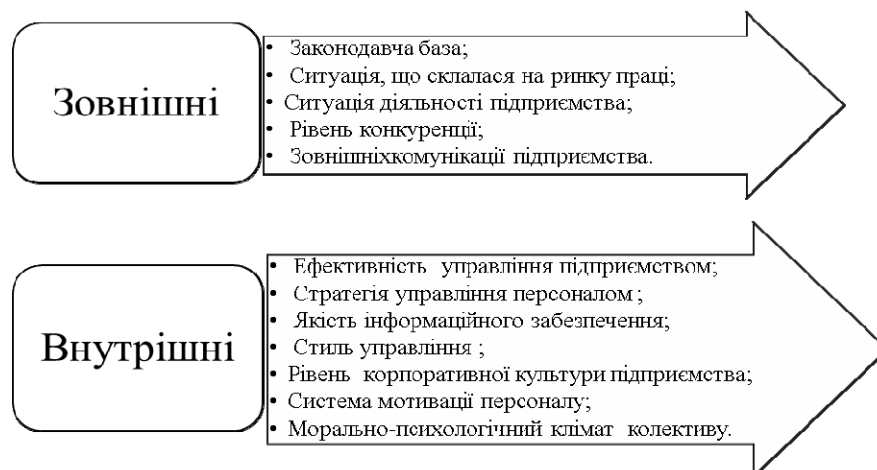

Рис. 2. Фактори, що впливають на стратегію управління персоналом підприємства

Було проведено опитування керівників та працівників сучасних підприємств, щодо впровадження стратегії управління персоналом у практичну діяльність підприємств зіштовхується з низкою проблем. Таким чином, як свідчать результати опитування, що основними проблемами є такі:

1. Недостатній рівень підготовки персоналу у сфері управління. На сучасних підприємствах відсутні менеджери з глибокою підготовкою у сфері управління, а ті, що мають певні знання у цій сфері, не володіють достатніми навичками використання інструментів стратегічного менеджменту в практичній діяльності;

2. Опір змінам. Персонал більшості підприємств не готовий до змін у системі управління персоналом. Персоналу хочеться якомога більшої стабільності, впевненості у завтрашньому дні, а проведення будь-яких стратегічних змін несуть за собою ризики, які в умовах невизначеності країни складно прогнозувати;

3. Нестача фінансових ресурсів. На реалізацію змін у сфері управління персоналом підприємствам необхідні додаткові фінансові ресурси;

4. Недосконалість системи мотивації персоналу. Більшість підприємств використовують лише окремі елементи мотивації персоналу, які не можуть активно діяти в роботі персоналу. Недосконалість системи мотивації обумовлюється нестачею фінансових та інших видів ресурсів підприємства;

5. Припущення ролі персоналу на підприємстві. Більшості підприємств персоналу відводять другорядну роль, він розглядається лише як робоча сила, необхідна для виконання конкретних завдань;

6. Недосконалість законодавчої бази щодо управління персоналом. У сучасному законодавстві не відображені досконалі механізми щодо управління персоналом, тому на багатьох підприємствах персонал не має гідної правової захищеності;

7. Недостатня гнучкість організаційних структур управління. Більшість сучасних підприємств мають лінійні, лінійно-функціональні або функціональні організаційні структури управління, які не спроможні швидко реагувати на зміни, що відбуваються в зовнішньому середовищі;

8. Недосконалість стилю і методів управління персоналом. На багатьох підприємствах спостерігається авторитарний, бюрократичний стиль управління з використанням переважно організаційно-розпорядничих методів управління, що не дозволяє створити сприятливу атмосферу для впровадження концепції стратегічного управління персоналом;

9. Недостатнє інформаційне забезпечення. Якісне інформаційне забезпечення є успіхом підприємства у сфері управління персоналом. Проте незначна кількість підприємств володіє необхідним обсягом інформації, на основі якої можуть приймати і реалізовувати адекватні управлінські рішення;

10. Нерозвиненість корпоративної культури підприємства. На багатьох підприємствах є недостатній розвиток корпоративної культури, покликанням якої має бути зміцнення корпоративної родини, морально-психологічного клімату в колективі, забезпечення відчуття причетності персоналу до справ підприємства, що призводить до втрати конкурентних позицій підприємства [4].

У невеликих, вузькоспеціалізованих підприємствах, які функціонують на одному ринку, які мають однорідний склад персоналу, доцільно використовувати концентровану кадрову стратегію.

Кадрова стратегія – це комплекс організаційних рішень і заходів, спрямованих на розробку і реалізацію найбільш важливих кадрових цілей підприємства [5].

Розробка кадрової стратегії та планів організаційно-технічних заходів по її реалізації є процесом планування людських ресурсів, в ході якого вирішуються питання: скільки, якої кваліфікації, коли, де і за якою ціною підприємству потрібно фахівців для його ефективного розвитку. Основні види кадрових стратегій показано у табл. 2.

Кожна із зазначених маркетингових стратегій відповідає певному виду кадрової стратегії. При цьому реалізація тієї або іншої стратегії управління персоналом вимагає менеджерів зі специфічним набором якостей.

Формування стратегії управління персоналом суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності необхідно почати з впровадження матричних та проектних організаційних структур управління, які зможуть забезпечити адекватний механізм реагування на зміни зовнішнього клімату. Для зниження рівня ризику під час використання стратегії управління персоналом на підприємствах необхідно систематично здійснювати дослідження системи управління персоналом, розробити та впровадити в діяльність відповідні коригувальні заходи, спрямовані на зміцнення конкурентної позиції підприємства.

Для проведення підготовки кадрів відповідно необхідно технічне переоснащення навчальних закладів, модернізація їх матеріально-технічної бази, створення відповідних умов для залучення у дану сферу ресурсів роботодавців. Роботодавці отримують кадри, не витрачаючи ресурси на їхню підготовку, а навчальні заклади позбавлені не лише фінансової підтримки підприємств, але й місць для проходження студентами виробничої практики. Якщо не вирішити ці питання, то неможливо створити умови наближенні до реальних умов промисловості.

Необхідно удосконалити стиль і методи управління персоналом, зміцнити морально-психологічний клімат в колективі, забезпечити у персоналі відчуття причетності до справ підприємства, важливість кожного працівника.

Таблиця 2

Основні види кадрових стратегій підприємства

Види маркетингових стратегій	Характеристика маркетингових Стратегій	Види кадрових стратегій	Вимоги до менеджерів
Стратегія лідерства в низьких витратах	Орієнтує підприємство на одержання додаткового прибутку за рахунок економії на постійних витратах, що складається в результаті максимізації обсягів продажів стандартних товарів повсякденного попиту	Орієнтація на залучення і закріплення працівників масових професій середньої кваліфікації	Необхідні менеджери адміністративного рівня
Стратегія диференціації	Концентрація підприємством своїх зусиль у декількох пріоритетних напрямках, у яких воно намагається досягти переваги над іншими	Орієнтація на персонал вузької спеціалізації і максимально високої кваліфікації	Лідерські якості і підприємницькі здібності
Стратегія фокусування	Вибір підприємством певного сегменту ринку і реалізація на ньому стратегії лідерства в низьких витратах або стратегії диференціації	Орієнтація на персонал вузької спеціалізації	Інноваційне мислення, творчий підхід до прийняття управлінських рішень
Стратегія росту	Забезпечує нарощування конкурентних переваг підприємства за рахунок впровадження на нові ринки, диверсифікованості, постійних нововведень.	Залучення персоналу особливо високої кваліфікації. Основний акцент на: створення належної системи мотивації, формування сприятливого морально-психологічного клімату, кар'єрне зростання	Творчі і підприємницькі задатки
Стратегія помірному росту	Властива підприємствам, що мають міцні позиції на ринку і функціонують у традиційних сферах	Залучення і закріплення кадрів, стабілізація персоналу. Основний акцент на: внутрішнє переміщення кадрів, перенавчання персоналу, посилення соціальних гарантій.	Адміністраторські якості
Стратегія скорочення	Необхідна в періоди перебудови діяльності підприємства, коли потрібно здійснити його «санацію», позбутися від усього застарілого	Організація масових звільнень і допомога у працевлаштуванні. Основний акцент на: стимулювання дотермінового виходу на пенсію, збереження персоналу, що відповідає майбутнім напрямкам роботи; перекваліфікацію	Високий рівень соціальної компетентності, підприємницькі і адміністративні задатки
Комбінована стратегія	Включає втому або іншому співвідношенні елементи стратегії росту, помірному росту, скорочення	Включає у залежності від конкретної ситуації елементи трьох попередніх стратегій	Залежать від комбінації стратегій

ВИСНОВКИ

Отже, в статті обґрунтовано умови вибору стратегії управління персоналом суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності, проведено дослідження показало, що ефективне застосування аспектів може призвести до підвищення конкурентоспроможності

підприємства. Впровадження ефективної стратегії управління персоналом у практичну діяльність сучасних підприємств, приводить до визначення стилю і методу управління персоналом, що в свою чергу призведе до мотивації персоналу та зростання його ролі на підприємстві.

Список використаних джерел

1. Маховка В.М. Стратегічне управління персоналом підприємства, що є суб'єктом зовнішньоекономічної діяльності як рушійний фактор його функціонування / В.М. Маховка, С.М. Катрич, В. Харь / Економічний форум. – №4. – 2015. – С. 276–282.
2. Потапук І.П., Стратегічне управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємства / І.П. Потапук, А.С. Ларіонова / Економічний форум. – №4. – 2015. – С. 326–330.
3. Бортнік С. Стратегічне управління розвитком персоналу підприємства та сучасні підходи до оцінювання його рівня / С. Бортнік / Економіка та управління підприємствами. – №2. – 2015. – С. 33–39.
4. Стельмашенко О.В. Стратегічне управління персоналом підприємства в умовах ринкової економіки / О.В. Стельмашенко / ДонНУЕТ. – 2010.
5. Дериховська В.І. Взаємозв'язок розвитку персоналу та стратегії управління персоналом / В.І. Дериховська // Бізнес Інформ. – 2013. – № 7. – С. 341–347.
6. Єрьоменко Г.С. Основи стратегічного управління персоналом та підготовка кадрів для промислових підприємств / Г.С. Єрьоменко. – 2012. – С. 68–74.
7. Пархоменко Н.А. Середовище стратегічного управління персоналом / Н.А. Пархоменко // Науковий вісник ЛНАУ. – 2010. – № 17. – С. 172–180.
8. Ковтун О.І. Про методологію формування стратегії підприємства / О.І. Ковтун / Економіка України. – №9. – 2014. – С. 19–34.

СТАНІСЛАВИК

Олена В'ячеславівна
elenastanislovik@yandex.ru

к.е.н., доцент, Одеський
національний політехнічний
університет

УДК 658.012.32

ОСОБЕННОСТИ ПРИНЯТИЯ РЕШЕНИЙ В ОПЕРАЦИОННОМ МЕНЕДЖМЕНТЕ

FEATURES OF DECISION-MAKING IN OPERATIONAL MANAGEMENT

В результате исследования все управленческие решения сведены к основным типам, построена модель процесса разработки решений, рассмотрены особенности принятия решений в условиях определенности, риска и неопределенности. Обоснована важность моделирования в современных условиях хозяйствования и рассмотрена специфика построения разных видов моделей. Уточнена роль прогнозирования в принятии управленческих решений и рассмотрены особенности наиболее распространенных методов прогнозирования

As a result of research all management decisions are reduced to the main types, the process model of decisions development is constructed, features of decision making in the conditions of definiteness, risk and uncertainty are considered. Importance of modeling under modern conditions of managing is proved and specifics of models different types creation are considered. The forecasting role in acceptance of management decisions is specified and features of the most widespread forecasting methods are considered.

Ключевые слова: принятие решений, последовательность разработки решений, ограничения, неопределенность, вероятность, модели, подходы к прогнозированию

Keywords: decision making, sequence of decisions elaboration, restrictions, uncertainty, probability, models, approaches to forecasting

ВВЕДЕНИЕ

Управление всегда осуществляется с целью достижения стратегических и краткосрочных целей. Реализация целей любой организации обеспечивается путем принятия и выполнения разных решений, от качества которых зависит эффективность данной организации.

Решение – это творческий процесс отработки одной или нескольких альтернатив из разных возможных вариантов (планов) действий, направленных на достижение определенных целей.

Принятие решений является важной частью любой управленческой деятельности. Образно говоря, принятие решений можно назвать «центром», вокруг которого вращается жизнь организации [6].

Принятие решения представляет собой сознательный выбор среди имеющихся вариантов или альтернатив направления действий, сокращающих разрыв между настоящим и будущим желаемым состоянием организации. Таким образом, данный процесс включает в себя много различных элементов, но непременно в нем присутствуют такие элементы, как проблемы, цели, альтернативы и решения – как выбор альтернативы. Данный процесс лежит в основе планирования деятельности организации. План – это набор решений по размещению ресурсов и направлению их использования для достижения организационных целей.

Принятие решений, так же как и обмен информацией, – составная часть любой управленческой функции. Необходимость принятия решений возникает на всех этапах процесса управления и связана со всеми участками и аспектами управленческой деятельности.

Проблема принятия решений носит фундаментальный характер, что определяется ролью, которую играют решения в любой сфере деятельности организации.

Наиболее значимые теоретические и практические аспекты плановой деятельности организаций отражены в работах как зарубежных – И. Ансоффа, Л. Гэлловэя, Г. Куликова, Ф. Котлера, М. Портера, А. Томпсона, А. Алексеевой, Р. Фатхутдинова, Р. Чейза так и отечественных ученых – С. Бая, В. Захарченко, Е. Бельтюкова, В. Иванова, Н. Микитенко, В. Василенко, О. Орлова, Г. Тарасюк, А. Шваб и др.

Несмотря на большое количество научных работ по управленческой деятельности организаций, ее оптимизации, многие вопросы в этой области остаются недостаточно изученными. Требуют более основательного исследования определенные особенности принятия решений при управлении операционными системами организаций.

ЦЕЛЬ РАБОТЫ

Целью статьи является исследование особенностей принятия решений при управлении операционными системами организаций.

МЕТОДЫ ИССЛЕДОВАНИЯ

Методологической и информационной основой работы являются труды отечественных и зарубежных ученых, а также материалы периодических изданий. При проведении исследования использовались методы анализа и синтеза, сравнения и обобщения, системный подход.

РЕЗУЛЬТАТЫ

В сфере операционного менеджмента решения – это процесс, который реализуется операционным менеджером и должен обеспечить действия, направленные на выполнение задания в данной фактической или запроектированной ситуации. Такое решение рассматривается как акт реализации власти с выбором способа действий в конкретной ситуации. Оно должно определить:

- кто и что должен выполнять и в какие сроки;
- с какими расходами тех или иных ресурсов;
- в каком порядке и при каком распределении обязанностей, прав и ответственности;
- в соответствии с какой организацией контроля и каких результатов следует ожидать.

Потребности в принятии решений определяются:

- изменениями во внешней и внутренней среде организации;
- отклонением от заданных параметров производства;
- возникновением «узких» мест и выявлением дополнительных возможностей и т.п.

Для каждого вида решений разрабатывают систему информации, которая ориентирует руководителей в подготовке и выборе лучшего варианта соответствующих действий [7].

По способу обоснования все управленческие решения можно свести к трем типам:

- интуитивные, которые основаны на ощущении того, что выбор правильный. Это ощущение подсказывает приобретенный опыт, анализ ситуации, учет сил и субъектов влияния, предвидение будущих изменений;
- основанные на субъективных суждениях, т.е. мысль или вывод эксперта воспринимается на веру как аксиома. Эти решения типовые для ситуаций, в которых менеджер не владеет достаточной компетенцией для самостоятельного анализа, а потому обращается с помощью к экспертам, специалистам;
- рациональные решения, которые предусматривают осуществление логических, аналитических, информационно-поисковых, вычислительных и других операций. Отработка этого решения выглядит как процесс, так как речь идет о бесконечных последовательностях взаимосвязанных шагов.

На основе анализа управленческого опыта можно построить модель процесса разработки решений, что представляет собой последовательность их принятия и реализации.

1. Выбор цели (целей), оценка ситуации и формулирование проблем. В каждом случае следует, прежде всего, выявить симптомы проблем, собрать и проанализировать необходимую информацию (внутреннюю и внешнюю), отобрать ту, которая относится к данной ситуации, и на этой основе определить цели и сформулировать проблемы.

2. Выбор критериев и формулирование ограничений. Многие проблемы организации не всегда могут быть разрешимы, так как у руководителя или в организации недостаточно ресурсов для их реализации. Причиной могут быть и факторы, которые находятся вне организации.

Руководители должны четко определить эти ограничения, чтобы сделать правильный выбор альтернатив.

В зависимости от ситуации существуют разные ограничения. Отметим наиболее существенные из них:

- несоответствие имеющихся средств;
- недостаточное количество работников с соответствующей квалификацией и опытом;
- невозможность закупить ресурсы по соответствующим ценам;
- потребности в технологии, которая еще не разработана или весьма дорога;
- исключительно острая конкуренция;
- законы и этические ограничения;
- наличие соответствующих полномочий и т.п.

Определив ограничение, руководитель должен определить стандарты, по которым будут оцениваться альтернативные варианты выбора. Эти стандарты называют критериями принятия решений. Они используются как рекомендации при принятии решений.

3. Поиск вариантов действий (альтернатив). В идеале желательно выявить все действия, которые помогли бы решить проблему, но на практике руководитель редко имеет достаточно знаний или времени, чтобы сформулировать и оценить каждую альтернативу. Поэтому выбирается несколько альтернатив наиболее желательных, что помогают снять проблему.

4. Оценка альтернатив. Начинается этот этап после формирования списка всех идей. При оценивании решений руководитель определяет положительные стороны и недостатки каждой из них. При этом используется определенный стандарт, относительно которого можно измерить возможные результаты каждой возможной альтернативы.

5. Выбор альтернатив. Если цели были определены правильно, а альтернативные решения реально оценены, выбор сделать просто (т.е. принять решение просто). Принимается альтернатива с наиболее благоприятными общими результатами. Но на практике учесть всю информацию практически невозможно. Поэтому руководитель выбирает действия, которые являются, возможно, удачными, но не обязательно наилучшими из возможных.

6. Реализация. Процесс принятия решения не заканчивается выбором альтернативы. Для того чтобы решение было реализовано, необходимо:

- признания его теми, кого оно касается;

- убеждение их в том, что выбор руководителя дает много выгоды для них и для организации;
- привлечение к принятию решения тех, кто будет выполнять;
- приведение в действие всего процесса управления, особенно его организующей и мотивирующей функций.

7. Обратная связь и оценивание результатов. Это еще одна фаза процесса принятия решения, которое начинается, когда это решение вступает в действие. На этой фазе происходит измерение и оценивание результатов и сравнение их с теми, которые надеялись получить. Т.е. это поступление данных о том, что происходило до и после реализации решения. Это позволяет руководителю скорректировать его, пока организации еще не нанесены убытки.

Большое значение во время принятия управленческого решения имеет среда, в которой это решение принимается [4]. По сути, решение принимается в разных обстоятельствах по отношению к риску. Эти обстоятельства традиционно классифицируют как условия определенности, риска или неопределенности.

В условиях определенности, решение принимается, когда руководитель знает результат каждого из альтернативных вариантов выбора.

Представители экономико-математических методов называют такие ситуации детерминистскими.

Ко второй категории относятся решения, результаты которых не определены, но вероятность каждого результата известна.

Вероятность может быть объективная, когда ее можно определить математическими методами или путем статистического анализа, приобретенного опыта.

Например, страховые компании точно могут спрогнозировать уровень смертности, так как все население служит базой эксперимента опыта.

Объективность вероятности предусматривает поступление достаточного количества релевантной информации.

Но во многих случаях организация или менеджер не имеют достаточной информации. В этом случае вступает в силу опыт руководителя. В этой ситуации он может использовать идею о возможностях осуществления альтернатив с той или иной субъективной или предсказуемой вероятностью. Например, ставки на биржах или ставки на бегах.

В условиях неопределенности невозможно оценить вероятность потенциальных результатов. Т.е. факторы, которые требуют просчета, настолько новые и сложные, что о них невозможно получить достаточно релевантной информации. Отсюда и невозможно предусмотреть определенные результаты.

При неопределенности руководитель может воспользоваться двумя основными возможностями:

- попробовать получить дополнительную информацию и еще раз проанализировать проблему, опираясь при этом на свой предыдущий опыт. На этой основе он уменьшит неопределенность;

- он может действовать согласно своему прошлому опыту и сделать прогноз о вероятности событий.

Процесс принятия решений – центральный пункт теории управления [5]. Поэтому наука управления стремится повысить эффективность организаций путем расширения способностей руководства к принятию обоснованных объективных решений в ситуациях чрезвычайной сложности с помощью моделей и количественных методов.

Модели лежат в основе научного подхода к принятию решений и в операционном менеджменте.

Содержание модели – это упрощение реальной жизни, к которой она применяется. Преимущество ее в том, что она:

- менее сложная;
- в ней устраняется ряд факторов, которые затуманивают реальность;
- дает возможность объединить опыт руководителей с опытом и мысленным взором экспертов;
- более дешевая и требует меньше времени для принятия решений, чем экспериментирование с реальными системами;
- дает возможность операционным менеджерам ставить, например, вопрос: «Что будет, если ...»;
- она позволяет вводить дополнительные данные со стороны менеджера, уточнять ограничения и цели относительно проблемы.

Необходимость моделирования заключается в том, что:

- организационные ситуации довольно сложные и количество переменных относительно конкретной проблемы значительно превышают возможности человека. Постичь их можно лишь путем упрощения реального мира через моделирование;
- в реальной жизни невозможно осуществить эксперименты, даже когда они необходимы. Скажем, невозможно построить в том или другом месте несколько заводов, да еще и по разным проектам, чтобы посмотреть, как их лучше обеспечить ресурсами, создать оптимальные запасы, доступ к рынкам сбыта и т.п.;

- все организации ориентируются на будущее, но не имеют возможности наблюдать явление, которое еще не существует и, возможно, никогда не состоится. Моделирование же – единый способ увидеть варианты будущего и определить потенциальные результаты альтернативных решений, благодаря чему их можно объективно сравнить.

Существует три основных типа базовых моделей: физическая, аналоговая и математическая.

Физическая модель (портретная) имеет вид объекта (уменьшенного или увеличенного), который исследуется.

Будучи точной копией, модель должна вести себя аналогично реальному объекту, но при этом она намного меньше.

Аналоговая модель представляет исследуемый объект аналогом, который ведет себя как реальный объект, но как такой не выглядит (разные графики, организационные схемы, которые показывают формальную зависимость взаимосвязей структуры предприятия и т.п.).

Математическая модель (символическая) использует символы для описания свойств или характеристик объекта или события [1]. Эти модели наиболее распространены в принятии операционных управленческих решений. Количество этих (как и других) моделей зависит от количества проблем, для решения которых они отрабатываются.

Можно выделить следующие типы математических моделей:

1. Алгебраические модели – это основной математический инструмент, который можно использовать для решения общих операционных проблем, таких как анализ критической точки и анализ затрат – прибыль.

2. Статистические модели. Поскольку множество решений связаны с неопределенностью, то очень важно использовать вероятное распределение и статистическую теорию. Есть три основных вида статистических моделей:

- прогнозирование – процесс создания проекций на будущее таких переменных, как продажи, затраты и т.п.;

- контроль качества – помогает измерять и регулировать меру соответствия, которой продукт или услуга отвечают специфическим стандартам;

- теория решений – используется в деревьях решений, чтобы помочь представить и решить проблемы в условиях риска.

3. Модели линейного программирования – широко используются в решениях при распределении дефицитных ресурсов, анализе размещения, планировании производства, распределении рабочей силы и других сферах операционного менеджмента.

Среди основных вариантов применения линейного программирования в операционном менеджменте можно выделить такие:

- агрегатное управление производством (отработка графиков производства, которые минимизируют общие затраты с учетом затрат, связанных с изменением ставки процента, заданных ограничений по трудовым ресурсам и уровня запасов);

- планирование ассортимента изделий (определение оптимального ассортимента продукции, в котором каждому виду присущи свои затраты и потребности в ресурсах);

- маршрутизация производства изделия (определение оптимального технологического маршрута изделия, которое должно последовательно пройти через несколько обрабатывающих центров, при этом каждая операция центра имеет свои затраты и производительность);

- управление технологическим процессом (уменьшение до минимума отходов при резке стали, кожи, ткани);

- регулирование запасов или обеспечение их оптимального количества на складах;

- календарное планирование производства (отработка календарных планов, которые минимизируют затраты с учетом затрат на содержание запасов, оплаты сверхурочной работы и заказов со стороны);

- планирование распределения продукции (графики отгрузки продукции с учетом распределения ее

между производственными подразделениями и складами, складами и магазинами розничной торговли);

- определение оптимального местоположения предприятия (оценка затрат на транспортировку между альтернативными местами размещения нового завода и местами его снабжения и сбыта готовой продукции);

- календарное планирование транспорта (минимизация затрат подачи грузовиков под погрузку и т.п.);

- распределение рабочих (минимизация затрат при распределении рабочих по станкам и рабочими местам);

- перегрузка материалов (минимизация затрат при маршрутизации перевозки материалов и набор соответствующих транспортных средств).

Линейное программирование в основном используют штабные специалисты для решения производственных трудностей.

4. Модели теории очередей. Анализ очередей помогает оценить систему услуг определением таких факторов, как длина очереди, время ожидания и коэффициент использования. Эти модели еще называют моделями оптимального обслуживания. Основная их цель – уравновесить затраты на дополнительные каналы обслуживания (больше людей для разгрузки, например, грузовиков, больше кассиров в банке) и потери от обслуживания на уровне ниже оптимального (грузовики не могут сделать еще одну поездку из-за задержки с разгрузкой).

Модели очередей помогают руководству определить оптимальное количество каналов обслуживания, сбалансировать расходы в случае чрезмерно маленькой и чрезмерно большой численности.

5. Модели управления запасами используются для того, чтобы помочь в управлении активами фирмы предоставлением рекомендаций по наиболее оптимальному их количеству и времени заказа. Все фирмы имеют запасы сырья и деталей, незавершенного производства и готовой продукции. Цель этих моделей – свести к минимуму отрицательные последствия накопления запасов, также как и предотвратить их нехватку, путем снижения затрат на размещение заказов, на хранение запасов, а также затрат от недостаточного количества запасов. Затраты от нехватки запасов связаны с:

- прекращением производства и простоем оборудования;

- оплатой труда работников, которые не работают. Затраты от излишка ресурсов связаны с:

- хранением, перегрузкой;

- выплатой процентов, затратами на страхование;

- потерей от порчи, кражами, дополнительными налогами;

- замораживанием оборотных средств.

Сбалансировать все эти затраты можно с помощью названных моделей, определяя оптимальное время размещения заказов на ресурсы, их количество, а также массу готовой продукции на складах.

6. Имитационные модели. Компьютерная имитация реальных ситуаций – это ценный инструмент для

анализа сложных систем сервиса, политики обслуживания оборудования и инвестиционного выбора. Имитация используется в ситуациях, весьма сложных для математических методов линейного программирования, когда существует чрезмерное количество зависимостей между переменными и высокий уровень неопределенности. В этом случае компьютерная модель ставится на место реальной системы. Экспериментируя на модели системы, можно установить, как она будет реагировать на определенные изменения или события, не имея возможности наблюдать эту систему в реальности. Если эксперимент показывает, что модификации ведут к улучшению, руководитель уверенно принимает решение об изменениях в реальной системе.

Описанные модели, а также разнообразные их разновидности принадлежат к моделям общего характера. Кроме них, есть еще и другие, которые помогают руководителям объективно обосновывать решения, осуществить правильный выбор из нескольких альтернатив. Среди них можно выделить модель платежной матрицы и дерева решений.

7. Платежная матрица – это один из методов статистической теории решений, которая дает возможность выбрать один из нескольких вариантов и определить наилучшую стратегию для достижения целей. Для любых альтернатив и определенных ситуаций есть соответствующее следствие (результат) или выход, который, как правило, выступает в виде денежных платежей. Если платежи подать в форме таблицы (матрицы), получим платежную матрицу. В общем виде матрица означает, что платеж зависит от определенных событий, которые фактически осуществляются.

Руководителю почти всегда нужно оценивать вероятность или возможность события при принятии решения, которая колеблется от 1 (событие состоится), до 0 (событие не состоится). Выбор значения может опираться на прошлые тенденции или субъективную оценку руководителя, которая исходит из собственного опыта действий в подобных ситуациях. Если вероятность не учитывается, то мы всегда будем склоняться к принятию простейшего решения с наименьшим риском.

Ежедневно руководители принимают решения, не зная того, что произойдет в будущем [3]. Складские запасы пополняются без информации о том, каким будет сбыт, новое оборудование покупается, несмотря на неопределенность величины спроса на продукцию, инвестиции осуществляются без информации о прибыли от них и т.п. Конечно, руководители стараются оценить то, что может произойти в будущем, которое довольно неопределенное. Понятно, что чем лучше они смогут предусмотреть внутренние и внешние условия относительно будущего, тем выше шансы на отработку реальных планов. Итак, четкое оценивание – это основная задача прогнозирования. Вместе с тем четкие прогнозы – основная часть эффективного сервиса и производства, а также важный инструмент моделирования в стратегическом и тактическом принятии решений.

Существует два основных подхода к прогнозированию: качественный и количественный.

Качественные (субъективные) прогнозы опираются на такие факторы, как интуиция того, кто принимает решение, эмоции, личный опыт и система ценностей, которые обогащают прогноз.

Осуществим сначала общий обзор качественных методов прогнозирования.

Мы говорили уже, что для использования количественных методов прогнозирования необходимо иметь достаточно информации для выявления тенденции или статистически достоверной зависимости между переменными. Когда информации недостаточно или руководитель не понимает сложный метод, или когда количественная модель весьма дорога, менеджер может обратиться к качественным методам прогнозирования. При этом прогнозирование осуществляется экспертами, к которым обращаются за помощью.

Есть четыре наиболее распространенных качественных метода прогнозирования: мысль жюри, общая мысль сбытовиков (усиление продаж), модель ожидания потребителя (обзор рынка покупателей), метод экспертных оценок (метод Делфи).

Мысль жюри. Суть метода заключается в объединении и усреднении мыслей экспертов в релевантных сферах. Основывается он на мыслях небольшой группы менеджеров высокого уровня, часто в комбинации со статистическими моделями, результатом чего является групповая оценка события. Например, при прогнозировании рентабельности определенного изделия фирма может предоставить имеющуюся информацию менеджерам отделов производства, маркетинга и финансов и попросить, чтобы они высказали мысль о возможном сбыте и его размерах. Неформальной разновидностью этого метода является «мозговой штурм», во время которого участники сначала генерируют как можно больше идей. После этого некоторые из этих идей подвергнутся оцениванию. Это может потребовать много времени, но часто дает хорошие результаты, особенно когда организации нужно много новых идей и альтернатив.

Мысль сбытовиков или усиление продаж. При этом подходе каждое лицо, которое продает товар, оценивает, какие продажи будут в регионе; прогнозы потом рассматриваются, для гарантии их реальности. Опытные торговые агенты ближе находятся к потребителям, чувствуют их желания и могут четче предвидеть спрос, чем определенная количественная модель.

Модель ожиданий потребителя или обзор рынка покупателей. Это метод получения данных от покупателей или потенциальных покупателей, которые планируют свои будущие приобретения. Их просят оценить собственные потребности в будущем, а также новые требования. Получив такие данные и сделав поправки на пере- или недооценку, исходя из собственного опыта, руководитель часто может точно предвидеть совокупный спрос. Этот метод помогает не только при разработке прогноза, а и в продвижении проектированного товара и планировании новых товаров.

Метод экспертных оценок или метод Делфи. Это формализованный вариант метода коллективной мысли, который дает возможность экспертам, которые могут иметь разные позиции, прийти к соглашению и создавать прогнозы.

Обобщенно этот метод имеет следующий вид: штатный персонал готовит перечень вопросов для группы независимых экспертов, которые работают в разных, но взаимосвязанных сферах деятельности. Эти эксперты дают ответы на вопросы по поводу определенной проблемы. Потом каждый из них получает сводные ответы других экспертов. Ознакомившись с ними, он просматривает свой прогноз и, когда его подход не совпадает с прогнозами других, его просят объяснить, чему это так. Процедура повторяется до тех пор, пока эксперты не придут к единому мнению.

Далее ответственные за этот прогноз обрабатывают итоговые данные и передают их тем, кто принимает решение. При этом очень важное значение имеет соблюдение анонимности.

Теперь рассмотрим некоторые методы количественного анализа. Эти методы разделяют на две группы [3]:

1. Модели временных серий, или анализ временных рядов (проецирование тренда).

2. Причинно-следственные (каузальные) модели.

Первая группа моделей основывается на предположении, согласно которому то, что состоялось в прошлом, дает довольно четкое приближение в оценивании будущего. Т.е. это методы выявления тенденций прошлого и продолжения их в будущем, или будущее есть функция прошлого.

Эти методы применяются в случае:

- оценивания спроса на товары и услуги;
- оценивания потребности в запасах;
- прогнозирования структуры сбыта, который характеризуется сезонными колебаниями;
- оценивания потребности в кадрах и т.п..

В ситуациях с высоким уровнем конкуренции или когда произошло значительное, известное всем изменение, анализ временных рядов не поможет в прогнозе.

Вторая группа (причинные модели) – это модели линейной регрессии и корреляции. Они используются в ситуациях с более чем одной переменной и выглядят как попытка спрогнозировать то, что состоится в подобных ситуациях, путем исследования статистической зависимости между определенным фактором и другими переменными.

Языком статистики эта зависимость называется корреляцией. Чем точнее корреляция, тем выше

пригодность модели для прогнозирования. Полная корреляция бывает в ситуации, когда в прошлом зависимость всегда была истинной.

ВЫВОДЫ

В результате исследования все управленческие решения сведены к основным типам, построена модель процесса разработки решений, рассмотрены особенности принятия решений в условиях определенности, риска и неопределенности. Обоснована важность моделирования в современных условиях хозяйствования и рассмотрена специфика построения разных видов моделей. Уточнена роль прогнозирования в принятии управленческих решений и рассмотрены особенности наиболее распространенных методов прогнозирования, использование которых ориентировано на получение четких прогнозов, что является залогом эффективного сервиса и производства, а также важным инструментом моделирования в стратегическом и тактическом принятии решений.

Список использованных источников

1. Василенко В.О. Теорія і практика розробки управлінських рішень: Навчальний посібник / В.О. Василенко. – К.: ЦУЛ, 2002. – 420 с.
2. Захарчин Г.М. Забезпечення конкурентоспроможності та розвиток організаційної культури підприємства: сучасна парадигма і прикладний аспект: [Монографія] / Г.М. Захарчин, Л.С. Лісовська, А.А. Теребух. – Львів: Вид-во нац. ун-ту «Львівська політехніка», 2009. – 440 с.
3. Заєць М.А. Менеджмент для магістрів: Навчальний посібник / М.А. Заєць, О.М. Коваленко, О.В. Станіславик і ін.; за ред. М.А. Зайця, О.М. Коваленка. – Херсон: Гринь Д.С., 2012. – 400 с.
4. Кузьмін О.Є. Системи прийняття рішень в економіці та техніці: від теорії до практики: [монографія] / О.Є. Кузьмін, К.О. Дорошкевич, М.М. Вороновська і ін.; за наук. ред. Савчук Л.М. – Павлоград: АРТ Синтез-Т, 2015. – 436 С.
5. Мескон М.Х. Основы менеджмента: Пер. с англ. / М.Х. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоури. – М.: Дело, 1992. – 702 с.
6. Тарнавська Н.П. Управління конкурентоспроможністю підприємств: теорія, методологія, практика: [Монографія] / Наталія Петрівна Тарнавська. – Тернопіль: Економічна думка, 2008. – 570 с.
7. Юкаева В.С. Управленческие решения. Учеб. пособие / В.С. Юкаева. – М.: ИД «Дашков и К», 1999. – 292 с.

ПРИЛУЦЬКИЙ

Анатолій Михайлович
amp15amp@mail.ru

к.е.н., доцент кафедри
менеджменту зовнішньо-
економічної діяльності,
готельно-ресторанної справи
та туризму, Вінницький
національний аграрний
університет

УДК 330.837:338.439.5

ЕФЕКТИВНА ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ
АГРАРНОГО РИНКУEFFECTIVE INSTITUTIONALIZATION OF FUNCTIONING
AGRICULTURAL MARKET

Стаття присвячена важливості ефективної інституціоналізації функціонування аграрного ринку. В статті висвітлено як інституційні зміни мають замінити централізовані інститути планової системи на ринкові, а також їх коригування, підвищення їх впливу на динаміку ринкових перетворень.

Статья посвящена важности эффективной институционализации функционирования аграрного рынка. В статье отображены как институционные изменения должны заменить централизованные институты плановой системы на рыночные, а также их корригирование, повышение их влияния на динамику рыночных преобразований.

The article focuses on the importance of effective institutionalization of functioning agricultural market. The article shows how institutional changes have to change the centralized institutes of planned system on the market, and also shows their adjustment, increasing of their influence on the dynamics of the market reforms.

Ключові слова: аграрний ринок, інституції аграрного ринку, суперечності аграрного ринку

Ключевые слова: аграрный рынок, институции аграрного рынка, противоречия аграрного рынка

Keywords: agricultural market, institutions of the agricultural market, contradictions of the agricultural market

ВСТУП

Ринок слугує індикатором стану національної економіки, встановлює основні параметри життєдіяльності суспільства. Саме ефективний ринок передбачає розвинену систему інститутів, які діють на транзакційні витрати при здійсненні індивідуальних витрат. Проте практика функціонування аграрного ринку, реформування земельних відносин свідчать про значну розбалансованість інститутів і механізмів розвитку та державного регулювання сільського господарства, що негативно впливає на ефективність становлення аграрного ринку, що відмічали такі автори, як Г.М. Калетнік, Б.Й. Пасхавер, П.Т. Саблук, О.Г. Шпикуляк, О.М. Шпичак та інші, але достеменно не з'ясовують сутність інституціоналізації ефективного функціонування аграрного ринку.

МЕТА РОБОТИ полягає у визначенні змісту та сутності ефективної інституціоналізації функціонування аграрного ринку.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною та інформаційною основою роботи є наукові праці, матеріали періодичних видань, ресурси Internet, нормативно-правові.

При проведенні дослідження використано загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання. Використання комплексного підходу дозволило розкрити сутність аграрного ринку, визначити його місце в системі економічних

категорій та визначити ефективну інституціоналізації функціонування аграрного ринку.

РЕЗУЛЬТАТИ

За період трансформації національної економіки в аграрному секторі сформувалися організаційно-правові форми господарювання ринкового типу, основні ринкові інститути, набули поширення договірні відносини та зв'язки в системі держзакупівель, оптових ринків, у біржовій та ярмарковій торгівлі [1, с. 123]. У цих умовах інституціональна структура аграрного ринку набуває особливо важливого значення для ефективності його функціонування.

Недостатня розвиненість інституційних умов становлення та розвитку аграрного ринку стримує зростання потенційних регулятивних можливостей, ефективне функціонування його складових, тому інституційні умови набувають вирішального значення для вибору цілей, методів, і побудови механізмів формування аграрного ринку, забезпечуючи необхідні соціально-економічні результати його функціонування. Дія сформованих інституційних умов виявляється у досягненні економічних ефектів, сприяє оптимізації вигід та витрат учасників ринкових відносин. [2, с. 113-117]

Такі базисні інститути як інститут власності, нормативно-правові інститути, що регулюють відносини між учасниками аграрного ринку, впливають на характер похідних інститутів – підприємництва, конкуренції, ціноутворення та ін. 3

урахуванням того, що державна власність в АПК на 90% приватизована, питання приватизації в аграрному секторі вирішене [3, с. 106]. В цих умовах інституційні перетворення повинні мати синхронний, узгоджений характер як для аграрного сектору економіки, так і для аграрного ринку.

Потребує подальшої інституціоналізації ціновий механізм аграрного ринку, який сприятиме відновленню потенціалу аграрного розвитку в сегментах фінансового, людського і соціального капіталу. Світовий досвід доводить, що цінове регулювання за умов підтримки доходів виробників і високої купівельної спроможності споживачів полягає у виведенні мінімальних закупівельних цін на рівень еквівалентності обігу [4], що дає змогу ефективно реалізувати державну протекціоністську політику в частині регулювання аграрного ринку. Інституціоналізація цінового механізму відбувається через регулятивний вплив державних інститутів на оптимізацію рівня цін і доходів товаровиробників, підвищення платоспроможності споживачів відповідно до ресурсного потенціалу аграрного ринку. За існуючими оцінками, лише шляхом визнання вартості і ціни земель, включення їх у систему економічного обороту ресурсів держави можливо створити для господаря (власника) в сільському господарстві рівні економічні умови порівняно з товаровиробниками інших галузей [5]. Не може бути нормою ситуація, коли частка сільського господарства у сумарних витратах на виробництво кінцевої продукції становить 60–75%, а в сукупному прибутку від реалізації – 20–35% [6].

Важливою інституційною умовою формування й розвитку національного аграрного ринку в глобалізованому суспільстві стає адаптація його параметрів до умов спільної аграрної політики ЄС, в якій поєднуються соціальні, екологічні й економічні елементи. Зокрема, стратегічні орієнтири цієї політики на період 2013–2017 рр. потребують посилення впливу держави на підвищення конкурентоспроможності агробізнесу за рахунок використання новітніх технологій, регулювання кооперації товаровиробників, інфраструктури забезпечення бізнесу тощо. Кардинальним кроком реформування умов розвитку агробізнесу є удосконалення механізму управління витратами, які поглинають щороку в середньому 52 млрд. євро бюджету ЄС (або 45%). Тільки у 2015 р. ЄС виділив фермерам близько 58 млрд. євро, що становить 41% загального бюджету Євросоюзу [7]. Тому запропоновано збільшення системи витрат суб'єктів агробізнесу та скорочення економічного ефекту від прямих бюджетних виплат. Такі зміни спрямовані на захист інтересів агровиробників і сприятимуть ресурсному поповненню аграрного ринку країн-членів ЄС.

Інституційні перетворення в аграрному секторі відбуваються під впливом глобалізаційних процесів, участі України у світовій торгівлі продукцією сільськогосподарського виробництва. Переважна більшість дослідників визнають стабільні темпи зростання світового попиту на продукти харчування, що створює сприятливі умови для включення

сільськогосподарського потенціалу країни у процеси задоволення попиту на світових аграрних ринках.

Водночас виникає необхідність створення державних регуляторних механізмів, які б забезпечували оптимальну взаємодію національного і світового аграрного ринку, продовольчу безпеку країни [8, с. 48];

На формування аграрного ринку справляє доволі сильний вплив економічна поведінка підприємств, характер підприємницького середовища. Підприємництво, як специфічна форма економічних відносин з приводу включення робочої сили, здібностей та творчого потенціалу особи в цілеспрямовану ініціативну діяльність [9, с. 76], має поліфункціональний характер, втілює трудову, власницьку й управлінську мотивацію. На аграрному ринку діяльність підприємництва зазнає впливу трьох інституціональних складових: державних інститутів, суспільних інститутів та інститутів ринкової інфраструктури. Становлення системи інституційного забезпечення аграрного ринку має суперечливий характер, що відображає перехідний стан інститутів приватної власності, ринкового ціноутворення, оподаткування, характеру взаємодії регуляторних органів і суб'єктів підприємницької діяльності. Непослідовність реформування аграрного сектору блокує формування ефективного механізму ринкового саморегулювання, трансформацію системи державного управління.

Позитивний вплив інституціональних перетворень в аграрному секторі на функціонування аграрного ринку можливо досягти лише за умов створення формальних інститутів, діяльність яких відбувається в межах нормативно-законодавчого поля, під постійним контролем економічних і соціальних структур, які б сприяли розвитку підприємництва, узгоджували державні та приватні економічні інтереси.

До основних суперечностей, які виникли внаслідок недостатньої інституалізації аграрного ринку, слід віднести:

- неефективний розподіл результатів підприємницької діяльності та перерозподіл суспільних благ між учасниками ринкових відносин, за яких власники майна й землі отримують чи не найменші доходи від власності;
- відсутність обмежень на відповідальність підприємця-власника у прийнятті управлінських рішень, фактичне ігнорування інтересів інших економічних суб'єктів підприємницької діяльності;
- нерозвиненість соціальної функції підприємства, практична незацікавленість у розширеному відтворенні капіталу, розбіжність інтересів власників землі та підприємців-орендарів;
- розрив між максимізацією індивідуальної функції корисності власності використовуваних об'єктів і максимізацією цінності активів, а також функції соціального добробуту [10, с. 22–36], нерівності в розподілі власності на певний вид ресурсів;
- недостатня регулятивна функція держави, відсутність механізму контролю за використанням активів господарюючими суб'єктами, встановлення

монопольної влади останніх над переважною більшістю власників землі і майна [11, с. 118–120; с. 290–292].

Ці суперечності блокують ефективну діяльність аграрного підприємництва і, відповідно, аграрного ринку. Відсутність необхідного забезпечення контролю власником за використанням зданих в оренду майна і землі не умотивує належним чином економічну поведінку учасників ринкових відносин.

Світовий досвід засвідчує, що ринковий обіг землі відбувається в економічно розвинених країнах в умовах чіткого законодавства, належної системи контролю з боку адміністративних, фінансових і правових органів за її використанням. Інституціоналізація відносин землеволодіння і землекористування забезпечує платність використання землі, дотримання екологічних норм, правил землекористування, спрямованих на збереження та підвищення родючості земель.

Рациональне ресурсне забезпечення аграрної сфери у поєднанні з ринковим ціноутворенням на продукцію, розбудовою інститутів інфраструктури повинно бути доповнене створенням державної системи регулювання аграрного ринку та його продуктивних складових. Це окреслює напрями майбутніх наукових розробок, результати яких сприятимуть підвищенню ефективності функціонування аграрного ринку, а саме: забезпечення конкурентних правил гри, єдиних і рівнонапружених для всіх учасників, упорядкованості та прозорості трансакцій, задіяння наявних ресурсів.

Прагнення до системного підходу в розбудові ефективних інституцій функціонування аграрного ринку виявляється і в чіткому усвідомленні взаємозв'язку аграрного сектору з національною економікою в цілому та її можливостями. Тут слід висвітлити кілька аспектів проблеми.

По-перше, економічно розвинені країни з високим рівнем промислового розвитку мають і високий рівень технічної озброєності сільськогосподарського виробництва як бази його продуктивності та здешевлення продукції на ринках.

По-друге, в економічно розвинених країн значно більше можливостей для фінансової підтримки аграрного сектору, сприяння його конкурентоспроможності.

По-третє, економічно розвинені країни, за інших рівних умов, мають більший внутрішній ринок, здатний створювати нові можливості для зростання національного виробництва.

По-четверте, мати сучасну техніку і технології здатні лише великі виробники, тому вони виграють у господарств дрібних, заснованих на людському капіталі. За таких умов неможливий ні вільний обмін, ні вільна конкуренція. Там, де фермерів багато, а покупців їхньої продукції мало, фермери не визначають ціну. Тут панує цінова дискримінація виробників із боку трейдерів, що реалізується у вертикальних виробничо-торговельних структурах.

Тому виникає потреба більш широкого підходу до оцінки та розгляду сучасного стану найважливіших інститутів функціонування аграрного ринку. «Розгляд сучасного стану найважливіших інститутів аграрного

ринку, а також їх ролі в ефективному функціонуванні ринкових механізмів і інструментів обумовив необхідність звернення до ґносеологічного коріння традицій, звичаїв і установлень, що лежать в основі національного менталітету...» і які «необхідно враховувати при формуванні ринкових інститутів як на макро-, так і на макрорівні» [12, с. 11-12]. Побудова моделі аграрного ринку України на основі зарубіжних зразків є малоефективним, бо Україна знаходиться в неординарній надзвичайній економічній і соціальній ситуації, що потребує необхідності власного шляху розвитку та функціонування, що базується на застосуванні ефективних економічних механізмів і моделей.

Трансформація певних інститутів ринку дасть позитивні наслідки, коли більша кількість суб'єктів аграрного ринку матимуть зреалізовані свої інтереси, базуватиметься на ефективному використанні таких не базових інститутів, як моральні устої, переконання та буде часткою еволюційного шляху розвитку загалом економічної системи.

Модель аграрного розвитку В. Гейця, яка детально викладена у науковій доповіді Інституту економіки і прогнозування НАН України 2012 року «Українська модель аграрного розвитку та її соціоекономічна переорієнтація» під редакцією В. Гейця, О. Бородіної і І. Прокопи [13], обґрунтовує необхідність відновлення багатофункціонального характеру українського сільського господарства і соціоекономічної модернізації аграрного сектору, вимагає значно ширшого підходу до створення еталонної моделі формування аграрного ринку, що власне і визначає його національну специфіку.

Передусім очевидною постає необхідність доповнення еталонної моделі її факторною складовою, яка б включала в себе крім суто економічних і соціальні (неекономічної природи) складові впливу на формування аграрного ринку. Така еталонна модель неодмінно має враховувати вбудованість національного ринку в глобальний аграрний ринок з усіма параметрами, які звідси можуть впливати, а також регіональні особливості країни, що має різні природно-кліматичні, соціально-демографічні, економічні й інші особливості, що впливають на розміщення сільськогосподарського виробництва і споживання його продукції.

Системна реалізація модельного підходу має забезпечити надійну теоретико-методологічну базу для відповідної національної економічної політики формування аграрного ринку.

Як доводять останні дослідження, реалізація розглянутих вище сучасних підходів до проблем формування аграрного ринку пов'язується з методологією «структурно-інституціонального аналізу», в якому «структурну рамку» дослідження визначає метод аналізу галузевих ринкових структур, а аналіз структурних елементів провадиться з використанням інституційно-нальних підходів [14, с. 275]. Методологія структурно-інституціонального аналізу дає можливість враховувати в процесі формування аграрного ринку необхідність певних змін неформальних інститутів, які, що є продовженням, розвитком і модифікацією формаль-

них правил соціально санкціонованих норм поведінки. Центальною тут є проблема довіри і пов'язаних із нею ризиків та врахування сучасних підходів до формування аграрного ринку без передбачення необхідності активної участі держави в цьому процесі. На цьому слід особливо наголосити, оскільки українська держава фактично усунулась від будь-якої відповідальності за організацію сільськогосподарського виробництва і ринку, від більш-менш дієвої підтримки, обмежуючись, у кращому випадку, програмними деклараціями.

ВИСНОВКИ

Провідними структуроутворюючими тенденціями становлення аграрного ринку в трансформаційній економіці України визначено інституціональні зміни, які відображають перехід до нових інститутів (праці, власності, різних організаційно-правових форм господарювання, конкуренції, агропідприємництва) та формування нових регулятивних механізмів, задіяння інститутів ринкової інфраструктури. Незавершеність земельної реформи, домінування оренди земельних ділянок, відсутність ринку землі та іпотеки землі засвідчує про особливе значення реформування відносин землеволодіння і землекористування, визначення організаційно-економічних механізмів та правових інструментів раціонального використання земельних ресурсів відповідними землекористувачами, в основу яких закладено регуляторні важелі продовольчих ринків сільськогосподарської продукції.

Список використаних джерел

1. Загурський О.М. Інституціональне забезпечення державної підтримки аграрного сектору України / О.М. Загурський // *Фінанси України*. – 2012. – № 8. – С. 122–129.
2. Прилуцький А.М. Інституціоналізація земельних відносин як умова ефективного функціонування аграрного ринку / А.М. Прилуцький // *Економіка АПК*. – 2013. – № 1. – С. 113–117.
3. Киряк В.І. Економічні проблеми АПК в умовах кризи / В.І. Киряк // *Інституційна природа ринкових трансформацій: матеріали XIX міжнар. наук.-практ. конф.*, 15–16 жовт. 2009 р. – Чернівці: Друк Арт, 2009. – 300 с.
4. Шпикуляк О.Г. Інституції у розвитку та регулюванні аграрного ринку: монографія / О.Г. Шпикуляк – К.: ННЦ ІАЕ, 2010. – 394 с.
5. Саблук П.Т. Розвиток земельних відносин в Україні / П.Т. Саблук. – К.: ННЦ ІАЕ, 2006. – 396 с.
6. Бойко Л.М. Регулювання земельних відносин у сільському господарстві: монографія / Л.М. Бойко. – К.: ННЦ ІАЕ, 2011. – 316 с.
7. Зінчук Т. Європейський вектор розвитку агробізнесу / Т. Зінчук // *Актуальні проблеми міжнародних відносин: зб. наук. праць (у двох частинах)*. Вип. 105, ч. II – К.: КНУ імені Тараса Шевченка. Інститут міжнародних відносин, 2012. – С. 58–61.
8. Майстро С.В. Національний аграрний ринок в умовах глобалізації: механізм державного регулювання: монографія / Майстро С.В. – Х.: Магістр, 2009. – 240 с.
9. Сизоненко В.О. Фінанси та підприємництво: світовий досвід та практика України: навч. посіб. / В.О. Сизоненко, С.А. Циганов. – Тернопіль: Навчальна книга-Богдан, 2009. – 576 с.
10. Демент'єв В.В. Структура економічної влади і поведінка власника підприємства / В.В. Демент'єв // *Економічна теорія*. – 2008. – № 4. – С. 22–36.
11. Шпикуляк О.Г. Інституції у розвитку та регулюванні аграрного ринку: монографія / О.Г. Шпикуляк – К.: ННЦ ІАЕ, 2010. – 394 с.
12. Рысьмятов А.З. Системообразующие институты аграрного рынка [Электронный ресурс] / А.З. Рысьмятов, А.В. Погибелев // *Научный журнал КубГАУ*. – 2007. – №33(9). – С.11-12. – Режим доступа: <http://ej.kubagro.ru/2007/09/pdf/10.pdf>.
13. Українська модель аграрного розвитку та її соціоекономічна переорієнтація: наук. доповідь [Електронний ресурс] / [О.М. Бородіна, В.М. Геець, А.О. Гуторов та ін.]; за ред. В.М. Гейця, О.М. Бородіної, І.В. Прокопи; – К.: Ін-т екон. та прогноз. НАНУ, 2012. – С. 56. – Режим доступу: [Nauk_dop_2.pdf \(SECURED\)](#) – Adobe Reader.
14. Ринки реального сектора економіки України: структурно-інституціональний аналіз / [Точилін В.О., Осташко Т.О., Пустовойт О.В. та ін.]; за ред. д-ра екон. наук В.О. Точиліна. – К.: ІЕП НАН України, 2009. – 640 с.
15. Заяць В.М. Розвиток ринку сільськогосподарських земель: монографія / В.М. Заяць. – К.: ННЦ ІАЕ, 2011. – 390 с.
16. Інноваційні трансформації аграрного сектора економіки: монографія / [О.В. Шубравська, Л.В. Молдаван, Б.Й. Пасхавер та ін.]; за ред. д-ра екон. наук О.В. Шубравської; НАН України, Ін-т екон. та прогноз. – К., 2012. – 496 с.
17. Калетнік Г.М. Інституціональні засади функціональності інфраструктури та ціноутворення у розвитку аграрного ринку: теоретичний аспект / Г.М. Калетнік, О.О. Пчелянська, О.Г. Шпикуляк // *Економіка АПК*. – 2012. – № 7. – С. 132–139.

БЕЛІКОВА

Олена Василівна
belikovaofis@mail.ru

УДК 347.642

БЕЛІКОВА

Євдокія Яковлівна
belikova.evdokiya@mail.ruСУДОВИЙ ДОЗВІЛ НА ВИЇЗД ДИТИНИ ЗА
КОРДОН ПРИ ВІДСУТНОСТІ ЗГОДИ
ОДНОГО З БАТЬКІВ: ПРОЦЕСУАЛЬНІ
ЗАСАДИ ТА ПРАВОВІ НЕДОСКОНАЛОСТІФОП Белікова О.В.
(юридичні та адвокатські
послуги)A JUDICIAL RESOLUTION TO LEAVE A
CHILD ABROAD WITHOUT CONSENT OF
ONE OF THE PARENTS: PROCEDURAL
PRINCIPLES AND LEGAL "PROBLEMS"

адвокат

Стаття присвячена практичному дослідженню судового розгляду справ за позовними заявами про надання дозволу на виїзд дитини за кордон без супроводу та без згоди одного з батьків. Розглянута правова специфіка судового розгляду зазначеної категорії справ, досліджено певні законодавчі недосконалості реалізації прав дитини та запропоновані шляхи їх усунення.

Статья посвящена практическому исследованию судебного рассмотрения дел по исковым заявлениям о предоставлении разрешения на выезд ребёнка за границу без сопровождения и без согласия одного из родителей. Проанализирована правовая специфика судебного рассмотрения указанной категории дел, исследованы определенные законодательные «проблемы» реализации прав детей, а также предложены возможные пути их устранения.

This article is devoted to the practical research of the judicial proceeding of cases on claims about permission to leave a child abroad without accompanying and consent one of the parents. During writing this article the legal specific of the judicial proceeding of this category of cases are analyzed, the legal «problems» of realization of children's rights are examined and possible ways of their solution are suggested.

Ключові слова: виїзд дитини за межі України, відмова у дозволі на виїзд за кордон, право на свободу пересування, рівність прав батьків, участь у вихованні

Ключевые слова: выезд ребенка за границы Украины, отказ в разрешении на выезд за границу, право на свободу передвижения, равенство прав родителей, участие в воспитании

Keywords: child's departure abroad, refusing of permission to take a child overseas, freedom of movement, equality of parental rights, participation in education

ВСТУП

Фактична реалізація прав дитини перебуває у прямій залежності від правосвідомості її батьків. Ситуація, коли втілення права дитини на свободу пересування ускладнюється амбіційністю чи байдужістю одного із батьків, вже давно не є новою. За таких обставин, врегулювання виниклого стану, можливо лише шляхом обрання судового способу захисту, що базується на процесуальній імперативності, та досі має певні процедурні недосконалості.

Порядок звернення, процедура розгляду судом позовної заяви про надання дозволу на виїзд за межі України неповнолітньої дитини без згоди одного з батьків вже досліджувався науковцями, практичними діячами, зокрема, Н.В. Шепелевою, В.А. Капустинським, Б.К. Левківським [5,7]. Проте, не зважаючи на проявлений науковий інтерес, опрацьованість вказаних питань, значимість подальшого дослідження реалізації права на свободу пересування дитини не втрачає своєї актуальності, здебільшого, у вивченні шляхів вдосконалення процедури судового розгляду окресленої категорії справ.

МЕТА РОБОТИ

Метою дійсного дослідження є аналіз проблемних аспектів здійснення судового захисту права дитини на свободу пересування, встановлення практичних недоліків та способів їх усунення, першочергово враховуючи інтереси центрального суб'єкта заявлених правовідносин, який тільки-но перебуває на стадії формуванні своєї зрілості.

РЕЗУЛЬТАТИ

Зокрема, дитині для повного і гармонійного розвитку її особи необхідно зростати в сімейному оточенні, атмосфері щастя, любові і розумінні [1]. Вочевидь, саме з метою гарантування повноти розвитку, законодавцем закріплено принцип рівності прав, обов'язків матері та батька щодо дитини, не зважаючи на сумісне чи окреме проживання [2, ст. 141].

Саме зважаючи на рівність прав обох батьків, у Правилах перетинання державного кордону громадянами України (надалі – Правила перетинання кордону) закономірно зафіксовано положення про те, що виїзд з України громадян, які не досягли 16-річного віку, здійснюється за згодою обох батьків (усиновлювачів) [3, п. 3].

Таким чином, дотримуючись вимог зазначених Положень, при плануванні виїзду дитини з України в супроводі лише одного із батьків, обов'язково вимагається отримання від іншого відповідної згоди, незалежно від мети такого від'їзду: будь-то відпочинок, навчання, оздоровлення або лікування. При цьому, така згода не може мати просту письмову форму, а повинна бути нотаріально посвідченою із обов'язковим зазначенням держави прямування та вказівкою на відповідний часовий проміжок перебування [3, п. 4]. Презюмується, що така згода підтверджує обізнаність обох батьків про виїзд дитини до іншої країни (гарантія рівності прав батьків), та погодженість цілей поїздки інтересам дитини (гарантія рівності обов'язків батьків).

Безумовно, що вказана письмова згода не вимагається у разі смерті другого з батьків, визнанні безвісно відсутнім, недієздатним, а також при позбавленні батьківських прав. Крім того, письмова згода не потребується у разі, якщо другий з батьків є іноземцем, особою без громадянства, або якщо у документі для виїзду за кордон є запис про вибуття на постійне місце проживання за межі України чи відмітка про взяття на постійний консульський облік у дипломатичному представництві, консульській установі України за кордоном [3, п. 4].

Виникає питання: що ж робити, як реалізувати права дитини на свободу переміщення (що перебуває у прямій залежності із правами дитини на розвиток, освіту, оздоровлення, відпочинок, дозвілля), коли неможливо отримати дозвіл на виїзд від другого з батьків через суб'єктивні причини?

Зокрема, такою причиною, по праву, може вважатися формальне не бажання другого з батьків вчинити необхідні дії нотаріального характеру, мотивом чого можуть бути власні образи, внутрішній конфлікт між батьками, які через власні індивідуальні інтереси забувають про те, що все ж таки предметом основної турботи та основним обов'язком батьків є забезпечення інтересів своєї дитини [4, ст. 11].

Іноді, виникає зовсім протилежна ситуація, коли особа взагалі не приймає та не бажає приймати будь-яку участь у вихованні дитини, тим самим своєю пасивною поведінкою впливає на інтереси дитини, ускладнюючи реалізацію закріплених законодавцем прав.

За таких обставин, єдиним можливим засобом реалізації права дитини на свободу переміщення є звернення до суду з відповідною позовною заявою про отримання дозволу на виїзд з України громадянину, який не досяг 16-річного віку, без згоди та супроводу другого з батьків, оскільки відсутність згоди презюмує наявність спору між батьками з приводу виховання дитини.

Судовий захист прав дитини передбачає виконання низки завдань, як позивачем, так і суддею. Якщо перед суддею постає задача з встановлення відповідності від'їзду за кордон інтересам дитини та недопущення бодай-якоїсь можливості незаконного переміщення і неповернення дитини із-за кордону, то перед позивачем постає задача із доведення зазначеного належними та допустимими доказами.

Зокрема, позивач повинен обґрунтувати факт відсутності згоди іншого батька на виїзд дитини за кордон, суперечність такого факту правам та інтересам дитини, аргументувати мету поїздки.

Визначення мети від'їзду за кордон становить предмет позовної заяви. Вирішення такого питання судом є підставою для визначення поважними або ні заперечень одного з батьків проти виїзду дитини за кордон [5, с. 156].

Вказівка на факт відсутності згоди є не менш важливою, оскільки, склалася практична думка, що відсутність інформації про те, що відповідач відмовляється від вчинення необхідних нотаріальних дій, вказує на передчасність позовних вимог [5, с. 150].

Крім того, у позовній заяві обов'язково вказується країна до якої планується від'їзд та конкретний проміжок часу.

Не зважаючи на особливий характер заявленого спору, закріплення міжнародного принципу забезпечення спеціального захисту дитини [6], чинне процесуальне законодавство нашої держави не передбачає спрощеної процедури розгляду судом справ про отримання дозволу на виїзд з України дитини без згоди та супроводу другого з батьків.

Здебільшого, розгляд справ заявленої категорії проводиться протягом двох місяців. При цьому, завжди існує можливість зловживання відповідачем своїми процесуальними правами з метою затягування розгляду справи, що тягне за собою ризик непрогнозованої тривалості розгляду позовних вимог, та не виключає можливість несвоєчасності прийняття рішення по справі [7, с. 199].

Довгостроковий, затяжний розгляд судової справи, предметом якої є право дитини на свободу пересування, не лише суперечить закріпленим національним та міжнародним принципам захисту прав, реалізації інтересів дитини, а й взагалі може бути небезпечним. Зокрема, якщо мета від'їзду дитини до іншої держави є лікування, то будь-яке зволікання може привести до фатальних наслідків.

Таким чином, зважаючи на специфіку заявлених правовідносин, судовий розгляд справ, який стосується реалізації прав дитини, потребує законодавчо-закріпленої процедури прискорення судового розгляду.

Зокрема, Європейською конвенцією про здійснення прав дітей закріплено положення про те, що під час розгляду справ, що стосуються дитини, судовий орган діє швидко для уникнення будь-яких невинуватених зволікань, а швидке виконання прийнятих рішень повинно бути забезпечене відповідною процедурою [8, ст. 7].

Цивільне законодавство нашої держави передбачає два типи строків розгляду судових справ: загальний (два місяця) та скорочений (один місяць), із подальшою можливістю продовження не більше ніж на п'ятнадцять днів [9, ст. 157]. При цьому, скорочений строк судового розгляду закріплений по справах з поновлення на роботі та стягнення аліментів, виходячи із того, що впродовж більш тривалого строку розгляду справи може суттєво погіршитися матеріальне становище позивача, а

завданням цивільного судочинства є встановлення справедливості [10, с. 204].

Чому законодавцем не передбачається скорочення строку судового розгляду справи про отримання дозволу на виїзд дитини, ставлячи матеріальний інтерес вище духовного інтересу соціальної категорії, яка тільки-но перебуває на стадії формування свого розвитку, зовсім не зрозуміло.

Задля реального гарантування спеціального захисту дитини, необхідно закріпити строк судового розгляду справи про надання дозволу на тимчасовий виїзд дитини за межі України в супроводі одного з батьків без згоди іншого (шляхом внесення змін до Цивільного процесуального кодексу України) протягом одного місяця, без права продовження строків розгляду, із одночасним фіксуванням винятку, який стосується від'їзду з метою лікування, встановивши строк судового розгляду протягом одного тижня.

Варто також не забувати про той факт, що на своєчасність вирішення судового спору прямо впливає належність та вчасність судового повідомлення відповідача про розгляд справи, оскільки у відповідності до чинного процесуального законодавства, неявка в судові засідання однієї із сторін, про яку нема відомостей, що їй вручено судову повістку є прямою підставою для відкладення розгляду справи. [9, ст. 169]

Отже, слід достовірно стверджувати, що процесуальна обов'язковість повідомлення сторін про розгляд судової справи, як гарантія дотримання принципу змагальності сторін, може бути одним із способів відтягнення розгляду справи, тим самим створюючи перешкоди на шляху реалізації судового захисту прав та інтересів дитини.

Як «альтернативний варіант» усунення зазначеної перешкоди, процесуальним законодавством закріплена процедура виклику відповідача через оголошення у пресі. Саме з опублікування оголошення про виклик, відповідач вважається повідомленим про час і місце розгляду судової справи [9, ст. 74], що саме по собі виключає обставину відкладення розгляду справи по суті.

Проте, вважаємо, що такий «альтернативний варіант» не буде доречним для категорії судових справ, які прямо стосуються прав дитини. По-перше, це впливає на своєчасність розгляду судової справи, оскільки подання публікації вимагає часових затрат; по-друге, оголошення потребує додаткових матеріальних затрат, що також має не дріб'язковий характер; і по-третє, оголошення у пресі, тобто у засобі масової інформації (хоч і у друкованому), передбачає публічність та розголос, що може мати негативні наслідки для самої дитини, та повинно бути не допущено органом, який здійснює судочинство.

За таких обставин, у разі прямого ухилення відповідача від отримання судового виклику, заочний розгляд справи буде одним із реальних механізмів усунення зловживань стороною судового провадження власними процесуальними правами.

Ще одним принциповим питанням, яке впливає на реалізацію судового захисту права дитини на свободу пересування, є строк набрання рішенням суду закон-

ної сили. Станом на сьогодні, рішення суду за вказаною категорією справ, набирає законної сили після закінчення строку для подання апеляційної скарги, якщо апеляційну скаргу не було подано [9, ст. 223].

Враховуючи специфіку спірних правовідносин з приводу виїзду дитини за кордон, питання набрання рішенням законної сили не повинно врегульовуватися загальними засадами процесуального законодавства. Слід звернути увагу на той факт, що вирішуючи таку індивідуалізовану справу, суддя не просто розв'язує матеріально-правовий спір, а по-суті, приймає документ дозвоільного характеру, реалізація права за яким (відмова у реалізації) повинна надаватися з моменту його прийняття.

Закріплене положення про набрання чинності рішенням суду після спливу строку на апеляційне оскарження суперечить суті дозвоільного характеру, та є додатковою для відповідача можливістю затягнути процес розгляду справи. Тому, зважаючи на значимість оперативного вирішення судового спору про отримання дозволу на виїзд дитини, доцільніше впровадити положення про набрання чинності рішенням суду саме з моменту його проголошення.

Надання судом дозволу на виїзд з України громадянину, який не досяг 16-річного віку, без згоди та супроводу другого з батьків, є гарантією рівноправної участі обох батьків у вихованні дитини. Спрощення судової процедури розгляду такої справи жодним чином не вплине на паритет батьків щодо дитини, а навпаки, стане реальним механізмом усунення зловживання батьками власними правами, забезпечить спеціальних захист дитині, створюючи сприятливі умови для захисту її розвитку в умовах свободи та гідності.

До речі, досить цікавою є практика сусідньої Російської Федерації, у якій заявлене питання регулюється зовсім інакше, обираючи метод регулювання від супротивного.

Так, з буквального тлумачення статті 20 Федерального закону Російської Федерації від 15 серпня 1996 року №114-ФЗ «Про порядок виїзду з Російської Федерації та в'їзду в Російську Федерацію» (в редакції від 30 грудня 2015 року №438-ФЗ) виїзд неповнолітнього громадянина Російської Федерації за межі країни в супроводі одного з батьків не вимагає нотаріально оформленої згоди іншого з батьків на виїзд. У таких випадках згідно зі статтею 21 названого закону перешкодою для виїзду може слугувати лише заявлена незгода другого з батьків на виїзд дитини за межі Російської Федерації, подане у відповідності з Правилами подачі заяви про незгоду на виїзд з Російської Федерації неповнолітнього громадянина Російської Федерації. При цьому за наявності початкової згоди на виїзд дитини і подальшої незгоди, пріоритет прикордонної служби буде відданий другому документу, як такому, що оформлений з більш пізньою датою, що тягне за собою скасування першочергового документу. Тоді питання виїзду дитини вирішується в судовому порядку.

Також в судовому порядку може бути вирішене і питання про відмову або ухилення одного з батьків

від дачі згоди на виїзд дитини за межі Російської Федерації, коли така згода є одним з обов'язкових документів для отримання в'їзної візи в ту чи іншу країну [11, с. 110].

Буквальне тлумачення зазначених законодавчих норм Російської Федерації дає підстави стверджувати про закріплення у вказаній державі презумпції правомірності виїзду дитини за кордон при супроводі одним із батьків.

В суверенній Україні підхід до регулювання вказаного питання зовсім інакший, відмінність якого полягає у обов'язковості проведення судочинства, припускаючи, що відсутність нотаріальної згоди на виїзд дитини за кордон вказує на наявність спору між батьками з приводу виховання. Таке допущення цілком обгрунтоване, проте, врахування правової моделі Російської Федерації, в окремих її аспектах, теж не буде зайвим. Зокрема, припущення про те, що у разі відсутності заявлення власної незгоди щодо виїзду дитини за кордон, правомірність такого виїзду є очевидною, може бути трансформовано до правової моделі нашої держави не у «чистому вигляді», а впроваджуючи при здійсненні судочинства. Так, якщо відповідач не подає власні заперечення, ігнорує судові засідання без поважності причин, всіляко намагається затягнути розгляд справи, слід припускати правомірність позовних вимог, та виключити потребу у додаткових викликах сторін, оголошень перерв у засіданнях, відкладень судового розгляду.

Ще одним принциповим моментом реалізації судового захисту права дитини на свободу пересування є вирішення суддею питання про конкретний відрізок часу на який може бути наданий дозвіл на виїзд дитини за кордон без згоди та супроводу іншого з батьків.

Особливу значимість вказане питання набуває у тому разі, коли виїзд за кордон планується не одноразово, а систематично. Наприклад, коли дитина займається професійно спортом та бажає приймати участь у спортивних змаганнях не лише на території нашої держави, а й брати участь у протиборствах європейського, світового рівня.

Враховуючи потребу регулярного виїзду дитини за межі України, нерідко позивачами у позовних вимогах вимагалось надання дозволу на постійний виїзд за кордон, або на період до досягнення дитиною повноліття. Такі заявлені вимоги стали підґрунтям для багатьох суперечок з того приводу: чи має право суд видавати дозвіл на певний проміжок часу, або його повноваження обмежуються розглядом питання про разовий дозвіл?

Певний час судова практика не була однозначною в регулюванні зазначеного питання. Крапку у таких суперечках поставив Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ, розглядаючи справу №6-33303ск15, в ухвалі від 16.06.2016 якої вказується про те, що надання за рішенням суду дозволу на майбутнє на постійні виїзди дитини за кордон без згоди батька суперечить нормам матеріального права, які визначають рівність прав та обов'язків батьків відносно виховання дитини [12].

Однак, не можна погодитись, що вирішення всіх суперечностей Вищим спеціалізованим судом України є раціональним та узгодженим із інтересами дитини. Так, при життєвій обставині, коли інтерес дитини дійсно вимагає постійного виїзду за межі України (як у наведеному прикладі про професійне зайняття спортом), а інший із батьків необгрунтовано та протиправно всіляко намагається протистояти цьому, необхідність постійного звернення до суду лише стане додатковою перешкодою у реалізації права дитини на свободу пересування, тим паче, коли судом вже встановлені обставини зловживання правами щодо виховання дитини.

Постійне звернення до суду щодо вирішення питання про надання дозволу на виїзд за кордон (коли спір вже розглядався з тих самих підстав, між тими самими сторонами процесу) є не раціональним, а лише завдасть додаткових часових та фінансових затрат. Зокрема, зверненню до суду з позовною заявою передують сплата судового збору. Ставка судового збору по справі про надання дозволу на виїзд за кордон (як за вимогу немайнового характеру) дорівнює 0,4 розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб [13, ст.4]. З одного боку, сума не є занадто великою, але ж при систематизованому зверненні, ставка судового збору може взагалі стати перешкодою у доступі до правосуддя.

Таким чином, вирішення судом питання щодо дозволу на постійний виїзд дитини за кордон, при належному обгрунтуванні та доведеності позивачем вказаної вимоги, її відповідності інтересам дитини (тобто у виключних випадках) буде дієвим механізмом захисту прав дитини, реалізації її інтересів.

Аналізуючи правомочні норми національного законодавства, якими, станом на сьогодні, регулюється порядок та підстави виїзду дитини за кордон в супроводі одного із батьків та без згоди іншого, слід достовірно стверджувати, що вони потребують доопрацювання, вдосконалення відносно врегулювання питання постійного виїзду дитини за межі України без згоди одного із батьків.

Так, доцільно внести правку до Правил перетинання кордону, яка стосувалась би наділення органу, що здійснює правосуддя, правом розгляду питання про надання дозволу на постійний виїзд дитини за межі України в супроводі одного із батьків, без згоди іншого, у виключних випадках, постійність якого обгрунтовується життєвою потребою та інтересом дитини, при зловживанні іншим із батьків власними правами, або не виконанні обов'язку щодо виховання дитини, про що вказується у мотивувальній частині рішення суду, із одночасною вказівкою (у разі задоволення позовних вимог) про зобов'язання позивача кожного разу повідомляти відповідача про дату, період, країну від'їзду дитини.

Щодо вирішення питання про наявність/відсутність з боку одного із батьків зловживання батьківськими правами, то суд повинен виходити з того, що таке зловживання розцінюється, як вчинення дій якими безпідставно ускладнюється або унеможливується реалізація прав дитини, всупереч її інтересам.

Під невиконанням обов'язку з виховання дитини розуміється пасивна поведінка одного із батьків, не приймання участі у реалізації розвитку дитини, не вчинення дій, направлених на її забезпечення, утримання.

Фіксування обов'язку позивача повідомляти про кожний виїзд дитини відповідача буде гарантією рівності прав батьків щодо виховання дитини та гарантуватиме право на особисте спілкування з нею.

Запропонована зміна до чинного законодавства, саме у зазначеній редакції, дозволить належним чином реалізовувати права дитини на свободу пересування, що сприятиме розширенню світогляду дитини, добре позначиться на її духовному та інтелектуальному розвитку як особистості, та, при цьому, жодним чином не порушить рівності прав батьків щодо дитини.

Окрім зазначеного, Правилами перетинання кордону закріплено положення про обов'язковість у згоді на перетин кордону дитини за межі України вказівки про державу прямування [3, п.4]. Тобто, якщо виходити з того, що Правила перетинання кордону є нормами спеціального законодавства, якими регулюються правовідносини виїзду громадян до іншої держави, та детально аналізуючи наведене положення Правил, слід стверджувати, що суддею, вирішуючи справу за позовною заявою про надання дозволу на виїзд з України, особі, яка не досягла 16-річного віку, у резолютивній частині рішення повинна бути вказівка на конкретну державу виїзду. Тобто, слід стверджувати, що положеннями чинного законодавства виключається вирішення питання суддею про надання дозволу на виїзд «за кордон» або на виїзд «за межі України».

Час та місце позовної вимоги про надання дозволу на виїзд за кордон перебуває у взаємозв'язку. При встановленні виправданого об'єктивної та доведеної необхідності надати судом дозвіл на виїзд за межі України на постійній основі (раціональність чого вже обґрунтовувалася), законодавчі вимоги щодо обмеженості видачі дозволу до конкретної країни буде не доцільним, закріпленням всупереч пріоритетності прав дитини над батьківськими правами на виховання.

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи наведене, слід стверджувати, що принциповий захист прав, реалізація інтересів дитини є пріоритетною задачею для будь-якої держави. Найкраще забезпечення інтересів дитини має бути керівним принципом для тих, хто несе відповідальність за її освіту і навчання, насамперед таку відповідальність несуть її батьки [6], а державою лише забезпечується належні умови для фактичного виконання такого принципу.

Право на вільне пересування дитини є таким же важливим правом, як право на освіту, лікування, розвиток. У разі перешкоджання реалізації вказаного права активною чи пасивною поведінкою кимось із батьків, виникає потреба у зверненні до суду.

Станом на сьогодні, судовий розгляд категорій справ з надання дозволу виїзду дитини за межі

України без згоди одного із батьків потребує процесуального вдосконалення. Змінам повинні піддаватися процесуальні строки розгляду справи, процедура набрання чинності судового рішення, законодавчі положення щодо врегулювання процедурних питань стосовно часових та територіальних меж від'їзду. Зазначені новели не вплинуть на рівність прав батьків щодо дитини, а навпаки, стануть реальним механізмом усунення перешкод у реалізації інтересів дитини.

Список використаних джерел

1. Конвенція про права дитини від 20.11.1989 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_021.
2. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 №2947-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>.
3. Правила перетинання державного кордону громадянами України затверджені Постановою КМУ від 27.01.1995 №57 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/57-95-%D0%BF>.
4. Закон України «Про охорону дитинства» від 26.04.2001 №2402-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>.
5. Шепелева Н.В., Капустинський В.А. Про практику розгляду судами справ про надання дозволу на виїзд дитини за кордон без згоди одного з батьків//Часопис цивільного і кримінального судочинства. – 2012. - №3. – С.147-162.
6. Декларація прав дитини від 20.11.1959 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_384.
7. Левківський Б.К. Проблеми судового захисту права дитини залишати власну країну та повертатися до неї//Часопис Київського університету права. – 2012. - №1. – С.198-201.
8. Європейська конвенція про здійснення прав дітей від 25.01.1996 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_135.
9. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 №1618-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>.
10. Ізарова І.О. Про гарантії своєчасності розгляду цивільних справ у суді//Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2012. - №2. – С. 202-207.
11. Фомичева Н.В. Конфликт прав и интересов родителей и детей при выезде ребенка за границу//Вестник Саратовской государственной юридической академии. – 2016. - №3. – С.108-112.
12. Ухвала Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 16.03.2016 у справі №6-33303ск15 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://protokol.com.ua/ua/nadano_dozvil_na_viizd_z_megi_ukraini_nepovnolitno_i_ditini/.
13. Закон України «Про судовий збір» від 08.07.2011 №3674-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3674-17>.